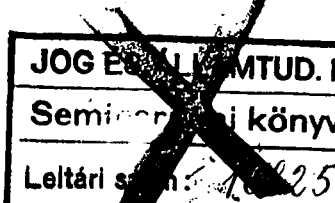

CCLVI. 43.

J. 929.

**A BUDAPESTI KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
MAGÁNJOGI SZEMINÁRIUMÁNAK KIADVÁNYAI**

SZERKESZTI: Dr. SZLADITS KÁROLY EGYET. NY. R. TANÁR,
SZEMINÁRIUMI IGAZGATÓ.

10.

AZ ANGOL JOG KÚTFŐI

IRTA:

IFJ. DR. SZLADITS KÁROLY

Dr. Villányi (Fürost) László egyetemi magántanár
előszavával

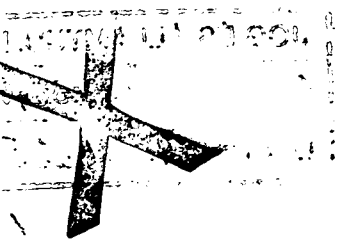
*Vámbéry Rusztem bátyám
mely fiórtelen*

Dr. Szladits Károly

BUDAPEST, 1937.

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVALLALATA
IV., Váci-utca 78—80.

ELŐSZÓ.

Régen átment a köztudatba az angol jog tanulmányozásának jelentősége a magyar jogász számára. A szigetország jogrendszerét a római jog hatása éppen csak érintette. Jogintézményeit a nemzeti élet egészen történeti alapon fejlesztette ki és azokat józan gyakorlati érzéssel minden ízükben az életre szabta. Történeti jellege folytán ez a jogrendszer sok rokonvonást mutat a mi jogunkkal; e hasonlóságok vizsgálatának magánjogunk legnagyobb mestere, *Grosschmid* „Werböczy és az angol jog“ című munkáját szentelte. Az angol jogból kiáradó gyakorlati erő pedig hathatós támasz az elvont, fogalomszerkesztő jogi gondolkozás túlzásaival szemben. Ezt az erőforrást magánjogi íróink már nem egyszer felhasználták, sok egyéb között ennek a kiadványsorozatnak két tanulmánya is.

De a kontinentális jogász számára az angol jog megközelítése nem könnyű feladat. Éppen a hagyományok nagy tisztelete okozza, hogy az angol jogintézmények külsőleg darabosak; a jogszabályok és az irodalom ma is nagy mértékben a középkorban kialakult formák köntösét viselik. Megfelelő útmutatás nélkül ezért az angol jog forrásaiban tájékozódni alig lehet.

A magyar jogi irodalomban eddig nem volt olyan mű, amely az angol jog tanulmányozásához szükséges *bevezető tudnivalókat* közönségünkkel megismertette volna. Ezt a hiányt pótolja ifj. dr. *Szladits* Károlynak ez a munkája. A szerző az angol jog kútffóit, az eredeti történeti források alapján igen mélyrehatóan tanulmányozta. Tanulmányainak eredményeképpen mindenekelőtt

kulcsot kívánt kezébe adni az angol jog iránt érdeklődőknek a forrásokban való tájékozódáshoz.

Ezt a feladatát teljes sikerrel oldotta meg. Világos, tömör előadásban áttekinthető képet rajzol az angol jogi kútfők világáról. A belső és a megismerési forrásokat egyaránt azzal a módszerrel állítja elénk, amely egyedül vezethet ennek az önmagából fejlett rendszernek a megértéséhez: a mai intézményeket *történeti kialakulásukban* mutatja be.

Tanulmánya nyomán magunk előtt látjuk annak a fejlődésnek megkapó képét, amely a precedensek kötelező erejének és „a jog fensőbbségének” elismerésére vezetett. Látjuk, mint alakult ki a bírósági szervezet lassú kiépülésével párhuzamosan, a kancellári és bírói „writ”-ek útján a common-law lényegében formuláris rendszere, majd a kancellária gyakorlatában az Equity szabályai. Feltárul és érthetővé válik az olvasó előtt mind az a sok különösség, amely a kontinentális jogásznak oly nehézzé teszi az elmélyedést az angol jogban. A szerző nagy gondot fordított arra, hogy a források kezeléséhez *gyakorlati útmutatásokkal* szolgáljon. Részletesen foglalkozik ezért a precedent-ek és a statute-ok megismerési forrásaival és kiterjeszkedik a kútfők kezeléséhez szükséges technikai tudnivalókra (a törvények szerkezete, idézési módja, precedensgyűjtemények stb.) is.

Ifj. Szladits Károly könyvének legfőbb tanulsága a magyar jogász számára az a bepillantás, amelyet a *szokásjog kútfői szerepébe* enged. A hagyományos felfogás szerint a common-law bíró akkor is a meglévő jog szerint ítél, amikor új, még elő nem fordult esetet kell eldöntenie. A bíró nem alkothat új jogot, hanem csak a szokásjogban már meglévő jogelveket alkalmazhatja. Ez az „alkalmazás” persze nagy életismeretet és művészi ügyességet kíván és nem lehet tagadni, hogy igen sok esetben csak fikciót jelent, mert a bíró a régi formulák kereteit a maga érdek-mérlegelésével tölti meg. Mégis a jog biztonsága érdekében az uralkodó felfogás ma is szigorúan kitart a hagyományos kútfői tétel mellett, amelyet *Blackstone*-nel az élükön az angol jogtudomány nagy klasszikus írói tanítottak (szemben a főleg *Austin* és *Holland* részéről képviselt későbbi ú. n. analitikus iránnyal). Szerző is ehhez a tanításhoz csatlakozik.

Szokásjogi rendszerben ez nem is lehet másképen. A kontnensen *Savigny* történeti iskolája meddő maradt, mert ezt a szokásjogra illő tanítást a római források jogára, majd a kodifikáljogokra alkalmazták. Így került az élő jog alkalmazása helyébe a holt jogból mesterségesen levezetett „zárt“ logikai rendszer. A fogalmi szerkesztések elfajulásából az érdek eszméje szabadította ki a kontinentális jogi gondolkodást; a fogalmak hajszolását felváltotta a törvényhozó értékítéleteinek kutatása.

Az angol jogban ilyen absztrakciókra soha sem volt szükség; a szokásjognak nincs is olyan törvényhozója, akinek értékeléseit a bírónak ki kellene kutatnia. Szerző rámutat, hogy a bírói döntésekben megnyilatkozó jogelv, a *ratio decidendi* közvetlenül hat a későbbi eseteket eldöntő bíróra. Így lehetséges, hogy a precedens feltétlenül kötelező törvény legyen anélkül, hogy a jog megmerevednék. A korábbi döntés nem elasztikus útmutatást ad, hanem konkrétan, pontosan fejezi ki a törvényként alkalmazandó jogelvet. Ez az egyenlő esetek egyenlő elbírálását sokkal hatékonyabban biztosítja, mint az elvont jogszabályok rendszere; viszont lehetővé teszi, hogy olyankor, amikor a korábban már eldöntött és a döntésre kerülő eset között akár csak hajszálnyi eltérés van, a bíró más precedensre is támaszkodjék.

Ifj. *Szladits* Károly tanulmánya vonzó előadásban tárja fel, hogyan fejlesztette ki ilyen berendezkedés mellett az angol jogásziszellem a világ leghatalmasabb jogrendszerét. Ezt a szellemet a hagyományok tisztelete és a jogeszmébe vetett hit jellemzi és a bírák és ügyvédek egységes jogászrendjének ez a nemes eszmévilága az angol társadalom egyensúlyának fő biztosítója.

A szerző Édesatyja jogtudományunk egyik legnagyobb büszkesége, alulírottaknak immár csaknem másfél évtizede szeretett Mestere. Fokozott örömet jelent tehát e sorok írója számára, hogy ifj. *Szladits* Károly értékes munkáját az olvasó figyelmébe ajánlhatja. Ezt abban a határozott meggyőződésben teszi, hogy ez a füzet, mint az angol jog tanulmányozásának kitűnő segédeszköze, a magyar jogászközönség teljes elismerését érdemli.

Budapest, 1937. április havában.

Dr. Villányi (Fürst) László.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Bevezetés.

	Oldal
1. §. Az angol jog különleges természete a kontinentális jogrend- szerekkel szemben.	1
2. §. Az angol jog hármas felosztása.	6

II. A Common Law.

3. §. Mi a Common Law?	7
4. §. Az angol-saxon jog (general immemorial custom).	10
5. §. A bíróságok döntései.	11
6. §. A bíróságok rendszere.	13
7. §. A bírósági döntések kötelező erejének szabályai.	14
8. §. A bírói döntések kötelező erejének terjedelme.	17
9. §. A Common-law mint bíróalkotta jog történeti fejlődése.	21
10. §. A bíróságok, mint a Common-law kifejlesztésének tényezői.	21
11. §. Az eljárási jog, mint a Common-law kifejlesztésének tényezője.	30
12. §. A jogászi rend, mint a Common-law kialakításának eszköze.	34
13. §. A római jog, mint a Common-law alakító tényezője.	40
14. §. A Common-law megismerési forrásai (fontes cognoscendi).	44
15. §. Record-ok.	44
16. §. A Report-ok.	45
17. §. Abridgements.	52
18. §. Books of authority.	53

III. A Statute-law.

19. §. Mi a Statute-law?	61
20. §. A törvényhozás kifejlődése.	62
21. §. A jog primátusának tétele (supremacy of the law).	66
22. §. A törvényhozás történeti áttekintése.	71
23. §. A törvény (statute) keletkezése.	74

	Oldal
24. §. A statute szerkezete (framework).	75
25. §. A Statute-ok osztályozása.	78
26. §. A törvény hatálybalépése.	85
27. §. A törvényt magyarázat.	86
28. §. Az angol törvények megismerési forrásai és idézésük módja.	92
29. §. A felhatalmazáson alapuló törvényhozás.	93

IV. Az Equity.

30. §. Az Equity fogalma.	104
31. §. Az Equity történeti fejlődése.	105
32. §. Az Equity helyzete az angol jogban.	112
33. §. Az Equity maximái.	117
34. §. Az Equity forrásai.	119
35. §. Az Equity főintézményei.	124
36. §. A) Az Equity által elismert tulajdonjogi intézmények. . . .	124
37. §. B) Equity jurisdiction szerződések és jogellenes cselekmények felett.	129
38. §. C) Védelem a jog ridegsége ellen.	133
39. §. D) Az eljárási szabályok folytán a Court of Chancery alá tar- tozó intézmények.	137
40. §. Az Equity egyesítése a Common-law-val a Judicature Act-ben.	140

RÖVIDÍTÉSEK.

Blackstone Comm. vagy csak **Comm** = William Blackstone: Commentaries on the Laws of England. I.—IV. köt. London. 1765.

Craies = Craies: Treatise on Statute Law. London. 1923.

Halsbury = Earl of Halsbury: Laws of England, being a complete statement of the whole Law of England. 31 köt. London, 1907—1917.

H. K. = Werbőczy István Hármaskönyve.

Holdsworth: H. E. L. = Sir. W. S. Holdsworth: History of English Law I—IX. köt. 2. kiad. London, 1922—1928.

Holdsworth: Sources = Sir W. S. Holdsworth: Sources and literature of English Law. Oxford. 1925.

Lévy—Ullmann = Henry Lévy—Ullmann: Le système juridique de l'Angleterre I. Paris. 1928.

Maitland: Equity = F. W. Maitland: Equity, also the forms of action at Common-law. Cambridge. 1909.

Mjogi Dtár = Magánjogi döntvénytár.

Mtj. = Magyarország magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslata (1928).

Schwarz = Andreas B. Schwarz: Grundzüge der englischen Rechtsquellenlehre. Sonderdruck aus Zivilgesetze der Gegenwart Bd. II. Mannheim, Berlin, Leipzig. 1931.

Snell = E. H. T. Snell: Principles of Equity. London, 1925.

Strahan = Strahan: Digest of Equity. London, 1928.

Az angol jog kútfői.

I. BEVEZETÉS.

1. §. Az angol jog különleges természete a kontinentális jogrendszerekkel szemben.

1. Az angol jog szűkebb értelemben Angolország jogát jelenti, vagyis azon földterület jogát, amely az angol sziget déli partjától a Cheviot hegység alkotta skótországi határig terjed. Ha azonban általában angol jogról esik szó, a kontinens jogásza azt a nagy jogrendszert érti alatta, mely a kontinens jogrendszerével szemben állva, az angolszász világ jogrendszereinek szülőanyja. Az a jogrendszer az, mely „távol maradt attól, hogy csupán inzuláris jellegű jog legyen“ és „hivatva lett a római joggal megosztani a modern kultúrvilág birodalmát“. ¹⁾ Valóban, földünk legkülönbözőbb pontjain és a legváltozatosabb természetbeli viszonyok közt élő népe: az „English speaking people“ közössége, társadalmi és gazdasági rendjét az angol jog alapelvein rendezte be. Az angolszász jog kiindulása, minden kétséget kizáróan, a tiszta angol jog; innen vette kifejezéseit és egész jogi gondolatvilágát minden olyan jogrendszer, amelyet „angolszász“-nak szoktak megjelölni.

Ez a szellemi közösség több érdekes jelenségben tükröződik. Így az angol bíróságok döntéseinek nemcsak nagy erkölcsi és tudományos jelentőségük van más angolszász államokban (U. S. A., Canada stb.), hanem a bírói döntéseknek alább tárgyalandó kötelező ereje alapján hivatkoznak is rájuk más angolszász állam bíró-

¹⁾ Holdsworth: H. E. L. IX. 411. l.

ságai előtt; ugyanígy az angol bíróságok is figyelembe veszik pl. az Egyesült Államok fontosabb bírói döntéseit. Hasonlóképen jellemző, hogy amint Angliában a XIX. században nagyarányú kodifikációs tevékenység indult meg, különösen a kereskedelmi forgalmat illetően (kereskedelmi ügyletek, csőd, tengeri biztosítás, stb.), e példa hatása alatt más angol jogterületeken is megindult ez a kodifikáció, helyesebben „quasi-kodifikáció“, amely abban állt, hogy a kész angol törvényeket csekély eltéréssel átvették, leírták.²⁾

2. De a kontinens jogásza nem erre az egységre gondol, ha az angol jogot említi. Gondol valamire, ami „más“, idegen és szemben áll a kontinens különböző jogaival, amelyek egymás között, minden különbözőségük mellett, a közös római jogi eredet következtében mégsem olyan idegenek. Az angol jognak a kontinentalis jogrendszerektől való idegenségét ma — sajnos — a magyar jogász is érzi, mert az a büszke tudat, hogy nekünk is van „önfényű“³⁾ jogrendszerünk, mint az angolnak, már nagyrészen a múlté. Ezt a „más valamit“, mint a kontinentális joggal szembenálló jellegzetességet, a következő jellemvonásokban lehet megtalálni.

A legismertebb az a jellemzés, hogy az angol jog *mentes a római jog hatásától* és önálló, nemzeti alapon fejlődött. Ez a tan, közkeletű volta ellenére, ilyen általánosságban téves, noha az angol-amerikai jogászok is ezt hirdették a XIX. század utolsó évtizedéig. Ma tudjuk, hogy a XII. és XIII. században a római jog sokban hozzájárult az angol jog kialakulásához és csak a XIII. sz. vége felé lépett az az önálló fejlődés útjára. Az önálló jogfejlődés azonban eléggé erőssé tette a Common Law-t, hogy a XV. és XVI. században a kontinensen általánossá vált római jogi recepció-nak ellentálljon.⁴⁾ Ennyiben helytálló az az állítás, hogy az angol jog nem áll a római jog hatása alatt.

²⁾ Lévy—Ullmann: *Système juridique de l'Angleterre* 12. l.

³⁾ V. ö. Grosschmid: *Werböczy és az angol jog*, kül 18. fej. 3. „Kulturplanetizmus és kultursatellitizmus“.

⁴⁾ Lévy—Ullmann 43. l.; B. Schwarz: *Grundzüge der englischen Rechtsquellenlehre* 6. l., a római jog mint az angol jog forrásáról Winfield: *Chief Sources* 54—70. l.

A másik jellegzetes vonása az angol jognak, hogy *nem kodifikált* (unenacted). Ez az a különösség, amelyre a kontinentális jogász elsősorban gondol, ha az angol jogról van szó.⁵⁾ A magyar jogászt ez nem fogja meglepni, hiszen a magyar jog lényeges részei szintén nemkodifikáltak. Az angol jognak ez a jellemvonása nem azt jelenti, hogy egyáltalán ne volnának fontos jogintézményei törvényekben megírva, hanem csak azt, hogy a jog jelentős része, így a magánjog, büntetőjog, közjog legnagyobb része nincs törvénybe foglalva. Újabban Angliában is erősödött a kodifikációs tevékenység, amely mozgalom megindulása Bentham nevéhez fűződik; de azért a jog jórésze kodifikálatlan és valószínűleg az is marad még jóideig.

Az angol jog továbbá a kontinens jogaival szemben *történeti* jellegű. Ezen azt a jellegzetességet kell érteni, hogy a történet folyamán seholsem találni olyan törést, amelyről azt lehetne mondani: ez az új jogfejlődés kezdete. Nálunk 1848, a franciáknál a forradalom, illetőleg a Code Napoléon, a németeknél: a Bürgerl. Gesetzbuch életbelépése az a pont, ahonnan a modern jog életét számítjuk, nem vizsgálva természetesen azt, hogy e modern jogra a régebbi jog volt-e és milyen mértékben hatással. Az angol jogban ilyen időpont nincs, mert fejlődése egységes volt. Mint egyik kiváló művelője mondja: nem alkották, hanem nőtt és lett. („English law had in fact grown rather than been made.“ Dicey: Public opinion 135. l.)⁶⁾ Nem szólhatunk régi és új angol jogról; minden jogszabály, bármily régi keletű, egyben mai is, hacsak ellenkező törvény vagy szokás le nem rontotta; sőt minél régebb a jogszabály, annál nagyobb a tekintélye.⁷⁾

Ebből folyik az a tény, hogy a jogforrásokat tekintve, nincsenek történeti és modern jogforrások. A legrégebbi történeti kútfők épp úgy forrásai a mai jognak, mint a legújabb keletűek, habár bizonyos kútfők a jogban beállott változások következtében túlnyomóan csupán történeti jellegűekké váltak.

⁵⁾ L. Schwarz: Eng. Rechtsquellenlehre 5. l.

⁶⁾ Ugyanígy Geldart: „The elements of English-law“-ban 10. l. „The Common-law has grown rather than been made.“

⁷⁾ Lévy—Ullmann, id. m. 38—39. l.

A jog történeti jellegének egyik bizonyítéka még az is, hogy az angol az egyetlen jogrendszer, amely a mai napig megtartotta ingatlanjogában hűbéri jellegét. Az angol ingatlanjog a hűbéri jog hatása alatt fejlődött. Igaz, hogy sok jellegzetességét elvesztette 1660-ban a restauráció idején, még többet az ingatlanjogi kodifikáció (Law of Property Act 1922, 1925 és következő évekből) következtében; mégis igaz, hogy a hűbéri jog elvei a mai napig alapját teszik az angol ingatlanjognak.⁸⁾

Lényegileg ma is áll, amit Blackstone mond: „tagadhatatlan tétele a jognak, hogy Angliában minden föld közvetve vagy közvetlenül a királyé. És ezért csak a királynak van absolutum et directum dominiuma; minden alattvaló földje természeténél fogva feodum vagyis hűbér.“⁹⁾

Végül lényeges sajátossága az angol jognak a *bíró szerepe* a jog kialakításában; az, amit bírói jogalkotásnak (judiciary law) vagy bírói alkotta jognak (judge-made law) neveznek. Hogy ez mikor és mily mértékben alakult ki, azt alább részletesen fogjuk látni.

2. §. Az angol jog hármass felosztása.

Az angol jogot három jogágazatra szokás osztani. Ezek: a *Common Law*, a *Statute Law* és az *Equity*. E három ágazat a maga együttségében alkotja az angol jogot, de az angol jogász mégis külön tartja a hármat egymástól, noha ma bármely bíróság együttesen alkalmazza mindhármát. Ez az elkülönítés a jogrendszer történeti jellegéből folyik, mert a három ágazatnak külön történeti fejlődése volt, sőt részben külön bíróságok alkalmazták és jellegzetes különbségeik miatt ma is külön tekint rájuk a jogász. Valójában a *Common Law* az, amely a három közül a jog *gerincét* alkotja és teljesen önálló; a *Statute Law* és az *Equity* csak *kiegészítő* jogágazatok.

⁸⁾ Jenks: Book of Engl. Law 23. l., Lévy—Ullmann: id. m. 43—44. l.

⁹⁾ Blackstone: Comm. VII. 105. „it being a received and now undeniable principle in the law, that all the lands in England are holden mediately or immediately of the king. The king therefore only hath absolutum and directum dominium; but all subjects' lands are in the nature of feodum or fee.“

II.

A Common Law.**3. §. Mi a Common Law?**

1. A Common Law kifejezésen az angol jognak azt a részét kell érteni, amely a legrégibb időktől fogva lassan fejlődött, mint az ország általános szokásjoga (universal custom of the realm). Bentham, az angol kodifikáció nagy előharcosa, így jellemzi a Common law-t: „E két ország joga (Angliáé és az Egyesült Államoké) két egyenlőtlen részre oszlik: Az egyiket, sajátos kifejezéssel, Common law-nak nevezik. Ez a Common law egy inkább feltételezett, mint ismert, törvényhozásra alapított joggyakorlatot jelent, amelyre a bírák állandó egymásutánban alapították határozataikat, e határozatokat híven követték és azokról, mint a bírói jog szabályairól, azt vallják, hogy az elkövetkező ítéletekben követni fogják. A másik része a jogszabályoknak törvényekből, vagyis pozitív jogszabályokból áll, amelyeket Angliában a parlament, Amerikában a Congressus alkot. A Common-Law tehát nem írott jog. A bírák minden egyes határozatukról azt vallják, hogy korábbi hasonló esetben hozott ítéletnek folyománya. Nem állítják, hogy absztrakt alapon hoznak ítéletet; ellenkezőleg, ez ellen, mint hivatásukat sértő feltételezés ellen tiltakoznak; azt mondják, hogy ők csak tolmácsai annak a jogelvnek, amely az összes megelőző szabályokból kiviláglik.“

Blackstone „Commentaries on the Laws of England“ című művében, amely az angol jog ismeretének talán legfontosabb forrása, legérthetőbben találjuk leszögezve azt, hogy mi tulajdonképpen a Common Law.

Blackstone szerint az angol jog felosztható nem írott jogra (lex non scripta) és írott jogra (lex scripta), amelyek közül az előbbi unwritten or common law-nak, az utóbbit written or statute law-nak nevezi. A Common-Law tehát nem írott jog, de, mondja, ez nem jelenti, hogy régmúlt időkből csak szóhagyomány (by word of mouth) útján maradt ránk; ellenkezőleg, írott emlékek (a bíróságok record-jai, a bírói határozatokról készült report-ok, tudósok művei) megőrizték és átszarmaztatták számunkra. De azért a Com-

mon Law szabályai nem *leges scriptae*, „mert eredeti tekintélyük nincs írásban lefektetve, mint a Parlament törvényei, hanem kényszerítő hatalmukat és törvényi erejüket a hosszú és emlékezetet meghaladó szokásból és országszerte általános elfogadottságukból merítik“ (by long and immemorial usage, and by their universal reception throughout the kingdom).¹⁰⁾

2. Már most ez a nem írott jog vagy Common Law *három csoportra* osztható: 1. az általános szokásra (general custom), 2. a különleges szokásra (particular custom) és 3. különös jogokra (certain particular laws).¹¹⁾

a) A tulajdonképeni Common Law (properly so called) tehát az ország *általános szokásjoga* (general custom), vagyis az a jog, amely a király rendes bíróságainak eljárásában és határozataira irányadó (that law, by which proceedings and determinations in the king's ordinary courts of justice are guided and directed).¹²⁾

A Common Law, mint az ország általános szokásjoga körébe, nemcsak a magánjog szabályai tartoztak, hanem az ország közjoga, büntetőjoga és amennyiben ilyenről beszélhetünk az angol jogban, a közigazgatási jog is. Hasonlóan a Werbőczy Hármaskönyvében összegyűjtött magyar szokásjoghoz, amely egyaránt tartalmazza a magánjogot, büntetőjogot, közjogot és perjogot.

A szoros értelemben vett Common Law tehát, Blackstone szerint, összessége azoknak a szabályoknak, amelyeket az általános és emlékezetet meghaladó szokás (general and immemorial custom) alakított ki, idesorozva az ősi királyságok alatt kialakult jogszabályokat is. Arra a természetszerűen felvetődő kérdésre, hogy ki teszi közzismertté ezeket a szokásokat és ki állapítja meg érvényességüket, Blackstone azt feleli: *a bíróságok*. A bíróságok a törvények letéteményesei; a bírák az élő oraculumok (living oracles), akik minden kétes esetben döntenie kötelesek. A bírói ítéletek a bíróságok record-jaiban vannak feljegyezve és a reportokban vannak megmagyarázva.

Így jut Blackstone a Common law végleges meghatározásá-

¹⁰⁾ Blackstone: Comm. I. 63—64.

¹¹⁾ Blackstone: Comm. I. 63.

¹²⁾ Blackstone: Comm. I. 67.

hoz: Az angol törvények alapköve az általános emlékezetet meghaladó szokás vagy common law, időről időre a bíróságok döntéseiben kijelentve, amely döntéseket a public record-ok őrzik, a report-ok magyarázzák és általános használatra a jog tiszteletre-méltó tudósai tekintéllyel bíró írásaikban feldolgozzák.¹³⁾

Blackstone-nak a Common-lawról írt definíciójából kitűnnek ennek a jogágazatnak az elemei: az általános és emlékezetet meghaladó szokás, a bíróságok döntései, a Record-ok, a Report-ok és a tekintéllyel bíró jogkönyvek.

Ezek az elemek adják egyúttal a Common-law forrásait is. Jogforráson azonban nemcsak a megismerés forrásait vagy kútfőket (fontes juris cognoscendi), vagyis külső jogforrást értjük, hanem azt a tényezőt is, amely létre hozza a jogszabályt, vagyis a belső jogforrást. Ez utóbbi szempontból mondhatjuk, hogy a Common-law-t létrehozó tényező ma főleg a bírói döntés és csupán kis részben a szokásjog is. Megismerési kútfői pedig: a Record-ok, a Report-ok, az Abridgementek és a jogkönyvek (books of authority, text-books stb.).

b) A tágabb értelemben vett Common Law egy része a *különleges szokás* (particular customs) is. Különleges szokáson oly szabályokat ért Blackstone, amelyek csak bizonyos kerület lakosságára vonatkoznak. Ide tartoznak még azok a szabályok, amelyek a lakosságnak csak egy bizonyos csoportjára vonatkoznak. Ez utóbbi a kereskedők szokásjoga, a lex mercatoria.¹⁴⁾

Különleges szokás pl. a híres Gavelkind Kent grófságban, amely azt rendeli, hogy nemcsak a legidősebb fiú öröklí az apa ingatlanát, hanem valamennyi egyforma részben; vagy egyes úr-széken (manor) uralkodó különleges szabályok, amelyek kötelezik valamennyi ottéló jobbágytelkes gazdát (copyholder); vagy London város nagyszámú különleges jogszabályai.¹⁵⁾

¹³⁾ And thus much for the first ground and chief corner stone of the laws of England, which is, general immemorial custom, or common law, from time to time declared in the decisions of the courts of justice; which decisions are preserved among our public records, explained in our reports, and digested for general use in the authoritative writings of the venerable sages of the law." Comm. I. 73.

¹⁴⁾ Blackstone Comm. I. 74—75.

¹⁵⁾ U. o.

c) Végül a Common-law részének tekinti Blackstone, harmadik részként, „azokat a *különleges jogokat* (particular laws), amelyeket a szokás fogadott be, de amelyek csak bizonyos bíróságoknál vagy különös joghatóságoknál vannak alkalmazásban. Ide értendők a civil-law (t. i. a római jog) és a kánonjog szabályai.¹⁶⁾ Szerinte ugyanis az egyházi bíróságoknál alkalmazott kánonjog is csak szokásjogból meríti érvényét; amióta t. i. VIII. Henrik 1523-iki híres statutumában az egyházi szakadást kihirdette, az országon kívüli forrásból merített jogszabályok csak méltányosságból, a hosszú használat és szokás alapján maradhattak érvényben.

4. §. Az anglo-saxon jog (general immemorial custom).

A Common Law legrégebb eleme az ú. n. angolszász törzsi jog. E kérdésnek bővebb tárgyalása már a jogtörténet speciális területére tartozik, itt csak néhány jellegzetességre kell rámutatni, amely a régi jog, a „general immemorial custom“ kialakulására nagy befolyással volt.

Britannia római tartomány volt, amelyet azonban 407-ben Róma feladott és légióit onnan visszavonta. Ezzel a római jog uralma is véget ért. Utána következtek a teuton-barbár törzsek egymást követő inváziói Angliában, amely törzsek magukkal hozták primitív törzsi jogukat. E primitív törzsi jogok azonban Britannia területén találkoztak már meglevő jogeszmékkel és intézményekkel: a keresztény-római jog világával. Természetesen e jogeszmék és intézmények túlságosan előrehaladottak voltak a primitív népek számára, de a keresztény térítés térfoglalásával egy eredményt mégis elértek, t. i. szelidítően hatottak a barbár törzsi jogra. Az ekképen keresztény-római eszmékkel kevert törzsi jogok alkotják a régi angolszász jogot.

E jogok megismerési forrásául szolgál néhány törzsi jogkönyv, amelyek a kontinentális Leges Barbarorum mintájára a törzsi szokásjogokat tartalmazzák. A jogkönyvek legfontosabb három csoportja a következő:

a) A kenti királyok törvénykönyvei. Ide tartoznak Aethelbert. (596), Hlothære és Aedric (685—686) és Wihtraed (690—696) törvényei.

b) A nyugati szász jogkönyvek (West Saxon codes). A legrégebb ezek közül Ine (688—725) törvénykönyve. A legnevezetesebbek Alfred törvényei, amely gyűjtemény tartalmazza elődeinek fontosabb törvényeit is.

¹⁶⁾ Blackstone Comm. I. 79.

c) Cnut törvényei. Ez összefüggő törvénykönyv, amely a szászok és dánok törvényeit foglalja magában.

Ide sorozhatni még a normann hódítást közvetlenül követő évek törvényeit is, amelyek részben még a general immemorial customhoz tartoznak (I. Richard-ig).

E kor legfontosabb jogkönyvei: a) a Qaudripartitus, amely az angolszász törvényeket és az eljárási jogot öleli fel; b) a Leges Henrici Primi, mely gyűjtemény az angolszász törvény mellett Vilmos és I. Henrik törvényeire is kiterjed; c) Leges Willelmi (vagy „Code Bilingue“, mivel latin és francia nyelven van írva): gyűjteménye a törvényeknek és szokásoknak, amelyeket Hódító Vilmos biztosított az angol nép számára; d) Leges Edwardi Confessoris, latin nyelvű compilatio, amelynek történeti valódisága és értéke igen kétséges.

5. §. A bíróságok döntései.

A bíróságok döntései (decisions of the Courts of justice) alkotják a Common Law legfontosabb forrását. De belőlük nemcsak megismerhető a Common-law, hanem legnagyobb részt a bíróságok hozták is létre, és formálják, alakítják ma is. Az angol jog elsősorban *esetjog* (case-law), de nevezik *bíró alkotta jognak* (judge-made law, judiciary law) is. Forrásai magasabb bíróságok által eldöntött egyes esetek, melyeket — amennyiben jogforrásul szolgálnak — precedent-nek neveznek (judicial precedent).

Az angol jogban a bíróságok döntéseinek sokkal nagyobb jelentőségük van, mint a kontinentális államokban. A bírói döntéseknek ugyanis *kötelező erejük* van, amely köti a bíróságokat (binding force of precedents, binding authority of precedents). Ennek az elvnek fontos következményei vannak a jogfejlődésre, mert a bíróságoknak sokkal tágabb teret nyújt a jogfejlesztésre, a bírónak pedig jogalkotó hatalmat is ad.

A bírói döntések kötelező erejének ezt a tanát, mely maga is szokásjogi úton jött létre, sehol törvényileg kimondva nem találjuk. Ez a tan is „nőtt“, lett, mint ahogy jellegzetesen mondják is az angol jogászok.¹⁷⁾

A legrégibb jogi íróknál alig találni egy-egy megjegyzést a precedent-eket illetően. Glanvil (I. 55. lap) csak egyetlen dön-

¹⁷⁾ Allen: The law in the making 128. l. „growth of precedent in English law“.

ítésre hivatkozik, Fleta egyre, Britton egyre sem (l. 60. lap), Littleton (l. 56. l.) tizenegyre.¹⁸⁾ A XIII. század nagy jogi írójának, Bractonnak (l. 55. l.) művében találunk először¹⁹⁾ bő utalásokat bírói döntésekre; a mű nagyrésze maga is ezekre van alapítva. A Year Book-okban (l. 47. l.) egyre gyakrabban találunk idézve bírói döntéseket, amelyekből kitűnik, hogy úgy a bírák, mint az ügyvédek a jogviták fontos részének tekintették a hivatkozást²⁰⁾ előző döntésekre. A Year Book-ok tanúságot tesznek jogvitákról, melyekben az ügyvédek hasonló esetben hozott döntésekre hivatkoznak. A bírák gyakran elhárítják e hivatkozásokat a „non est simile“ válasszal; máskor viszont ők maguk is hivatkoznak döntésekre, ezzel nagyobb tekintélyt adva ítéleteiknek. A feljegyzésekből az is kitűnik azonban, hogy a kötelező erő tana akkor még nem alakult ki. Így, ha a bírónak valamely megelőző döntés nem volt ínyére való, azt gondolkodás nélkül meg is mondotta. Az pedig, hogy bizonyos precedent tetszett-e vagy nem, bizony sokszor a bíró hangulatától függött.²¹⁾

A XVI. és XVII. században a reportok-ban találunk fontos feljegyzéseket, amelyek arra mutatnak, hogy a precedent-eket immár tüzetesebben értelmezték. De a szorosabb értelmezés nem annyira az anyagi jogra, mint inkább az alaki, eljárási jogra vonatkozott. (Ami az eljárási, az alaki jog szigorát illeti, érészben meg kell jegyezni, hogy a középkori eljárásjog volt a Common-law egyik legfontosabb kialakítója.) Általában azt lehet mondani, hogy e korban még mindig nem volt kialakult elmélet a precedent-et illetően.

A XVIII. században azonban már kialakultnak mondható az elv, hogy a precedent-et követni kell a bírónak. Mint Blackstone mondja, „a jog alapelve ez: a precedenseket követni kell, hacsak nem nyilvánvalóan észszerűtlenek vagy igazságtalanok“ („precedents and rules must be followed, unless flatly absurd or unjust“).²²⁾ Szerinte tehát a bírói döntések is kötelezők és csak

¹⁸⁾ Allen: id. m. 129.

¹⁹⁾ „De legibus et consuetudinibus Angliae libri quinque.“

²⁰⁾ Allen: id. m. 131.

²¹⁾ Allen: id. m. 137. l.

²²⁾ Blackstone Comm. I. 70.

két kivételt enged meg, ha a döntés észszerűtlen vagy az isteni törvénybe (divine law) ütköző.

A doktrína mai, modern alakjában kétségtelenül a XIX. században alakult ki. Hogy valójában mely időpontban jött létre, azt pontosan megállapítani nem lehet. Végső kialakulásához nagy mértékben két ok járulhatott: az egyik a Law Reportok (l. alább 45. l.) szabályozása, a másik a bíróságok reformja a Judicature Act-ban, amely a bíróságok hierarchiáját lényegesen egyszerűbbé tette²³⁾ és a hatáskörök összeütközését eltüntette.

6. §. A bíróságok rendszere.

A precedent-ek kötelező erejének mai szabályai csak úgy válnak érthetőkké, ha ismerjük az angol bíróságok rendszerét, abban az alakban, amelyben az 1873. és 1875-iki Judicature Act-ok óta fennállanak.

Erészen különböztetni kell *felsőbb* bíróságok (superior courts) és *alsóbb* bíróságok (inferior Courts) között. Egyedül a *felsőbb* bíróságok döntéseinek van kötelező erejük. A „felsőbb bíróság” nem eljárási fokozatot jelent, hanem tekintélyi különbséget. A felsőbb bíróságok rendszere a következő:

1. Első fokon (first instance) áll a *High Court of Justice*, amelynek három osztálya: a King's Bench Division;²⁴⁾ a Chancery Division²⁵⁾ és a Probate, Divorce and Admiralty Division.²⁶⁾²⁷⁾

2. Másod fokon, mint fellebbezési bíróság (appellate court) áll a Court of Appeal,²⁸⁾ amely tulajdonképpen a High Court-al szoros összefüggésben áll; a kettő együtt alkotja a Supreme Court of

²³⁾ Allen: id. m. 150—151.

²⁴⁾ Tagjai a Lord Chief Justice mint elnöke és 19 bíró.

²⁵⁾ Tagjai: a Lord Chancellor (m. e.) és 6 bíró.

²⁶⁾ Tagjai: a President of the Probate, Divorce and Admiralty Division (m. e.) és 2 bíró.

²⁷⁾ A judicature Act-ok megelőzően a következő Common-law bíróságok voltak:

1. Common pleas,
2. King's Bench,
3. Exchequer,
4. Exchequer Chamber (l. alább 29. old. és köv.).

²⁸⁾ Tagjai: a Master of the Rolls és 5 Lord Justices of Appeal, ex-officio: a Lord Chancellor, Lord Chief Justice, President of the P. D. A Div.

Judicature-t. (Ügy, mint azelőtt nálunk a Királyi Tábla, mint elsőfokú s a Hétszemélyes Tábla mint felsőfokú bíróság alkotta együtt a Kir. Curiát.)

3. Legfelső fokon áll, mint utolsó forum (ultimate court of appeal) a *House of Lords*²⁹⁾ bírósága, amely egyúttal Skótország és Északi-Irország számára a fellebbezési bíróság is (Court of Appeal).

Az alsóbbrendű bíróságok a County Court-ok, a békebírák (Justices of Peace) és a korlátozott joghatóságú (limited jurisdiction) helyi bíróságok (Local Courts of Record); ezeknek határozatai nem kötelező erejűek.

A *Judicial Committee of the Privy Council* (a titkos tanács bírói bizottsága), amely a dominionok felsőbíróságainak legmagasabb fellebbviteli bírósága, ítéleteivel szintén nem kötelezi az angol bíróságokat. Ugyanez áll a dominionok, a skót, ir, indiai stb. bíróságok ítéleteire. Minthogy azonban néha erős befolyást gyakorolnak az angol bíróságokra, döntéseiket — a kötelező „authoritative precedents“-el szemben — „persuasive precedents“-nek, „meggyőző erejű“ precedenseknek nevezik.³⁰⁾

7. §. A bírósági döntések kötelező erejének szabályai.

Nem minden bírósági döntésnek egyforma a kötelező ereje. A *felsőbíróság* döntése feltétlenül kötelezi az alsó bíróságot és rendszerint a vele egyenlő rangú (of co-ordinate authority) bíróságot; az alsófokú bíróságok döntései nem kötelezik a felettük álló bíróságokat.

Minden bíróságot kötelez a felettes bíróság döntése, tekintet nélkül a döntés helyességére, mindaddig, amíg azt a döntést vagy egy még magasabb bíróság vagy a törvényhozás intézkedése hatályon kívül nem helyezi (overrule).

Vajjon az egyenlő rangú bíróságokat az egymás döntései kötelezik-e, arra vonatkozóan a kialakult udvariassági szokásnál

²⁹⁾ Tagjai: a Lord Chancellor és 7 Lord of Appeal in Ordinary; ex-officio: mindazok a peer-ek (főurak), akik magas bírói állást töltenek vagy töltöttek be.

³⁰⁾ Schwarz: Rechtsquellenlehre 17.

fogva igennel kell válaszolni, bár szigorú értelemben véve, ez a kötelezettség nem áll fenn.³¹⁾

A House of Lords a saját jogkérdésben elfoglalt döntése által mindenképen kötve van (1898. óta) s attól el nem térhet, még az esetben sem, ha azt helytelennek ismeri fel.³²⁾ A House of Lords tehát oly mértékben megköti önmagát, hogy egyszer elfoglalt álláspontjától nincs módja eltérni. Ez a megkötöttség oly döntésre vonatkozóan is fennáll, amelyben a Lordok Háza határozata csak szavazategyenlőséggel (the House being equally divided) jött létre. Ez az elv nagymértékű bizonyosságot teremt a jogban, mert a Lordok Háza által elfogadott jogelv esetjogilag, az álláspont módosításával avagy éppen új álláspont elfoglalásával meg nem változtatható; ezt már csak a törvényhozás teheti meg.³³⁾ Előfordulhat azonban, hogy e szigorú elvek ellenére a Lordok Házának több döntése egymással összhangba nem hozható (irreconcilable cases); ilyen esetben, ha az összeütközés másképp el nem kerülhető, a gyakorlat oda irányul, hogy az újabb keletű döntést követik („to follow the later and more deliberate decision“).³⁴⁾

A Court of Appeal ugyancsak kötve van a saját döntéseihez, valamint a vele egyenlő rangú, az 1873—1875-ös reformot megelőző időből való bíróságok (Exchequer Chamber; Court of Appeal in Chancery) döntéseihez és azoktól akkor sem térhet el, ha azokat később helytelennek ismeri fel.³⁵⁾ Ez elv alól azonban van lehető-

³¹⁾ I. Schwarz: 19. idézve: The Vera Cruz (No 2./1884) 9. P. D. 96. at p. 98; Brett M. R. „... there is no statute or common law rule by which one Court is bound to abide by the decision of an other of equal rank, it does so simply from what may be called the comity among judges. In the same way, there is no common law or statutory rule to oblige a Court of law to bow to its own decision, it does so again on the ground of judicial comity.“

³²⁾ I. Pollock: First book of J. 332.; Beamish v. Beamish (1861) G. H. L. Cas. 274; Schwarz id. m. 18. l.

³³⁾ Beal: Cardinal rules 35 köv. Salmond: Jurisprudence 197/8. l. Vinogradoff: Common sense in law 177. l. (ő ezt az intézményt így nevezi: „the keystone of the whole structure“).

³⁴⁾ Schwarz: id. m. 19. l.; Campbell v. Campbell (1880) 5 App. Cas. 787; Caledonian Rail Co. v. Walker's Trustees (1882) 7 App. Cas. 259; Beal. Card. Rules 40; Pollock: First book 338/9;

³⁵⁾ Lindley L. J. mondja: „it is a decision of the C. of App. which we should be bound to follow whether we thought it right or not.“ Lavy v. London C. C. (1895) 29. B. p. 581.

ség eltérésre, t. i. oly esetben, amikor a döntés nem egyhangúan jött létre, mert ilyenkor nincs a bíróság döntésének kötelező ereje (authority).³⁶⁾³⁷⁾

A High Court of Justice szintén követi a lehetőséghez képest a saját döntéseit, de azokhoz már nincs kötve. Meg van a joga, hogy eltérjen tőlük (refuse to follow), amennyiben az előző döntést jogellenesnek (contrary to law), az általános jogi irányzattal (current of authority) ellentétesnek és észszerűtlennek (contrary to reason) tartja. Ilyen eltérések a precedensektől azonban nagyon ritkán fordulnak elő, mert a bíróságok erősen idegenkednek azoktól és csak súlyos mérlegelés után határozzák el magukat ily lépésre.

A magasabb bíróságok (House of Lords, Court of Appeal) mindig eltérhetnek (overrule) oly jogelvtől, amelyet valamilyen alsóbb bíróság döntésében elfogadott, de csak az esetben, ha azt tévesnek (erroneous), tehát jogellenesnek vagy észszerűtlennek tartja. Ily esetben a kérdéses döntés ú. n. overruled decision-é válik, hatályon kívül lesz helyezve és ezzel kötelező ereje ex tunc, visszaható erővel (with retrospective effect) megszűnik.³⁸⁾³⁹⁾

A felsőbíróságok azonban precedensek figyelmen kívül hagyásának kérdésében (disregard of precedents) épp oly óvatosak, mérlegelők és tartózkodóak, mint az egyenlő rangú bíróságok döntéseik megváltoztatásában.⁴⁰⁾ A megelőző döntések nagy tiszt-

³⁶⁾ Brett. M. R.: „here is no authority of the Court as such and those who follow must choose one of two adverse opinions“ in the Vera Cruz No. 2. (1889) 9. P. D. 96 at p. 98;

³⁷⁾ Megjegyzendő, hogy az angol felsőbb bíróságoknál (Divisional Courts, Court of Appeal, House of Lords) *polgári* perekben, minden bíró külön-külön is nyilvánosan adja elő ítéletét (each Judge separately); a Lordok Házában az az eltérés van, hogy ott szavazásra kerül a sor, a többség dönt (the majority carries the verdict), amely elfogadott döntés az egész ház döntéseként lesz kihirdetve (a judgement of the whole House). I. J. J. Clarke: Central Government. 171/2. l.

³⁸⁾ Schwarz: id. m. 20., u. o. nagyon helyesen felhívja a szerző az olvasó figyelmét arra, hogy „overruling“ csak megelőzően *jogerős* döntésekre vonatkozik és arra az esetre, ha a fellebbviteli bíróság az elsőbíróság ítéletét megváltoztatja.

³⁹⁾ I. Salmond: Jurisprudence „absolute authority“ és „conditional authority of precedents“ 192 l. Dicey: Law & public opinion 490. l.

⁴⁰⁾ Lord Ellenborough: „It is extremely dangerous to shake the authority of decided cases“ in Moorsom v. Kymer (1814) 2 M. L. S. 303; at p. 312; Sir G. Jessel: „There is, perhaps, nothing more important in our law

teletéből magyarázható az az irányzat, amely nem tér el a téves és eredetileg jogellenes döntésektől, ha azokat, az idők folyamán, az élet és a gyakorlat elfogadja. A *communis error facit ius* elve ez, amely, ha néha visszásságokra vezet is, a jogbiztonság érdekében kitart a gyakorlatban elfogadott, bár téves döntések mellett.⁴¹⁾ Így különösen az ingatlan-átruházás (conveyancing) gyakorlatában találunk téves döntések alapján kialakult praxist.⁴²⁾

A bíróságok ugyanis nem tévesztik szem elől azt a szempontot, hogy mennyi bajt okozhat valamely elfogadott tétel megváltoztatása. („It has been held, even by the House of Lords, that it is better to adhere to the course of the decisions than to reverse them, because of the mischief which would result from such a proceeding. Of course, that requires two things: antiquity of decision, and the practice of mankind in conducting their affairs.“⁴³⁾

8. §. A bírói döntések kötelező erejének terjedelme.

A kötelező bírói döntések nem a maguk egészében kötik a bíróságokat; csak a döntés alapját kifejező *jogelvnek* van kötelező ereje.⁴⁴⁾ Ezt a jogelvet nevezik az angol jogászok *ratio decidendi*-nek, szemben a döntésben szereplő más elemekkel, amilyenek az általános elvek, a példák, a felhozott analógiák, melyeket együttesen *obiter dicta* vagy csupán dicta néven jelölnek meg.⁴⁵⁾ Az *obiter dicta* azonban esetleg a döntéseket hozó bírák nagy tekintélye következtében válhatnak oly „precedens“-ekké, amelyek irányítják a bíró állásfoglalását, de ezek csak „meggyőző

than that great respect for the authority of decided cases which is shown by our tribunals.“

⁴¹⁾ Jessel M. R.: „I find a long course of decisions by inferior Courts acquiesced in which have become part of a settled law; I do not think it is the province of the Appeal court after a long course of time to interfere, because most contracts have been regulated by those decisions...“ Wallis v. Smith (1882) 21 Ch. D. 243, 265.

⁴²⁾ Murphy v. Deicher (1909) A. C. 449. Lord Chancellor: „I think this case falls within the rule that it is not necessary or advisable to disturb a fixed praxis which has been long observed in regard to the disposition of property...“

⁴³⁾ Ex p. Willey (1883) 23 Ch. D. 118., 127.

⁴⁴⁾ Jessel M. R.: The only thing in a judge's decision binding as an authority upon a subsequent judge is the principle upon which the case was decided“ Osborne to Rowlett (1880) 13 Ch. D. 774. p. 785.

⁴⁵⁾ „obiter dicta, not at all necessary to the decision of the case before them.“

(persuasive) precedensek“ a kötelező erejű precedensekkel szemben.⁴⁶⁾ Ez az elv, amely csak a ratio decidendi-t tekinti kötelezőnek, a döntések kötelező erejének mechanizálódását meggátolja, mert nem az esetek gépies követése, hanem az azokban kifejtett jogelv irányadása kötelező. A jogelvet, amelynek alapján a döntés történt, nevezik „rule“-nak vagy „doctrine“-nak.⁴⁷⁾ Ennek a doctrine-nak a kihámozása a döntő valamely precedens kötelező erejének megállapításában.⁴⁸⁾

A rule *kihámozása* rendkívül nehéz és nagy felkészültséget kívánó folyamat. Előfordulhatnak esetek, amikor egyáltalában nem is állapíthatni meg, hogy valójában milyen ratio decidendi vezette a bíróság döntését.⁴⁹⁾ Ehhez a „kihámozáshoz“ régi tradíció folytán kialakult gyakorlat kell, amely az angol jogászvilág jellegzetessége. Általában a case-law kifejlődéséhez egyebek között az angol jogászság mint „osztály“, a maga különleges szokásaival és szabályaival is hozzájárult (l. alább). Másik nehézség az, hogy a társasbíróságok bírái külön-külön adják elő véleményüket, illetőleg ítéletüket és önállóan indokolják is a döntést (gives independent reasons). Ily esetben a többség véleménye az irányadó⁵⁰⁾ ugyan, de mégis előfordulhat az az eset, hogy ugyanazt a döntést az egyes bírák egészen más alapon indokolják.⁵¹⁾ Ilyen esetben a ratio decidendi megállapítása nagy nehézségeket okozhat.

Az itt elmondott nehézségek rávilágítanak arra is, hogy az eset-jogi (case-law) rendszer miért egyúttal *bíró alkotta jog* is (judge made law). Amikor a bíró az előtte lévő számtalan precedens közül kiválogatja azokat, amelyek épp az előtte fekvő esetre vonatkozóan bírnak vagy bírhatnak kötelező erővel, önállóan,

⁴⁶⁾ Salmond: Jurisprudence-ben találjuk a „persuasive precedents“ szembeállítását az „authoritative precedents“-el. 5. kiad. 163. l.

⁴⁷⁾ Schwarz: id. m. 23. l.

⁴⁸⁾ Lord Mansfield: „The reason and spirit of cases make law; not the letter of particular precedents“ Fischer v. Prince (1763) 3 Burr. 1363.

⁴⁹⁾ Viscount Dunedin: „If from the opinions delivered it is clear — as is the case in most instances — what the ratio decidendi was which led to the judgement, then the ratio decidendi is also binding. But if it is not clear, then I do not think it is part of the tribunal's duty to spell out with great difficulty a ratio decidendi in order to be bound by it.“ Sub. nom. great Western Ry. Co. v. Owners of S. S. Mostyn (1928) A. C. 57.

⁵⁰⁾ Beal: Cardinal rules. 37. f.

⁵¹⁾ Vinogradoff: Commonsense in law. 179.

egyénien jár el. Mert tulajdonképen mit is jelent az, hogy a bírót kötik a felsőbb bíróságok döntései? Valójában nem a felsőbíróság az, amely megköti a bírót, hanem *ő saját maga*. Mert a bírónak magának kell meghatároznia, hogy az idézett eset valóban alkalmas-e arra, hogy az eldöntendő ügyre alkalmazzák és hogy magában foglalja-e azt a jogelvet, amelyet a bíró az eldöntés céljára keres.⁵²⁾ De az esetek ratio decidendi-je sem olyan világos, hogy azt egyéni ítélet nélkül meg lehetne állapítani. Itt is a bíró *egyénisítő tevékenysége* érvényesül. Nem kell tehát abba a tévedésbe esni, hogy az angol case-law esetében a bíró csupán gépiesen szubszumál, hogy A eset kötelezően eldönti A1, A2, A3 eseteket, ugyanígy B eldönti B1, B2, B3 eseteket. Az angol bírónak nemcsak alkalmaznia kell a precedensekben foglalt jogelvet, hanem meg is kell *keresnie*, meg kell *találnia* a *megfelelő* jogelvet. Sokszor azonban oly esetek adódnak elő, amelyekre a precedensek nem alkalmazhatóak; új, eddig ismeretlen kérdések merülhetnek fel („cases of first impression“).⁵³⁾ Ilyenkor a bíró döntését nem korábbi kötelező döntésre (on authority), hanem az *általános jogelvekre* (upon principle) alapítja, ami valójában nem egyéb új jogszabály alkotásánál. A bíró az általános jogelvekből új jogelvet von le, és amennyiben azt kötelező erejű döntés formájában tette, egyúttal új jogot is alkot. Ezért méltán nevezik a Common-law-t judge-made law-nak.⁵⁴⁾

Noha a fentiek szerint a kötelező erejű bírói döntés új jog alkotásához vezet, téves volna feltételezni, hogy az angol jog szerint a bíró a jogalkotó szerepét tölti be. Az angol jogi doktrína sohasem adta meg a bírónak az új jogszabályok alkotásának jogát, legalább is nem a Common Law bírónak (a Chancellorról a középkorban ez nem állítható, l. alább 108. l.). Az elv az, hogy az angol bírónak, mint a Common-law bíróság tisztviselőjének (official of the Court) feladata fejleszteni és alkalmazni a Common-Law-t, azt az országos szokásjogot, amelyet a nép ismer

⁵²⁾ Allen: The law in the making 172. l.

⁵³⁾ Schwarz: id. m. 27.

⁵⁴⁾ „The Common-law is a judgemade law, originating in ancient native custom“ Stephen: Commentaries I. 24.

és követ és amely mindig kötelezőnek lett elismerve. E szokás-jogi szabályok tehát nem azért lesznek joggá, mivel a bíró annak nyilvánította, ellenkezőleg a bírák azért alkalmazzák, mivel azok már a döntést megelőzően is az országos jogban benn-rejlettek.⁵⁵⁾

Az angol bíró tehát nem a római praetor szerepét tölti be, döntései nem hasonlíthatók a praetori edictumokhoz sem. Igen fontos különbsége az angol rendszernek a római jogéval szemben, hogy a kötelező erejű döntések mindig és kizárólag egyetlen eset eldöntésére irányulnak és a döntés ratio decidendi-je soha nem *szövegezett* szabályt ad, csupán eseti döntést. (Ezért nem hasonlítható az angol bíró döntése a magyarjogi jogegységi és teljesülési döntvényekhez sem.) Az természetesen nem tagadható, hogy a kötelező erejű eseti döntés szükségszerűen magával hozza a joggyakorlat kialakulását, amely olyankor, mikor egy-egy újonnan felvetődött kérdésről van szó, jogszabállyá válik. Nincs ellentmondás tehát abban az állításban, hogy noha a jog nem adja meg az angol bírónak a jogalkotó szerepét, a Common Law mégis bíróalkotta jog.

A bírói jogalkotás menete gyakran hosszadalmas. Egy-egy újonnan felvetődött jogkérdés sokáig kétes lehet; amint azonban a bíróságok kötelező döntése leszögezi a kérdést, a döntésből való-ságos jog lesz.

Igy pl. X. rábírtá N-t, hogy A-val kötött szerződését szegje meg; vajjon A-nak van-e kártérítési igénye X-el szemben? Ez a kérdés 1853 előtt kétes volt. A Queen's Bench Div. megállapította A kártérítési igényét X-el szemben. (Lumley v. Gye (1853) 2 Ed. B 216.) E tétel jogszabály volta azonban egyelőre továbbra is kétes maradt, mert nem a legfelsőbb bíróság mondotta ki. 28 évvel később a bíróság ismételte. sőt ki is terjesztette Bonven v. Hall (1881), 6 Q. B. D 333) esetében. E tételt véglegesen megerősítette a Court of Appeal (Temperton v. Russel (1893) 1. Q. B. (C. A. (715) és a House of Lords (Quinn v. Leatham (1901) A. C. 495) döntése. Ma már jogszabályerejű tétele az angol jognak.⁵⁶⁾

Ilyen önálló bírói jogalkotás alapján alakultak ki az angol jognak jelentős részei. A szerződési jognak (law of contract)

⁵⁵⁾ I. Bryce: Essays in History and Jurisprudence II. 689. l.

⁵⁶⁾ Dicey: Law and Public Opinion. 485. l.

nagyobbik része, a magánjogi vétkes károkozásra (law of torts) vonatkozó majdnem összes jogszabályok, sőt egész jogágazatok, mint a nemzetközi magánjog (conflict of laws), a bíróságok jogalkotásának termékei.⁵⁷⁾

9. §. A Common-law mint bíróalkotta jog történeti fejlődése.

Láttuk, melyek az élő angol jogban a bírói döntések kötelező erejének és általában az eset-jognak az alapelvei. Az esetek és bírói döntések a messze múltba nyúlnak vissza, mai döntések évszázadok előtt kimondott elvekben gyökereznek. A jogelvek, gyakorlati szabályok, döntések óriási és sokszor rendezetlen halmazban találhatók összegyűjtve. A számtalan írásos kútfő, amely egy nagy nép hatalmas jogi fejlődésének kincseit foglalja magában, több csoportra osztható. Mielőtt azonban ezeket a kútfőket ismertetni lehetne, szükséges röviden vázolni azt a történeti fejlődési folyamatot, amelynek során a bíróságok a Common-law-t kifejlesztették, helyesebben, amely alatt a primitív angolszász törzsi jogból megalkották a Common-law-t.

10. §. A bíróságok, mint a Common-law kifejlesztésének tényezői.

A Common-law a normann hódítás után kezd kialakulni. Részben a hódítást megelőző primitív törzsi jog, részben Hódító Vilmosnak és közvetlen követőinek törvényhozói intézkedései voltak a gyökerek, amelyekből a Common-law kihajtott. De ha csak ezek szolgáltak volna alapjául, sohasem fejlődhetett volna azzá, ami lett. Amint egy korabeli ismeretlen író, a Leges Henrici Primi írója helyesen látta, a nyugati szász, merciai és dán szokásjog mellett, ott volt „a király bíróságának gyakorlata és szokása“ („the use and custom of the king's court“), amely nemcsak szilárd és általános volt, hanem nagy tekintélynek is örvendett, mert a királyi hatalom állott mögötte. Ez az utóbbi elem, a bíróság

⁵⁷⁾ Dicey: id. m. „by far the greater part of the law of contract — one might almost say the whole of the law of torts, all the rules or doctrines of equity, several outlying branches of the law, — such, for example, as the principles embraced under the head of the conflict of laws, either originally were, or still are, to be deduced from judicial decisions, or, what is in reality the same, from the doctrines of writers, such as Coke, whose dicta are accepted by the Courts as law“. 486.

volt az, amely, jó szakemberekre támaszkodva, oly változásoknak tört útát, amelyek rövid idő alatt a törzsi jogokat teljesen elavultakká tették⁵⁸⁾ (wholly obsolete).

A királyi bíróságok ítéleteiben (Placita Regis Curiae) alakult ki a Common-law. Három fontos Common-law bíróság (Common law Courts) volt: a King's Bench Court, a Court of Common Bench vagy C. of Common Pleas és a Court of Exchequer.

A három bíróság a fejlődés folyamán különült el a közös törzstől, a Curia Registől. A hódítás után a normann uralkodók erőteljes uralmat alapítottak Angliában, és hatalmi törekvéseik eszköze a Curia Regis lett.⁵⁹⁾ A normann és Anjou királyok átlátták a központosított hatalom szükségességét, melyet erős kézzel, a Curia Regisen keresztül, meg is valósítottak. A Curia Regis eredetileg olyan szervezet volt, amely a világi és egyházi főurakból és a királyi tisztviselőkből állott és a kormányzás minden ágazatát — a bírói, törvényhozói és végrehajtó hatalmi ténykedéseket⁶⁰⁾ ellátta, tehát nem csupán bíróság volt, hanem inkább királyi tanács. Mint ilyen testület követte a királyt útjaiban, nemcsak az országban magában, hanem a tengerentúli országrészekbe is. Egyébiránt a Curia Regis, mint a királyi kormányzat színhelye a hűbériség korában europaszerte minden államban fellelhető.

A XII. század folyamán megkezdődött a Curia Regis önálló részekre különülése. Az elkülönülés első mozzanata az volt, hogy a pénzügyi feladatok ellátására külön szervezet vált ki I. Henrik korában (1100—1135), Scaccarium (Exchequer) néven, amely hivatal az országos pénzügyek ellátása mellett, a pénzügyi bíráskodást is végezte.⁶¹⁾ Másfelől, II. Henrik (1154—1189) korában.

⁵⁸⁾ Holdsworth: H. E. L. II. 154. „If English law had consisted merely of the scanty enactments of the conqueror and his successor and these confused statements of tribal custom, its outlook would have been very dark... Besides the three bodies of West Saxon, Mercian and Danish custom there was the „use and custom of the king's court“, which was not only stable and universal, but also to be feared because it was backed by the royal power. It was this element which... under the influence of the legal renaissance of the continent... rendered all these collections of tribal customs wholly obsolete.“

⁵⁹⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 4.

⁶⁰⁾ u. o. 477.

⁶¹⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 42—46. I.

a Curia bírói működése is nyert terjedelemben. Eredetileg a Curia csak a főurak vitáiban döntött. II. Henrik reformjai által azonban tág büntető és civilis jurisdictióra tett szert; ezenfelül a vidéki bíróságok felett jelentős felügyeleti jogot is szerzett; végül magához ragadta a bíraskodást a szabad hűbéri birtokokra vonatkozó jogperekben is és ezzel úgyszólván az egész igazságszolgáltatás a Curia kezében egyesült.⁶²⁾

A Curia Regis reformja azonban más irányt is vett. A király (II. Henrik) bírakat nevezett ki azzal a rendeltetéssel, hogy állandóan a Curia Regis mellett tartózkodjanak és akkor is, ha a király távol van, ítéelkezzenek az eléjük hozott perekben.⁶³⁾ Ezzel a hivatásos bíróságnak vetette meg alapját.

1. *A Court of Common Pleas.* A Magna Charta-ban jelenik meg először okiratilag a Curia Regisből alakult bíróság. A Charta 17-ik pontja erre nézve a következőleg intézkedik:

„Communia placita non sequantur Curiam nostram, sed teneantur in aliquo certo loco.“⁶⁴⁾ A hely, ahol ezentúl a bíróság székel, Westminster volt, bár rövidebb időközökben máshol is tartózkodott.⁶⁵⁾

A nagyfontosságú bíróságnak, melyről Coke azt mondta, hogy a Common law támasza, talpköve,⁶⁶⁾ legfőbb feladata volt az ítékezés a magánosok egymásközi (between subject and subject) jogvitáiban, ami tulajdonképen az egész magánjogi bíraskodást jelentette volna.⁶⁷⁾ A Common Pleas azonban sohasem vált egyetlen és kizárólagos magánjogi bírósággá, mert jurisdictio-ját a King's Bench-el és az Exchequer-el meg kellett osztania.

⁶²⁾ U. o. 47. köv.

⁶³⁾ Így Benedictus Abbas „Per consilium sapientium regni sui quinque tantum elegit, duos scilicet clericos et tres laicos, et erant omnes de privata familia sua. Et statuit quod illi quinque audirent omnes clamores regni et rectum facerent, et quod a curia regis non recederent sed ibi ad audiendum clamores hominum remanerent.“

⁶⁴⁾ Holdsworth: H. E. L. p. 52.

⁶⁵⁾ Így 1337- és 1392-ben Yorkban, 1544-ben St. Albansban és 1581-ben Hereford-ban. l. Holdsworth: H. E. L. II. 196/7.

⁶⁶⁾ „This court is the lock and the key of the common law in common pleas: Coke: Institutes Part IV. p. 99.

⁶⁷⁾ A real actions (ingatlan dologi keresetek) és a régebbi kötelmi keresetek (personal actions), mint a pénztartozás (debt), visszatartás (detinue), elszámolás (account) és kötelemszegés (covenant) alapján indítottak.

A court of Common Pleas-nek még egyéb funkciói is voltak: a régebbi helyi bíróságok (local courts) ítéleteit felülvizsgálhatta és helyesbíthette;⁶⁸⁾ a XVII. századtól kezdve megszerezte a joghatóságot két „kiváltságos bírói parancs“ (highly prerogative writs) ú. m. a writ of Prohibition és a writ of Habeas Corpus kibocsátására;⁶⁹⁾ végül kizárólagos joghatósága volt a saját tisztviselői és más oly privilegizált személyek fölött, akik csak a Common Pleas előtt perelhettek vagy voltak perelhetők.

2. *A Court of King's Bench.* A Court of King's Benchnek önállósulása Common-law bírósággá lassúbb menetű volt, mint a Common-Pleas-é és ehhez hasonló különálló szervezetté csak körülbelül egy évszázaddal később lett.⁷⁰⁾ Eleinte mint a Curia bizottsága működött a Chief Justice-szal az élén, kinek címe akkor: Capitalis Justitiarius ad placita coram rege tenenda volt. Eredetileg a királyhoz és tanácsához, a Curia Regishez volt kapcsolva és csak I. Edward alatt kezdett különállása határozottabb alakot ölteni. De még akkor is, ha kellett, követte a királyt helyről-helyre; tekintélyét pedig még mindig annak köszönhette, hogy a király *jelenlétében* ült össze és jurisdictioja is jórészen, különösen a büntető igazságszolgáltatás terén, a király személyével szoros kapcsolatban állott.⁷¹⁾ Önállóságát mint bíróság akkor nyerte el, amikor megszűnt szoros kapcsolata a királlyal, és a királyi tanáccsal. Ez a XIV. század végefelé következett be. A tanács (King's Council) mindinkább pusztán végrehajtó hatalmi szerv lett, míg a King's Bench főleg bírói tevékenységet folytatott. Emellett azonban a King's Bench Court a bíróság és a tisztviselők fölötti felügyeleti hatalmánál fogva quasi-politikai hatalmat is gyakorolt.⁷²⁾

Lassankint a King's Bench a Parlament felügyelete alá került annak folytán, hogy a bíróság elismerte a Parlament kizárólagos

⁶⁸⁾ Holdsworth H. E. L. 200. az ú. n. writ of Habeas Corpus útján magához rendelhette az ügyeket a county courttól, hundredcourtól és a court Barontól; a writ of False Judgementel (recordari facias, accedas ad hundendum) helyesbíthette e bíróságok tévedéseit.

⁶⁹⁾ id. m. 202.

⁷⁰⁾ id. m. 204.

⁷¹⁾ id. m. 206.

⁷²⁾ id. m. I. 211. l.

jogát, a bíróság által alkalmazandó jogszabályok alkotására. Ez az átalakulás lassú és valóban nem tudatos volt. A királyi tanács mindjobban a végrehajtóhatalom gyakorlását vonta magához, a parlament viszont a törvényhozást. Mindakét szervezetnek a XIV. században még bírósági jellege volt, hatáskörüik azonban még nem különült el határozottan. Azonban éppen ez a határozatlanság surlódásokra, vetélkedésre vezetett. Ez viszont elkerülhetetlenül kihatással volt a Common-law bíróságra, amelyet ez az elkülönülés lényében érintett. A bíróságok szükségszerűen a parlament felé vonzódtak és elismerték e testületet, mint olyat, melynek hozzájárulása szükséges a törvények létrejöttéhez. A parlament alsóházában (House of Commons) a jogászoknak jelentékeny befolyásuk volt. Az angol jogászság egységes szervezettségénél fogva (l. 34. l.) a King's Bench és a Common Pleas bírái hasonló szellemben iskolázott és gondolkodó jogászok voltak, mint a parlamentben ülő jogászok; viszont a királyi tisztviselők (royal clerks) szervezetétől idegenek voltak. Csak természetes volt tehát, hogy a King's Bench, és általában a jogászok odahatottak, hogy e bíróságot ne a királyi tanács, hanem a hozzá rokonibb szellemű parlament vizsgálja felül. Hogy e fejlődésnek a Common-law jogforrási erejére nézve milyen döntő hatása volt, azt az alábbiakban igyekezünk megvilágítani (l. supremacy of law).

A King's Bench mint bíróság gyakorolta a büntető igazságszolgáltatást,⁷³⁾ továbbá a bíraskodást hatalmaskodási és polgári kártérítési perekben. Ezenfelül jogbitorlás (trespass) esetén jurisdictiont gyakorolt olyan polgári perekben is, amelyekben az alperes — valóban, vagy még gyakrabban képletesen — a Marshal of the Marshalsea of the King őrizete alatt volt.⁷⁴⁾ Végül a King's Benchet illette a felügyelet gyakorlása tisztviselők fölött, hogy azok a törvényt tiszteletben tartsák és hatásköri túlkapásokat ne kövessenek el (Superintendence over the due observance of the law by officials and others). Ezt a hatalmukat a King's Bench

⁷³⁾ id. m. I. 212. l.

⁷⁴⁾ A Marshal volt az a tisztviselő, aki a bíróság fogháza fölött felügyelt; aki az ő őrizete alá került, annak minden ügye — *ratione personae* — a King's Bench elé tartozott.

bírái az ú. n. highly prerogative writ-ek (bírói parancsok) útján érvényesítették. Aki a bírói parancsnak nem engedelmeskedett, Contempt of Court-ot (bíróisértést) követett el, amelyet bírsággal vagy elzárással büntettek.⁷⁵⁾ A felügyelet gyakorlása bírói parancsok útján, mely tulajdonképen perenkívüli eljárás alakjában közigazgatási felügyelet volt, nem szokatlan jelenség a középkori államban. De az, hogy a bíróságnak ez a hatalma a modern angol államban továbbra is fennmaradt, már különleges jelenség. Az a tény, hogy a King's Bench ezt a jurisdictiont egész fennállása alatt gyakorolta, egyik, és nem kevéssé fontos tényezője annak a fejlődésnek, amely a jog uralmát (fennhatóságát, supremacy of the law) biztosította az államhatalommal szemben, amennyiben a bírói ellenőrzés alól kivont közigazgatási jog kifejlődését megnehezítette. Az pedig — hogy e bíróság modern utódja, a King's Bench Division, a highly prerogative writ-ek útján ma is gyakorol bizonyos felügyeleti funkciókat a közigazgatás felett, egyik legjellemzőbb tanúsága annak a tételnek, hogy az angol jog, folyamatos fejlődésében, megtartotta a jogintézmények középkori karakterét, de azokat mindig át tudta hasonítani a modern követelményekhez⁷⁶⁾ (l. alább 101. l.).

3. *Court of Exchequer*. Az Exchequer kezdetét a XII. századra vezethetjük vissza, amikor a Curia Registől elkülönült, mint „Scaccarium“, amely testület a király pénzügyeit tartotta rendben. Két osztályból állott: az alsóbb osztály a pénz beszédésével, mérésével stb. foglalkozott; a felsőbb osztály pedig az elszámolásokat végezte a korona (király) és annak pénzbeszedői között. Itt tisztázták az elszámolások során felmerült jogvitákat is. Az üléseken az állam főtisztviselői vettek részt a Justiciar (főbíró) elnöksége alatt; a Treasurer (kincstárnok) csak későbbi időben töltötte be ezt a tisztséget.⁷⁷⁾

Ebben az időben még nem igen mutatkozott elkülönülés jele az Exchequer közigazgatási és bírói ágazata között. Az Exchequerben helyet foglaló bárók, főurak (Barons of the Exchequer) vegye-

⁷⁵⁾ A fontos bírói parancsok a következők voltak: Writ of Habeas Corpus, Certiorari, Prohibition, Mandamus, Quo Warranto, Ne Exeat Regno.

⁷⁶⁾ Holdsworth H. E. L. I. 231.

⁷⁷⁾ Holdsworth H. E. L. I. 42 és köv.

sen intézték mindakét feladatot. De az elkövetkezendő elkülönülés előjelei már mutatkoztak, amikor magánosok és királyi pénzeszedők közötti bonyolult elszámolási kérdések eldöntésében járultak a bárók elé, sőt oly elszámolási eseteket is hoztak eldöntés végett, amelyek nem a királyi jövedelmek kezeléséből keletkeztek.⁷⁸⁾

A határozottabb elkülönülés önálló bíróság irányában a XIII. század vége felé állt be, ahogy az Britton és Fleta⁷⁹⁾ írásából kitűnik. A Barón of the Exchequer ebben az időben szűnt meg általános kifejezés lenni és határozott bírói és közigazgatási funkcióval ellátott tisztviselőket jelentett. A legidősebb a bárók közül, a Capitalis Baro, megszűnt csupán tiszteleti cím lenni és a XIV. században a bíróság elnöke lett belőle.⁸⁰⁾

A Court of Exchequer önállósulásának megszilárdításához három mozzanat járult hozzá. a) A Curia Regissel való szoros kapcsolata meglazult, főleg azért, mert — mint fent jeleztük — az Exchequer tagjai önálló tisztviselő testületet alkottak és maga az Exchequer önálló főt (elnököt) kapott és így a Chancery-től még jobban elkülönült. b) A XIV., XV. és a XVI. század első felében majdnem kizárólag a jövedéki kérdések fölött ítélezett az Exchequer; a XIV. században a jövedéki eljárás mint különleges eljárás is kifejlődött, amely eljárás viszont sokban hasonlított a Common-law bíróságok eljárásához. c) Végül a bírósági jelleg emeléséhez sokban hozzájárult az a tény, hogy a bárókat csak jogászok közül kezdték választani, ami megszűntette az Exchequer alsóbbrendűségéről való vélekedést és a Common law bíróságokkal egyenrangúvá tette.⁸¹⁾

Joghatóságát tekintve, a Court of Exchequer (elsősorban) jövedéki kérdések fölött ítélezett. A korona és az adófizetők, valamint a korona és a pénzügyi tisztviselők (accountant) között

⁷⁸⁾ id. m. 44.

⁷⁹⁾ „Habet etiam Rex Curiam suam et justiciarios suos in Scaccario apud Westmonasterium residentes cujus loci capitalis est Thesaurarius, non tamen justiciarius ut in pronunciationibus judiciorum placitorum inter extraneas personas habitorum, sed in his quae commodum Regis respiciant, et tam in rebus forensicis quam... intrinsecis. Justiciarii ibidem commo-
rantes Barones esse dicimus“ Fleta II. 25., 26. idézve id. m. 231. 6.

⁸⁰⁾ id. m. 232/3.

⁸¹⁾ id. m. 233. és köv.

felmerült vitákat tárgyalta, különleges eljárás keretében, amelyet *cursus scaccarii*nek neveztek. Ez az eljárás sok hasonlóságot mutatott egyrészt a *Common-law*, másrészt a *Chancery* bíróságok eljárásához.

Holdsworth azt állítja, hogy e különleges eljárás (a *cursus scaccarii*) a legkifejezettebb közeledés a közigazgatási jog felé, amelyet az angol jogrendszer valaha is ismert és a bíróság mint jövedéki bíróság leginkább vált hasonlóvá a közigazgatási bírósághoz. Talán azzá is vált volna, ha továbbra is pénzügyi tisztviselőkkel (*Exchequer clerks*) töltötték volna meg, de már koraidőktől kezdve jogászok (ügyvédek) is helyt foglaltak benne, 1579-től pedig véglegesen kiszorították a jogászok a hivatalnokokat.⁸²⁾

A *Court of Exchequer*nek polgári jogi joghatósága is volt, vagyis *Common law* bíróság volt. Mint a többi bíróságoknak kizárólagos joghatósága volt saját tisztviselőinek peres ügyei felett (*ratione personae*). De magánosok közti szerződésszegés esetében is joghatósága volt, ha a felperes hitelező a maga részéről egyúttal adós volt a koronának, és így a koronának is érdekében állott, hogy a hitelező jogához jusson. (Mintegy szavatossági viszony állt elő az adós szerződésszegése által sértett hitelező és a korona között.) Per *fictionem* ezt a joghatóságot későbbi időben fel is használták, a felperest mint a korona adósát tüntetve fel.⁸³⁾

Az *Exchequer* emellett végül *Court of Equity* is volt, amelyben méltányossági szabályokat is kifejlesztett. Ez a kérdés azonban már a méltányossági jog (*Equity*) és nem a *Common-law* körébe tartozik.

A *Common Pleas*, *King's Bench* és *Exchequer* volt a három *Common-law* bíróság, amelyek a XIII. századtól kezdve az 1873-iki bírósági reformig a *Common-law* kifejlesztésének főeszközei voltak.

Voltak azonban még más bírói szervezetek is, amelyek hozzájárultak a *Common-law* fejlesztéséhez, habár hasonlíthatatlanul csekélyebb részük volt is benne.⁸⁴⁾

⁸²⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 239.

⁸³⁾ id. m. 239/40.

⁸⁴⁾ Lévy—Ullmann id. m. 114.

Ilyen bíróság volt a Court of Exchequer Chamber. Eredetileg időről-időre összejövő értekezlet volt, az Exchequer helyiségében, amelyen valamelyik bíróságnál felmerült vitás kérdést valamennyi bíró és báró jelenlétében megvitattak.

Később fellebbviteli bírósága lett a Court of Exchequernek. A Court of King's Bench-nek volt meg ugyanis a joga, hogy a Common Pleas téves ítéleteit felülvizsgálja. Ezt a jogát óhajtott a Court of Exchequer fölött is gyakorolni. De a bárók ellenzték azt, hogy a jövedéki kérdésekben a King's Bench őket felülvizsgálja; ezért 1338-ban feliratot intéztek a koronához, amelyben a King's Bench jurisdictióját tagadták. A bárók ellenkezése végre eredményre is vezetett, mert 1357—1358. külön törvény oly bíróságot szervezett, amely az Exchequer döntéseit felülvizsgálta.⁸⁵⁾ Ez volt a tulajdonképeni Court of Exchequer Chamber.⁸⁶⁾

Végül 1585-ben az Exchequer Chamber fellebbviteli bírósága lett a King's Benchnek is meghatározott jogügyekben (action of debt, detinure, covenant, account, trespass), mivel a King's Bench eredeti fellebbviteli foruma, a Parlament, csak nagyritkán jött össze. Az így felülvizsgált ügyeket azonban ezentúl is fel lehetett vinni a Parlament elé.⁸⁷⁾

A House of Lords szintén a bíróságok között szerepelt, de csak mint felülvizsgálati bíróság a King's Bench-től eléje kerülő ügyekben.

A Common-law általánossá válásához, a helyi szokásokkal szemben való érvényre juttatáshoz sokban hozzájárultak még az ú. n. vándor bírák (itinerant justices), Assize Court-ok és a „nisi prius“ rendszer. Ez a rendszer abban állott, hogy két bíró évente kétszer országos körútra lett kiküldve, tényállások valóságának megállapítása végett. 1285-től kezdve

⁸⁵⁾ Ahogy a törvény (31 Edward III. St. I. c. 12.) mondja: „where a man complaineth of error made in process in the Exchequer, the Chancellor and Treasurer shall cause to come before them in any Chamber of Council nigh the Exchequer, taking to them the justices and other sage persons such as to them seemeth to be taken and if any error be found they shall correct and amend the rolls.“

⁸⁶⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 243.

⁸⁷⁾ id. m. 245.

azonban e vándorbírák meghatározott polgári és büntető ügyekben ítélkeztek a Westminsterben székelő bíróságok helyett. A bírósági rendszer onnan is kapta nevét: „nisi prius“, hogy a királyi bíróságok által kibocsájtott idézés (bref de venire facias) úgy rendelte a feleket az állandó bíróság elé „hacsak előbb (nisi prius) vándorbírák nem járnak a kerületben“... akik az ügyben helyben ítélkeztek. Ez az intézmény a bíróságok központosítása mellett bizonyos mérvű decentralizációt is jelentett és így tette országgossá a királyi bíróságok gyakorlatát.

11. §. Az eljárási jog, mint a Common-law kifejlesztésének tényezője.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a bíróságok miképpen fejlesztettek ki a primitív törzsjogból egészen új jogintézményeket, igazat kell adnunk Maitland megállapításának, hogy az eljárási jog az, amelyből az egész Common-law fejlődése kiindult.⁸⁸⁾

Maine és Maitland voltak e tételnek hirdetői, melyre széleskörű és mélyrevilágító munkáikban mutattak rá. Maine megkapó mondásában foglalja össze e tényt: „A bíróságok kezdetleges korában (kiskorúsága idején) oly nagy volt az eljárási jog befolyása, hogy az anyagi jog első pillantásra olybá tűnik fel, mintha az eljárás hézagaiból apránként vált volna ki.“⁸⁹⁾

Az angol jog is a római jogi *actio*k rendszeréhez hasonló volt. Ha valaki bíró elé akarta állítani ellenfelét, ezt csak úgy érhetette el, ha a bíróságtól ú. n. bírói parancsot eszközölt ki, amely felhívja a másik felet, hogy a megjelölt sérelmet tegye jóvá, vagy pedig ekkor és ekkor jelenjen meg a bíróságnál. Ezt a bírói parancsot nevezik *writ*-nek (breve). A *writ* a régi angol jogban formához kötött volt, vagyis aszerint, hogy milyen jog volt vitás, más-más writ került kibocsátásra és a kibocsátott writ-hez idomult a bíróságok hatásköre, az eljárás módja stb.

Bracton a XIII. század közepén a következőképp fejezte ki azt

⁸⁸⁾ Lévy—Ullmann 135.

⁸⁹⁾ Maine: Early Law and Custom. 389. „So great is the ascendancy of the Law of Actions in the infancy of Courts of Justice, that substantive law has at first the look of being gradually secreted in the interstices of procedure.“

a két vezérelvet, amely a Common-law kifejlesztését a bíróságokon belül irányította. Ez a két tétel: „Non potest quis sine brevi agere“; „tot erunt formulae brevium quot sunt genera actionum.“⁹⁰⁾⁹¹⁾

De mi tulajdonképen ez a writ vagy breve?

Blackstone a következő körülírással határozza meg a writ-et: „a királytól eredő, pergamentre írott, a király nagy pecsétjével ellátott és azon grófság sheriffjének szóló megbízó levél (mandatory letter), amely grófságban a jogsértés (injury) valósággal vagy feltevés szerint történt, mely levél felhívja a sheriffet, parancsolja meg a jogsértést elkövetőnek vagy a megvádolt félnek, hogy vagy hozza helyre az elkövetett jogtalanságot vagy jelenjen meg a bíróság előtt és feleljen az ellene felhozottakra.“⁹²⁾⁹³⁾

A writ-eket kérelemre a Chancellor (kancellár) adta ki, a nágypecséttel való ellátás után. A kancelláriában készítették a writeket és ott „árusították“ is azokat. Megfelelő illeték (fee) lefizetése után a kérelmező megkapta a kért writ-et; innen a kifejezés, „to purchase a writ“. Kivételesen az eljárás folyamán a bíróságok is bocsájthattak ki writ-eket, ezeket nevezték „judicial writ“-eknek, szemben az „original writ“-tel.

Valószínű, hogy a writ eszközül szolgált a királynak és a Curia Regisnek, hogy iurisdictionját a helyi és hűbérúri bíróságok hátrányára kiterjessze. Hasonló esetek hasonló writ-ek ismételt kibocsájtására vezettek. Így a XII. század folyamán keletkezett ama writ-ek gyűjteménye, amelyeket Bracton a XIII. sz.-ban „brevia formata“-nak (kialakult breveknek) vagy „brevia de

⁹⁰⁾ De legibus, fol. 413. b.

⁹¹⁾ Lévy—Ullmann: id. m. 136. p.

⁹²⁾ Blackstone: Comm. III. 273. „It is a mandatory letter from the king on parchment, sealed with his great seal, and directed to the sheriff of the country wherein the injury is committed or supposed so to be, requiring him to command, the wrongdoer or the party accused, either to do justice to the complaint, or else to appear in court and answer the accusation against him.“

⁹³⁾ Például egy writ of debt (breve de debitis): „Rex vicecomiti salutem. Prepice N. quod juste et sine dilatione reddet R. centum marcas quas ei debet ut dicit; et unde queritur quod ipse ei injuste deforciat, et nisi fecerit summone eum per bonos summonitores quod sit coram me vel Justiciis meis apud Westmonasterium a Clauso Paschae in quindecim dies, ostensurus quare non fecerit. Et habeas ibi summonitores et hoc breve. Teste etc. Glanvil X. 2.

cursu“-nak (szokásos b.) nevezett, amelyeket a feleknek a kancellária erre hivatott tisztviselői, a cursitores (clerici de cursu) adtak ki.⁹⁴⁾⁹⁵⁾

A XIII. századtól kezdve azonban jelentős változás állott be: az újabb writ-ek kibocsátása fennakadt. A Parlament főleg oly főurakból állott, akiket a korona igazságszolgáltatásának terjeszkedése megfosztott saját jurisdictiójuktól, ezért a parlament irígykedett a királyi bíróságokra és elérte annak eltiltását, hogy a brevia formata-ban a legkisebb változást is tegyenek a parlament beleegyezése nélkül.⁹⁶⁾ A második westminsteri statutum (Second Statute of W.) 1285-ben, megerősíti ezt a tilalmat, s a kancelláriának egyedül azt a jogát ismerte el, hogy az egyes breve-ket per analogiam kiterjeszthesse hasonló esetre (consimilis casus).⁹⁷⁾ Az újabb writ-ek keletkezése ilykép meglassult. A writ-ek formái megmerevedtek. A writ-formulákat kezdték jegyzékekbe⁹⁸⁾ foglalni és újabb formulák alig keletkeztek. IV. Henrik korában végül oly teljes jegyzéket készítettek róluk, amelyet már véglegesnek és lezártnak tekintettek.

A writ-rendszernek ezzel a megmerevedésével Bracton híres tétele: „tot erunt formulae brevium quot sunt genera actionum“, az ellenkezőjére változott; t. i.: tot erunt actiones quot sunt formulae brevium.⁹⁹⁾

Mert mi volt a helyzet tulajdonképen? Az angol jog kezdte a writ-ek magyarázatának, kommentárának alakját felvenni. Eljárás a bíróság előtt csakis valamilyen writ alapján indulhatott; a jogérvényesítés lehetősége tehát csak abban az esetben nyílt meg, ha volt olyan writ, amelynek alapján a bírói eljárást (actio-t,

⁹⁴⁾ Lévy—Ullmann id. m. 140.

⁹⁵⁾ „Et sunt quaedam brevia formata super certis casibus de cursu et de communi consilio totius regni concessa et approbata, quae quidem nullatenus mutari poterint absque consensu et voluntate eorum.“ (Legibus, fol. 413. b.)

⁹⁶⁾ Az oxfordi Provisiones (1258) kifejezetten intézkednek: „ne ense-lera nul bref fors bref de curs sanz le commandement le rei, et de sun conseil ke serra present.“

⁹⁷⁾ „Quotienscumque evenerit in Cancellaria quod in uno casu reperitur breve, et in consimili casu cadente sub eodem jure et simili indigente remedio, concordent clerici de Cancellaria in brevi faciendo.“

⁹⁸⁾ (Register of Writs.)

⁹⁹⁾ Maitland: Equity. p. 300.

action) meg lehetett indítani. Formula nélkül nem volt jogorvoslat.¹⁰⁰⁾ Jogorvoslat (form of action) nélkül pedig nincs jog! Méltán mondhatta Maitland, hogy az egész eljárási rendszer kulcsa a writ volt, amelynek alapján az action megindult. (The key-note of the form of action is struck by the original writ, the writ whereby the action is begun). Minden egyes writ-formula köré a jogszabályok egész sokasága csoportosul. Aszerint, hogy milyen writ-nek alapján indított actio-ról van szó, különleges eljárási, bizonyítási, védelmi szabályok kerülnek az adott esetben alkalmazásra, megfelelően változik az ítélet tartalma, és ezzel a védelem terjedelme is. Természetesen a writ-ek terjedelmét az idők folyamán fikciók segítségével mind szélesebb körre kiterjesztették. Minden actio körül bírói gyakorlat alakul ki, mindeniknek megvannak a maga precedentjei.¹⁰¹⁾ Maitland találóan hasonlítja az angol actio-k jogát a galambdúchoz, amelynek minden rekeszében más-más eljárási szabályok vannak, de nemcsak eljárási, hanem anyagi jogi szabályokat is találunk bennük.¹⁰²⁾ Az anyagi jogi szabályok is ezekből a rekeszekből kelnek ki és szállnak útjukra. Az anyagi jogszabály ilyképen az eljárási jog szabályaiból keletkezik, fejlődik és a gyakorlat egy-egy ilyen szabály köré egy jogintézményt alakít. Így válik az eljárási jog a Common-law kibontakozásának főforrásává.¹⁰³⁾

A kancellár által kibocsátott „writ“ rendszer és a római jogi praetori jogalkotás meglepően rokon vonásokat mutat fel. Mindakét rendszerben az eljárási jogra gyakorolt behatás útján jogalkotás történt. A praetor bizonyos tényállás fennforgása esetére ígéretet tett, hogy actiót ad vagy védelmet nyújt; vagyis végeredményben alanyi jogot adott. Ugyanígy az angol kancellár

¹⁰⁰⁾ Jogorvoslaton érte a jog bírói érvényesítését vagy védelmét.

¹⁰¹⁾ „A „form of action“ has implied a particular original process, a particular mesne process, a particular final process, a particular mode of pleading, of trial, of judgement.“ Maitland: Lectures on Equity also the Forms of actions. 296. és 298. l.

¹⁰²⁾ „Each procedural pigeon-hole contains its own rules of substantive law“ id. m. 298.

¹⁰³⁾ Ezt a berendezkedést nevezi Grosschmid „perinstitutumszerűségnek“ és annak megfelelőjét a régi magyar jogban is kimutatja; l. Werbőczy és az angol jog 416. l.

nem absztrakt jogszabályokat állapított meg, hanem jogvédelmi módozatokat nyújtott. E jogvédelem során a bíróságok a meghatározott esetekben ítéletet hoztak az érdekelt fél javára és ezzel váltak jogok forrásaivá. Ennyiben tehát a római praetor és az angol kancellár hasonló módon járt el: mind a kettő a jogvédelem eszközei felett örködött; mindketten az eljárási jog közegén át hatottak.¹⁰⁴⁾

Lévy-Ullmann könyvében a szerződési jog fejlődésén mutatja be az eljárási jognak jogintézmény-alakító szerepét.¹⁰⁵⁾

12. §. A jogászi rend mint a Common-law kialakításának eszköze.

A Common-law fejlődésének sajátos alakulását nagymértékben irányította a jogászi rend. A jogászi rend, amely minden közösségben fontos szerepet töltött be a jog fejlesztésében, az angol jog életében egészen rendkívüli jelentőséghez jutott. Vonatkozik ez a rendkívüli szerep elsősorban a Common Law kialakítására, de nem elhanyagolható a jog más terén (statute law és equity) sem. A XIII. századtól napjainkig az angol jogfejlődést döntően befolyásolta a jogászság, amely hordozója, őrzője és bátor védelmezője annak a különleges jogászi gondolkodásnak, amely a Common-law ideológiájának nevezhető¹⁰⁶⁾ és amely ideológia megállta helyét mindenféle idegen behatással szemben, lett légyen az az uralkodó abszolutizmusa, vetélykedő jurisdictiók irigysége vagy idegenből betörő tan.

Az angol jogászságnak ez a rendkívüli mértékű befolyása elsősorban onnan ered, hogy már a XIII. századtól kezdődően a Common-law jogászai egységes szervezetet alkottak, amelyet a *legal profession* vagy *the Profession* néven ismernek. A szervezet, mint szellemi egység, magába foglalja a bíróságot (Bench) és az ügyvédséget (Bar), amely két ágazat — noha szervezetenként elkülönült — mégis magasabb egységbe olvad. E szervezetről és

¹⁰⁴⁾ Bryce: *Essays in History and Jurisprudence* II. 697. kv.

¹⁰⁵⁾ Lévy—Ullmann: *id. m.* 148—152.

¹⁰⁶⁾ L. Horváth Barna: *A common-law ideológiája*. Társadalom Tud. Szemle X. évf. 1—3. sz. 87. old. és köv.

a Common-law-ban elfoglalt jelentőségéről csak úgy alkothatunk helyes képet, ha történeti fejlődését nagy vonásokban ismerjük.

A legal profession, mint önálló rend, a középkori nagy korporációs fejlődésnek gyümölcse. I. Edward „az angol Justinianus” korában szervezkedett meg a jogászi rend és szerezte meg monopoliumát mindenféle jogügy rendezésére. Ez a tény elhatározóan befolyásolta a Common-law fejlődésének módját és jellegét.¹⁰⁷⁾ Ugyancsak a XIII. századba esik annak a gyakorlatnak a kialakulása, mely szerint a bírói tisztségeket a gyakorlati jogászok legkiválóbbjai közül választottakkal kezdik betölteni. Ez a tény döntő volt a jogászság egységének megalapozására.

A bírói testület tagjait a középkor folyamán a királyi tisztviselők (royal clerks) köréből választották, főleg egyházi tisztviselők köréből, akik a jog minden ágazatában (vagyis a világi jogban is) járatosak voltak (in utroque jure canonico scilicet et civili).¹⁰⁸⁾ A bírák tehát a tisztviselői karból kerültek ki és így gondolkodásuk, szellemi irányzatuk a tisztviselő szellem egyoldalú síkjában mozgott, „kasztsszellem” volt, amely mindig kész volt a végrehajtó hatalom igazát látni a magánoséval szemben. A XIII. századtól kezdve, mint említettük, már találni világi, főleg laikus bírákat (Thomas de Muleton, Robert de Thurkilby, Henry de Bath),¹⁰⁹⁾ de ezek ellen még azt a gyakori kifogást hallani, hogy a jogban nem járatosak és önkényesen ítélnének (potius proprio arbitrio quam legum auctoritate causas decidunt). A bírói karnak a királyi tisztviselőktől való elkülönülése fokozatosan haladt. Kezdték a bírákat a legkiválóbb ügyvédek sorából kiválogatni. A XIV. század folyamán a Bench teljesen a világi jogászok kezébe került, e század vége felé pedig a bírói utánpótlás is megállapodott rendszer szerint folyt le.

A XIV. század végétől kezdve a bírákat rendszeresen az ú. n. Serjeants at law rendjéből választották. A Serjeants at law rendje (servientes ad legem) a bíróság után sorban a legelőkelőbb jogász-

¹⁰⁷⁾ Holdsworth II. H. E. L. 484.

¹⁰⁸⁾ L. Holdsworth H. E. L. II. 177, 226 és köv.

¹⁰⁹⁾ U. o. 226.

testület volt és a bírakkal egyetemben alkotta a „paróka rendjét“ (the Order of the Coif), amelyet különös tisztelet és elsőbbség illetett meg. A serjeants at law tulajdonképpen a jogász hierarchiában elfoglalt helyzetük szerint átmenetet jelentenek a bíróság és az ügyvédség között. Ők maguk ügyvédek voltak, de mellett már előre kijelölt bírák is. Ezért néha résztvehettek a bírák tanácskozásain és más quasi-bírói funkciókat is elláthattak (tanuk kihallgatása stb.). A serjeant at law címét királyi writ útján oly ügyvéd (barrister) nyerhette el, aki legalább 16 évet töltött a Bar-nál; a cím elnyerése már valóságos status adományozása volt, mert ez után a bírói szék elnyerése nem volt kétséges, már csak formai aktus volt.¹¹⁰⁾

A serjeant-ek rendje az ügyvédség hierarchiájában (amennyiben mégis az ügyvédséghez sorozzuk) a legelőkelőbb helyet foglalta el és különös privilégiumokat élvezett. Különösen jelentős volt a serjeant-ek ama kiváltsága, hogy 1834-ig egyedül voltak jogosítottak a Court of Common Pleas előtt tárgyalni, és ily módon kizárólag ők vihették az ingatlan jogot tárgyzó pereket. A rend privilegizált állásában a XVI. század végétől kezdődően állott be hanyatlás, amikor a király új címet alkotott az ú. n. King's Counsel-t, amely címet viselő ügyvédek csoportja a serjeants at law-val konkuráló helyzetet foglalt el, sőt később azon is túlnőtt. A Serjeants at law rendjét végül a Judicature Act 1877-ben meg is szüntette.

A serjeant-ek után következtek a tulajdonképeni ügyvédek, akik „kamarák“-nak (ú. n. Inn-eknek) voltak tagjai. E kamarák, amelyek valóságos kollégiumok, jogázképző intézetek is voltak, két csoportra oszlottak, az Inns of Court és az Inns of Chancery csoportjára. Az Inns of Court voltak az előkelőbbek; számszerint négy volt: Lincoln's Inn, Gray's Inn, Inner Temple és Middle Temple. A négy Inn mai napig is fennáll és alkotja ma a modern ügyvédség szervezetét. Sokkal alacsonyabb rangúak voltak az Inns of Chancery, amelyekbe a Chancery Court (l. 105. l.) ügyvédek tartoztak. Ezeknek szervezete és száma az idők folyamán vál-

¹¹⁰⁾ Holdsworth. H. E. L. II. 485. és köv.

tozott; a Common Law fejlődésével szorosabb kapcsolatot nem mutatnak fel.

Az Inn-ek fontos szerepe nem csak abban állott, hogy az ügyvédség érdekszervezetei voltak, hanem egyúttal abban is, hogy a jogászképzés színhelyei, valóságos jogi iskolák, amelyek pótolták az egyetemen hiányzó jogi fakultást.¹¹¹⁾ A fiatal jogtanulók itt ismerték meg a Common-law-t és itt, a csendes, előkelő kollégiumban szívták magukba a Common-law iránti hódolatot és szeretetet. A jognak, a Common-law-nak lovagjaivá itt képezték őket, mint Pollock oly szépen fejezi ki: „Our Lady (the Common-law) and her knights“.

Az Inns of Court egymás között egyenrangúak voltak, de az egyes Inn-eken belül szigorú hierarchia uralkodott. Az Inn vezetését alkották a Benchers, a Treasurer-rel az élükön, ezek voltak a legtekintélyesebb, rendszerint korban is rangidősb barristerek. Velük egyenlő rangban állottak a Reader-ek; ezek voltak a jogtanítók. E legfelső rangsorból választották ki a serjeant at law-okat. Ezeknél alsóbb rangfokozatba tartoztak az Utter-Barristers, akik résztvettek a felettük állók tudományos vitáiban; közülük választották a Reader-eket. A harmadik rangfokozatot alkották a jogtanulók, az Inner Barristerek.

A tanítás az Inn-ekben egyrészt előadásokból, másrészt vitákból állott. Az előadásban nagy súlyt helyeztek a gyakorlatiaságra, főleg az eljárási szabályok elsajátítására.

E rövid történeti áttekintés mutatja, hogy a XVI. században már egységes jogászságot találni Angliában, egységes szellemben nevelve és a Common-law ideológiájától áthatva. A bírák a serjeantok közül kerültek ki, akiket viszont a Bencherek és Readerek közül választottak, a Readerek az Utter-Barristerek sorából váltak ki, akiket viszont a Readerek neveltek a Common-law szellemében. Az egyes rangfokozatok, fel egészen a bírói székig, egymásba fonódva alkották a Common-law lawyerek összességét. A jogászság virágkorát a XVI. században élte, amikor a nemes

¹¹¹⁾ Az angol egyetemeken (Oxfordban és Cambridgeben) ugyan tanítottak jogot, de az csak a kánonjogra és a civil (római) jogra terjedt ki, nem az angoljogra.

ifjak valósággal tódultak az Inns of Courtba, és amikor a közélet legkiválóbb tisztségeit, különösen a House of Commonsban a képviselői tiszteet nagyszámban jogászok töltötték be. A XVII. század második felében azonban hanyatlás állott be az Inns of Court tekintélyében, részben külső politikai, részben belső szervezeti okoknál fogva.¹¹²⁾ Nagy tekintélyét a jogászai rend mai napig is megtartotta, ha befolyása a közéletre csökkent is. A bíróságnak az ügyvédséggel való viszonya ma is a kölcsönös tisztelet és megbecsülés, aminthogy ma is az ügyvédség köréből nevezi ki a király a bírakat. A House of Commonsban is jelentős szerepet játszottak a jogászok a legutóbbi időkig.

Bírót csakis az ügyvédek (barristerek) sorából nevezhet ki a király és pedig a Court of Appealhez legalább 15 évi, a High Court-hoz legalább 10 évi és a County Court-hoz legalább 7 évi gyakorlat után. E rendszernek óriási előnye abban áll, hogy a bírói tisztség nem foglalkozás, hanem valóban méltóság. A bíró pályafutását nem a bíróságnál kezdi, pl. mint jegyző és nem fokozatosan lép elő bíróvá, mint olyan jogász, aki az életet, főleg a jogéletet mindig csak egyetlen szemszögből, a bíró s a bírói routine szemszögéből látja, hanem a gyakorlati jogász felbecsülhetetlen ismereteivel, pályájának betetőzéseként kerül a bírói székre. Így ügyvédtársaival szemben sem a tisztviselő-bíró felsőbbrendűségét érzi, hanem a volt kollega és társ megbecsülésével viseltetik irántuk; persze ugyanez áll az ügyvédek fellépésére is a bírakkal szemben. Végül a bírák kiválóságára rendszerint az ügyvédi pályafutásuk alatt elért eredmények is biztosítékot nyújthatnak. Az ügyvéd, aki bíró lesz, igen gyakran nagy anyagi áldozatot hoz, amikor jövedelméről lemondva, megelégszik a kisebb bírói fizetéssel (évi £ 5000). Az ügyvédség szervezetén belül ma két csoportot találunk, a: barristereket (a tulajdonképeni ügyvédek) és a solicitor-okat (ügyvivőket).

A barrister tárgyal a bíróságok előtt, ő tartja a perbeszédet, ő szól a jury-hoz, ő tesz fel kérdéseket a tanukhoz stb., továbbá formális jogi vélemények adására ő van jogosítva. A solicitor (ügyvivő) a magánosoknak tulajdonképeni jogi tanácsadója és:

¹¹²⁾ Holdsworth: H. E. L. VI. 431. és köv.

a perenkívüli jogügyek intézője (szerződések, végrendelet stb.). A peres ügyek előkészítése (bizonyítékok, okiratok) és a peres beadványok szerkesztése is a solicitor feladata. Bíróságok előtt csak igen korlátozott mértékben járhat el: így rendszerint csak alsófokú bíróságok előtt tárgyalhat.

Az ügyvédi testület előkelőségét és magas nivóját az Inns of Court szervezete biztosítja. Barrister minden angol polgár lehet, akit valamely Inn of Court tanulónak felvesz és aki az előirt term-ek (tanszakok) után vizsgáját eredményesen leteszi. Inns of Court tanulója lehet mindenki, akiről a kamara megállapítja, hogy kellő műveltséggel (nem jogi szaktudással!) és megfelelő erkölcsi-séggel bír. Idegen állampolgár is lehet barrister.

Az egységes jogász szervezet és a jogi oktatás egységes szel-leme korán kifejlesztette a hivatásbeli szolidaritást, amelynek központi ideája a supremacy of law doctrinája volt. Oly tan, amely a történeti fejlődés folyamán sok változást szenvedett, de amelynek eszmei tartalma ugyanaz maradt, akár középkori természetjogi formáját, akár modern alakját nézzük, amely a parlament felsőbbrendűségét szögezi le. Ez az eszmei szolidaritás és a jog-eszmébe vetett hit és bizalom, amely az egész angol jogászságot áthatja, volt az erő, amely a jog felsőbbrendűségének tanát nemcsak az angol jogászok körében juttatta érvényre, hanem az angol-szász népek lelkébe bevészte és amely a jogért való küzdelmeket oly eredményessé tette. A Common-law jogászok voltak a szóvivők az alsóházban, a bíróságon és a gyakorlati jogéletben és a jog iránti lelkesedéstől áthatva, támogatták egymást törekvéseikben és küzdelmeikben. Egyesülve a Stuartok abszolutista törekvései ellen, sikerült nekik kivívni az alkotmányos szabadság elveinek diadalát, ép úgy, mint a modern demokrácia tyrannisával szemben egyensúlyt teremteni az egyén és a közösség érdekei között. Nem szabad azonban azt gondolni, hogy csupán holmi romantikus lelkesedés a szabadságért vezette a jogászokat. Igen gyakori volt, hogy éppen a túlzott konzervatizmus, a meggyökeresedett és megcsontosodott, de a jogászok által annyira szeretett formák védelme, újításokkal szemben való idegenkedés, hívta táborba a jogászságot. A jogi nyelv és gondolkodás, a formák és formulák a jog világát mint különálló egészet tartották együtt, azokban csak a jogászok

ismerték ki és érezték otthonosan magukat. A jog világába csak a Common-law jogászok járhattak be, csak nekik volt ott joguk rendezkedni és rendelkezni, építeni és rombolni. A jogért és alkotmányosságért vívott küzdelmük s a jog iránti tisztelet mellett ott volt még a szeretetteljes féltékenykedés, amellyel a Common-law-t őrizték minden külső befolyástól. Ezért mondhatni joggal, hogy a Common-law kialakításának egyik főtényezője éppen a Common-law jogászság volt. A leghatalmasabb Chief Justice éppen úgy tevékenykedett e közös célért, mint a legszerényebb ügyvivő (attorney) és együttes munkájuk nélkül nem is lett volna Common-law. A jognak ez a nagyfokú tisztelete, amely az angoloknál úgy elméletben, mint a gyakorlatban található, a keresztény-nyugati kultúra legnemesebb gyümölcse, amely a jogot nem pusztán szükségrendszabályok, politikai és hatalmi szenvedélyek és divatok érvényesüléséhez alkalmas korbácsnak tekinti, hanem oly nagytekintélyű és jótékony intézménynek, amely segíti az emberiséget boldogulásában és amely egyaránt kíván védelmet nyújtani az egyénnek a közösség elnyomásával szemben, valamint a közösség magasabb céljainak az egyéni önzéssel szemben és ily módon igyekszik megvalósítani a társasélet egyensúlyát.

13. §. A római jog mint a Common-law alakító tényezője.

Mint fentebb említettük, az angol jog római jogi recepciótól mentes, ú. n. önfényű jogrendszernek tekinthető. Mindazonáltal túlzott állítás azt mondani, hogy az angol jog mentes a római jog hatásától is. A római jog éreztette hatását az angol jogra és irányította az angol jogi fejlődést, csak hatása gyengébb, befolyása inkább közvetett volt. A római jog erős hatását három korszakban éreztette az angol jogrendszerben. Az első „recepció“ ideje a XII. és XIII. század, a második fontos korszak, amely az angol jog önállóságát leginkább veszélyeztette, a XVI. század, és végül a harmadik kor a XVIII. század.

A XII. században I. Vilmos kancellárja Lanfranc, aki kiváló jogász is volt, magával hozta római jogi tudását a páviai egyetemről. Ő volt ugyancsak az, aki elhozatta Vacariust Angliába, a római és kánonjogi tudomány első angliai tanítóját. A XII. szá-

zadtól kezdve művelték a civiljogot és kánonjogot; Oxfordban és Cambridgeben e tudományokból tudori címet is lehetett nyerni. A királyi udvarban, főleg pedig a Curia Regisben e tudományokban járatos egyházi férfiak látták el az igazságszolgáltatást. A még kevésbé összefüggő országos szokásjog magyarázatánál és rendszerezésénél akaratlanul is római jogi fogalmak szolgáltak irányítóul. Ennél a lassú római jogi „beszivárgásnál“ sokkal nagyobb jelentőségű volt Bracton tudományos munkásságának hatása (l. 55. l.). „De legibus et consuetudinibus Angliae“ című rendszeres műve, amely az egész angol jogot volt hivatva feldolgozni, állandóan római jogi tételekre és intézményekre hivatkozik. Igaz, a feldolgozott jogszabályok maguk angol jogiak, de Bracton e feldolgozásukban római jogi kifejezéseket, római jogi doktrínákat használt. Nem is igen tehetett másképen, mert a jog tudományos kategoriáit csak a római jogból vehette. A római jog nyújtotta Bracton számára az intellektuális légkört, amely lehetővé tette számára, hogy Anglia szokásjogi szabályait rendszerbe foglalhassa. Bracton munkája alapján, az amúgy is római és kánon jogi képzettségű bírák, akkor még főleg egyházi személyek, készek voltak az angol jog hézagait római jogi intézmények alapján kitölteni. Ez a római jogi hatás azonban nem sokáig tartott, mert éppen a XIV. századtól kezdve a bíróságokat világi személyek foglalták el. A laikus elemek térhódítása megakadályozta a római jog további terjeszkedését, mert a világi bírák inkább az ősi szokásjogi szabályokban kerestek megoldást, mint e számukra túlságosan szubtilis római jogban. De ennek ellenére a fogalmak rendszerezésében a római jog, Bracton közegén át, szolgált irányadóul.¹¹³⁾

A római jog térhódításának második korszaka a XVI. század volt. Az általános római jogi recepció korában Angliát is fenyegette az a veszély, hogy önálló jogfejlődésének véget vet az idegen jog befolyása. E krízis főoka, hogy a Common-law éppen hanyatlóban volt. A Common-law bíróságok elé vitt ügyek száma erősen csökkent,¹¹⁴⁾ a bíróságok ellen zúgolódtak nehézkes el-

¹¹³⁾ Holdsworth: Sources 25—32.

¹¹⁴⁾ Holdsworth: H. E. L. IV. 255.

járási szabályaik és túlzott formalizmusuk miatt.¹¹⁵⁾ A Year Book-ok (l. 46/47. lap) kiadása VIII. Henrik korában megszűnt (1535), a reportok szerkesztése pedig még nem indult meg. Ez a Common-law szabályok köztudatban tartására volt káros hatással. Legnagyobb jelentőségű tényező volt az új bíróságok erőre kapása. Így a Court of Chancery (l. 109. old.) egyre erősebb konkurrenciát jelentett a Common Law-val szemben, emellett pedig új, különleges jurisdictiók alakultak ki az országban. A gazdasági fellendüléssel együtt járt a nemzetközi élet élénkülése, különösen a kereskedelemmel és tengeri hajózással kapcsolatban. Új kérdések vártak jogi rendezésre. Ebből pedig főleg a római jogászok vették ki részüket és így a Common-law mellett párhuzamos római jogi jogélet kezdett kifelődni.

A római jog alkalmazási terét a következő speciális tényezők szolgáltatták: 1. az Admirális bírósága (Court of Admiralty) amely a kereskedelmi jogot vonta magához és főleg a kontinentális szokás alapján igyekezett azt a fellendülő Anglia kereskedelmi igényeihez alkalmazni.¹¹⁶⁾ 2. A diplomáciában az új nemzetközi jog elvei kezdtek kifejlődni, szintén római jogi alapon; 3. az egyházi bíróságok amelyek egyre inkább alkalmazták a római jogot, miután VIII. Henrik a kánonjogot megszüntette, 4. a királyi tanács által elrendelt nemzetközi döntőbíróóságok; 5. a Court of Chancery, a Star Chamber (a királyi tanács alá rendelt büntető és közigazgatási bíróság) és a Court of Requests. 6. Ujabban felmerülő közjogi és közigazgatási jogi kérdések mint pl. külföldi kölcsönök, nemzetközi kereskedelmi társaságok kérdései. 7. A Court of Constable and Marshal és az egyetemek bíróságai.

Az oxfordi és cambridgei egyetemen képzett római jogászoknak bő tere nyílt ilyképen a munkálkodásra. De a római jog nagymérvű térhódítása ellenére, a Common-law meg tudta tartani önállóságát. Ennek két oka volt: egyrészt az újabb jurisdictiók a Common-law mellett és azon kívül fejlődtek és területük nem érintette a Common-law területét; másrészt a Common-law annyira megerősödött, hogy képes volt ellentállni a recepciónak.

A XVI. században tehát valóban volt recepció, csak az a Common-law-on kívül játszódott le, a kereskedelmi jog, a zsákmány-jog (Prize-law), a tengeri és nemzetközi jog területén. A későbbi fejlődés azután úgy hozta magával, hogy e jogokat

¹¹⁵⁾ id. m. 259.

¹¹⁶⁾ Holdsworth: Sources.

a Common-law, és részben az Equity, magához vonta és saját elveihez hasonlította.¹¹⁷⁾

A harmadik fontos recepció a XVIII. században történt, amikor a Common-law végleg magába olvasztotta a kereskedelmi jogot, a *lex mercatoriát*. A kereskedelmi jog hosszú időn át külön életet élt. A középkorban kialakult *consuetudo mercatorum*-ot. Anglia is korán befogadta *ley merchaunde néven*, és az korán alkalmazást is nyert a különféle kereskedelmi bíróságoknál. Majd az admirális bírósága kezdte alkalmazni, de a Common-law bíróságok kiharcolták saját hatáskörüket kereskedelemjogi ügyekben. Végül Lord Mansfieldhez, Anglia egyik legkiválóbb jogászelméjéhez fűződik a nagy munka, hogy beolvasztotta a kereskedelmi jogot (*law merchant*) a Common-law-ba. Lord Mansfield 1756—1786-ig Chief Justice-e volt a King's Bench-nek, és e 30 évi munkával érte el e nagy eredményt. Azonban e munkában kénytelen volt gyakran segítségül venni a római jogi kategóriákat, bár sikerült neki a Common-law elveihez legnagyobb mértékben ragaszkodni. Ez volt az utolsó alkalom, amikor nagyobb mennyiségű római jogi elem került bele a Common-law testébe.

Holdsworth, az angol jog történetének legkiválóbb ismerője, így jellemzi a római jogi recepciót Angliában: „Kaptunk római jogot, de kicsi, homeopata adagokban kaptuk, különböző időszakokban, amikor éppen szükség volt rá. Ez úgy hatott saját hazai jogrendszerünkre, mint élénkítő orvosság, de nem mint kábító mérég. Amint felszívódott, sohasem fejlődött tovább római elvek szerint. Naturalizálva és asszimilálva lett, és segítségével, a mi teljesen független jogrendszerünk fokozatosan és folytatódóan fejlődött, mint a római jog maga: régi szabályok fejlődésével és új szabályok alkotásával igyekezett megfelelni a változó művelődés és a terjeszkedő birodalom igényeinek.”¹¹⁸⁾

¹¹⁷⁾ Holdsworth: Sources: 207/8.

¹¹⁸⁾ Holdsworth H. E. L. VI. 293. „We have recieved Roman law; but we have recieved it in small homeopathic doses, at different periods, and as and when required. It has acted as a tonic to our native legal system, and not as a drug or a poison. When recieved it has never been continuously developed on Roman lines. It has been naturalized and assimilated; and whith its assistance our wholly independent system has, like Roman law itself, been gradually and continuously built up, by the development of old and the creation of new rules to meet the needs of a changing civilization and an expanding empire.”

14. §. A Common-law megismerési forrásai (*fontes cognoscendi*).

A Common-law legfontosabb tárgyi forrásai azok, amelyekből a bíróságok előtti eljárás és a döntések megismerhetők. Ezek: a Record-ok és a Report-ok és a jogdogmatika tudományos feldolgozásai: a books of authority. Ezek mellett említhetők még a gyakorlati szükségletre írt text-books és books of practice, melyek igen hasznos segítői a jogkeresőnek. A források ismertetését eszerint három főrészben tárgyalhatni: 1. Records. 2. Reports. 3. Books of authority.

15. §. Record-ok.

Mit jelent a Record vagy Public Record? Újabb törvény, a Public Record Office Act így határozza meg a Record fogalmát: „All Rolls, Records, Writs, Proceedings, Decrees, Bills, Warrants, Accounts, Papers and Documents whatsoever, of a public nature, belonging to his Majesty“ (1—2 Vict. c. 95. sect. 20). Azt mondhatni, hogy Record — *tágabb* értelemben — minden olyan okirat, amely a bírói, törvényhozási vagy közigazgatási intézkedéseket közhitelesen megrögzíti.

Van azonban a Record kifejezésnek *szűkebb* értelme is, amelyen tulajdonképen a Court of Record feljegyzéseit kell érteni, ezek a Law Record-ok. A Law Record oly „pergamenes okirat, amelyre perek vannak feljegyezve“ (a parchment writing on which pleas are enrolled).

A Recordok legfontosabb fajai jogforrási szempontból az ú. n. Plea Rolls és a Register of Writs. Ezek közül a Plea Rolls bírósági jegyzőkönyvek, amelyek I. Richard korától mindmáig folytatólagosan megvannak. Tartalmazzák a bíróság előtt lefolytatott eljárás főbb mozzanatait, a peres felek neveit, a per tárgyát, a kérelmet és a védekezést, a bizonyítandó kérdést és a jury határozatát, végül a bíróság ítéletét. Nevét a Plea Roll onnan kapta, hogy a jegyzőkönyveket pergamen-re írták, amely pergamen-íveket felgöngyölték és ülészakonként göngyölegben (roll) foglalták egybe. A Plea Rolls-t ma is rendszeresen készítik, míg az alább említendő Record-fajták inkább történeti jelentőségűek.

A Recordok másik fontos fajtája a *Register of Writs* (l. 32.

lap), amely I. Edward idejétől kezdve; amikor a writ-ek megállapodtak, állandósult. Ekkor állították össze az összes lehető writ-eket.

A Plea Rolls és a Register of Writs jogforrási fontossága ma már inkább jogtörténeti jelentőségű. Belőlük ismerhetni meg, hogyan változott és fejlődött az eljárási jog, az a jog, amely, mint láttuk, a Common-law kialakulásának főtényezője.

E Recordok mellett szerepel még számos más, de a jogfejlődésre sokkal kisebb jelentőségű Record. Ilyenek: Az ú. n. Exchequer Records, amelyek az ország pénzügyeit tárgyazó okmányok; ilyen pl. a sokat emlegetett Domesday Book. Ide tartoznak a Pipe Roll-ok is, amelyek a kincstár és annak pénzügyi közegei közötti elszámolások.¹¹⁹⁾¹²⁰⁾

Jogi szempontból megemlítenédök az ú. n. Records of Fines. Ezek a „Fine“-ok okiratba foglalt megállapodások ingatlanok átruházásáról. „Hec ist *finalis concordia*...“, szokás szerint így kezdődtek ezek a megállapodások, s innen a nevük is. A „Fine“-okat több példányban készítették; értékes forrásai ezek a régi angol családi jognak és ingatlan anyagi jog- és eljárásnak.¹²¹⁾

16. §. A Report-ok.

Az angol jog esetjogi természete maga után vonja annak szükségességét, hogy a bírói döntések a jogászok számára hozzáférhetőek legyenek. A hivatalos Record-ok, a bírósági jegyzőkönyvek, nehezen hozzáférhetőek a jogász számára, de a bírói döntések különleges szabályai miatt sem alkalmasak gyakorlati használatra. A Record röviden, kivonatossan közli a pert és az ítéletet, s éppen azt nem közli, amire a gyakorlati jogásznak szüksége van: a vitában és a bírói indokolásban kifejtett jogelveket, a ratio decidendi-t. Ezt a hiányt már a legrégibb időben felismerték a jogászok és a bíróságok előtti eljárásokról a gyakorlati szükséghez képest jegyzeteket kezdtek készíteni. A jegyzetek, vagy helyesebben jelentések egy-egy jogvitáról, részletesen ismer-

¹¹⁹⁾ Winfield: id. m. 109. és köv.

¹²⁰⁾ U. o. 137. és köv.

¹²¹⁾ Winfield: 140. és köv.

tették a bírói ítéletet, annak indokait, de ismertették a felek által előadott érveket és a bírának ezekre vonatkozó esetleges nyilatkozatait is. Ezt a különleges technikával történő jegyzet- vagy jelentés-készítést „law reporting“-nak nevezik, a jelentéseket pedig Report-nak.¹²²⁾

Ezekből a nem hivatalos jellegű (unofficial) jegyzetekből ismerhetni meg egyedül azt, hogyan folyt le a bíróságok előtt egyes esetekben a jogvita.¹²³⁾

Blackstone a Report-ok lényegét következőképpen világítja meg: „A bírói döntéseknek a legmagasabb fokú tekintélyük van és nemcsak a különböző bíróságok okmánytárában hiteles record-ok alakjában őriztetnek, hanem a nagyközönség használatára is kiadatnak számos kötetben, mint reportok, amelyek az ügyvéd könyvtárát alkotják. Ezek a reportok egyes esetek történetei, az eljárás rövid összefoglalásával, amely nagyjából a recordban van megőrizve; mindkét oldal érveivel; a bíróság ítéletének indokolásával; rövid jegyzetekbe foglalva oly személyek által, akik az ügy eldöntésekor jelen voltak.“¹²⁴⁾

A primitív reportoktól napjaink rendezett report-rendszeréig a „reporting“ nagy változásokon ment keresztül. Ezen átalakulási folyamaton belül, Holdsworth szerint, négy korszakot lehet megkülönböztetni:¹²⁵⁾ 1. a Year-bookok korát, 2. a XVI., XVII. századot és a XVIII. század első felét, 3. a standardizált Reportok korát és 4. a modern „Law Reportok“ korát.

¹²²⁾ F. Pollock: Essays in law 222. köv. Pollock: The science of Case-law: Essays in jurisprudence and ethics-ben.

¹²³⁾ Fokozott jelentősége van ennek azért, mert az angol bíró nincs kötelezve arra, hogy ítéletét írásba foglalja, elég ha szóbelileg (off hand) hirdeti ki.

¹²⁴⁾ Blackstone: Comm. I. 71: „The decisions of courts are held in the highest regard, and are not only preserved as authentic records in the treasuries of the several courts, but are handed out to the public view in the numerous volumes of reports which furnish the lawyer's library. These reports are histories of several cases, with a short summary of the proceedings, which are preserved at large in the record; the arguments on both sides and the reasons the court gave for its judgment; taken down in short notes by persons present at the determination.“

¹²⁵⁾ Holdsworth: Sources and Literature of English law. 44. l.

1. A középkor Reportjai a Year Book-ok (Y. B.) voltak.¹²⁶⁾ A XIII. század végétől (I. Edward) folytatódagasan egészen 1536-ig majdnem megszakítatlan sorban következnek. Névtelen gyűjtemények, valószínűleg ügyvédek feljegyzései, amelyek egy-egy év jogeseteit ismertetik. Ma már megcáfolták azt az álláspontot, amely szerint a király fizetett „reporter”-ei gyűjtötték volna össze azokat. Tartalmilag főleg a jogvitát, az ügy tárgyalását ismertetik és kevésbé törődnek a döntéssel és annak indokolásával, ami valószínűleg onnan magyarázható, hogy oly korból valók, amikor a precedens-ek kötelező erejének tana még ki nem fejlődött. Leginkább a könyvnyomtatás előtti időből származva, kézírásos alakban kerültek forgalomba, egy-egy évről külön-külön kötetekben. Miután a könyvnyomtatás Angolországban elterjedt, nyomtatott alakban kezdenek forgalomba kerülni. Előbb csak évjáratonként külön kötetekben, később összesítve 1587 és 1609 között jelentek meg az első gyűjteményes kiadások, az ú. n. „quarto edition”-ok. Jogforrási mivoltuk ma inkább nagy történeti jelentőségük miatt nevezetes, bár még újabb időben is hivatkoztak a Year Book-okra, mint jogforrásra.¹²⁷⁾

2. A Year Book-ok után a XVI. század közepétől kezdve már valóságos Reportok következnek, amelyek az egyes „reporter”-ek nevei alatt jelennek meg. Már fejlettebb technikával készülnek, mint a Year-Book-ok, bár még sok hasonlóságot mutatnak azokkal, különösen ami a stílust, az apróbb eseményekre való kitérészeket, stb. illeti. De már nagyobb gondot fordítanak arra, hogy kidomborítsák a bírói döntést és arra is, hogy a tényállást és az ítéletet lehetőleg pontosan adják vissza. De az egyes Reportok-on erősen meglátszik a szerkesztők egyénisége. Kiváló jogászok által szerkesztett kötetek mellett, hanyag és zavaros feljegyzéseket találunk, másod- és harmadrendű egyéniségek tollából.¹²⁸⁾

E korszak három legkiválóbb „reporter”-e volt: Plowden, Coke és Saunders.

¹²⁶⁾ I. Winfield: The chief sources of English legal history 145. és köv. W. C. Bolland: The Year-Books. Holdsworth: The Year-Books. L. Q. R. 22 (1906) 266. köv.; Holdsworth: Hist. of E. L. II. 525. f.

¹²⁷⁾ Pollock: id. m. 303, 307.

¹²⁸⁾ Holdsworth: History of E. L. V. 355. f.

Edmund Plowden (1518—1580) a „law reporting“ új stílusának úttörője volt. Reportjai 1550-től 1580-ig terjednek és kiválóságukban bármely kor legjobb Reportjai közé sorozhatóak.¹²⁹⁾ Majdnem kizárólag a jogkérdésekre szorítkozott, az ügyek alapos ismerete tűnik ki jegyzeteiből és tekintélyét nagyban emeli, hogy reportjait a bíró elé terjesztette kijavítás végett. Eredetileg azonban feljegyzései magánhasználatra készültek, csak külső okok nyomása alatt adta ki azokat.

Edward Coke (1551—1634) Reportjainak, szerkesztőjük jogászai kiválóságánál fogva a legnagyobb tekintélyük volt.¹³⁰⁾ 1572-től 1716-ig terjedő időre terjednek ki, 13 részben, amelyből 11-et a szerző maga adott ki, az utolsó két részt, amely csak magánhasználatra készült, halála után adták ki. Reportjaiban sok önálló megjegyzés és kiegészítés is van. Fontosságuk főleg abban nyilvánul, hogy megvilágítják a jogot, úgy ahogy az a XVI. és XVII. század változásai következtében átalakult és így a középkori jogot az új joggal összekapcsolva, nagy szolgálatot tettek a jogfolytonosság¹³¹⁾¹³²⁾ fenntartásának. Plowden és Coke az angol Reportok „atyjai“ (The fathers of English reporting)¹³³⁾ néven szerepelnek.

Saunders Reportjainak (1663—1673), írójuk jogi kiválóságán és összeállításuk minőségén felül még más nagy jelentősége is van. Először az ú. n. law-French nyelven jelentek meg, amelyet később lefordítottak angolra. A fordítás új kiadását Williams nevű bírósági sergeant (segédtsízt) végezte, aki a művet bőven kommentálta, főleg eljárási jogi szempontból. Ez a kommentált „Williams-Saunders“ kiadás értékes perjogi kézikönyve lett¹³⁴⁾

¹²⁹⁾ Holdsworth: Sources 94 f. „the pioneer of the modern style of law report“; Winfield Sources: 817 p; J. W. Wallace: The reporters arranged and characterized with incidental remarks (Boston, 1882): „in every sort of professional excellence rank among the best reports of any age.“

¹³⁰⁾ Blackstone Comm. I. 72. „His writings are so highly esteemed, that they are generally cited without the authors name“; A Reportoknak („The Reports“) nevezték őket.

¹³¹⁾ Holdsworth: Sources 95.

¹³²⁾ I. alább Coke jelentőségét 39. l.

¹³³⁾ Pollock: Essays in the law 232.

¹³⁴⁾ Holdsworth: H. E. L. VI. 563. f.

korának. Saunders nagyobb jelentőségét tehát „kommentált” formájában nyerte el.

A XVII. sz.-ban és a XVIII. sz. első felében a Reportok szerkesztésében erős hanyatlás állott be.¹³⁵⁾

3. A harmadik korszak a *Reportok standardizálásának* korszaka, amely Sir James Burrow (1701—1782) Reportjaival kezdődik.¹³⁶⁾ Ő alakítja ki azokat az alapelveket és szabályokat, amelyek szerint a Reportokat ezután szerkesztették. Címszók (headnotes) használatát ő kezdte el; az esetek tárgyalását három főrésztre tagolta; ezek: a tényállás ismertetése (case or statement of the facts), az ügyvédek perbeszédei (arguments of counsel) és a bíróság döntése (opinion or judgment of the court). Reportjait művészi teljesítményeknek tartják,¹³⁷⁾ őt pedig a modern report-szerkesztés kezdeményezőjének.¹³⁸⁾ Példáját követte Cowper és Douglas.¹³⁹⁾

E korszaknak nagy vívmánya még a Reportok szerkesztése terén azoknak folytatólagos kiadása (series of Records). Mindaddig a Reportok rendszertelenül, sokszor csak nagyon hosszú időközökben jelentek meg, s kiadásuk nagy mértékben a véletlentől és a szerkesztők önkényétől függött.

Ezen a hiányon segítettek Durnford és East, amikor az első folytatólagos kiadást tették közzé, mint ahogy ők mondták, „hogy orvosolják a szakmában minden oldalon érzett hiányosságot”.¹⁴⁰⁾ A folytatólagos kiadások minden bírói időszak (term) lezárása után hamarosan megjelentek, feldolgozva az illető időszak eseteit, innen a nevük „Term Reports”. (T. R.)¹⁴¹⁾

¹³⁵⁾ Schwarz: id. m.

¹³⁶⁾ I. Wallace: id. m. 446; Holdsworth: Sources 99. Winfield: id. m. 190.

¹³⁷⁾ Wallace: id. m. 449 „Burrow's Reports may in their department fairly be called „work of art“.

¹³⁸⁾ Pollock: First book: „Burrow's Reports may be considered the earliest of the modern type“.

¹³⁹⁾ Schwarz: id. m. 33. l.

¹⁴⁰⁾ „to remedy the inconveniences felt by every part of the profession of waiting two or three years, till some gentleman of experience and ability has collected matter sufficient to form a complete volume“.

¹⁴¹⁾ Term az évnek azok a szakai, amelyek alatt bírósági üléseket tárgyalni lehet. Az 1873. és 1875. évi Judicature Act-ek az évnek „term“-ekre való felosztását megszüntette, helyükbe a sittings és vacationfelosztást téve. Term 4 volt évente: I. Hilary, II. Easter, III. Trinity, IV. Michealmas.

Ettől kezdve rendszeresen jelentek meg a folytatólagos Reportok, amelyeket „authorized report“-nak neveztek, mivel az a gyakorlat alakult ki, hogy a bírák a szerkesztőknek átadták segédeszközüket saját kézírataikat is (természetesen mindenféle kötelezettség vállalása nélkül).

Ezek mellett feltűnnek különféle jogi folyóiratokban az ú. n. „unauthorized report“-ok. Ez a sokféle Report anarchiát terjesztett. Sok közülük csupán kereskedelmi célzatú vállalkozás volt, amely felületességénél fogva több kárt okozott, mint hasznót, t. i. a jogászközönségnek. Ezek a körülmények vezettek aztán a Report-szerkesztés végleges reformjára.

4. *A végleges szervezés* 1863-ban, december 2-án kezdődött, amikor az Attorney-General (korona-ügyész) 22 tagú bizottságot hívott össze a Report-kérdés rendezésére. A tanácskozás gyümölcse lett a „Law Reports“ (L. R.) intézmény, amelynek első száma 1865-ben jelent meg, a következő címmel: „The Law Reports in all the Courts, published under the authority of the Incorporated Council of Law Reporting for England Commencing Michaelmas Term 1865.“ A Reportok szerkesztését azóta független testület végzi: az Incorporated Council of Law Reporting, amely testületben képviselve vannak az Inns of Court, a Law Society és a Bar Council.

A kiadást nem vezetik üzleti szempontok, éppen csak az előállítási ár megtérülésére törekszenek. Négy csoportban jelennek meg a Law Reportok, az ügyek természete szerint: 1. Appeal Cases (A. C.), 2. Queen's vagy King's Bench Division (Q. B., K. B.), 3. Chancery Division (Ch.), 4. Probate Division (P.).

A Law Reportok nem közlik az összes bírói döntéseket, csak olyanokat, amelyek közérdekűek vagy újszerűségük folytán érdekesek a feljegyzésre. Közlebbi szabályt az esetek feljegyzésére felállítani nem lehet; mint Sir Frederic Pollock mondotta: „a hivatási hasznosság az egyedül irányadó“ („Utility to the profession is

A Supreme Courtnak is négy sitting időszaka van: I. Hilary Sittings: január 11-től Nagycsütörtökig (Thursday before Easter); II. Easter Sittings: Nagyhét utáni keddtől Pünkösd vasárnap előtti péntekig; III. Trinity Sittings: Pünkösd hét utáni keddtől július 21-ig; IV. Michaelmas Sittings: október 24-től december 31-ig.

the only test"). A Reportok csak jelentések a bíróság előtt történetekről, ezért átdolgozott formában közlik a bíróság előtt történeteket. Ebből következik az is, hogy a Reportoknak nincs közhitelességük, közhitelesek egyedül a Recordok. A Law Reportok még olyan irányú monopóliumot sem élveznek, hogy kizárólag rájuk lehessen csak hivatkozni. Bármely más forrásból merített precedensre, ép úgy lehet hivatkozni a bíróság előtt, mint a Law Report-ra, ezt nevezik az idézés szabadságának, „freedom of citation“.¹⁴²⁾

Nagyon fontos, különösen a kontinentális jogász számára, a Reportok idézésének módja (method of reference or of quotation)¹⁴²⁾ „Az angol reportok nem ismerik sem a peres felek, sem a bírák anonimitását. Minden feljegyzett esetet a Reportok a felek neveivel jelölik meg és idézik. Előbb felperes (plaintiff), azután az alperes (defendant) nevét tüntetik fel, a két nevet a versus szócska rövidítése („v“) kapcsolja össze; pl. Falkland Islands Co. v. R. (R = Rex); Major of Colchester v. Goodwin. Oly döntések esetén, ahol peres felek nem állnak egymással szemben, az ügyet „in re“ szócskával jelöljük meg, pl. in re Hallet's Estate. Ugyanazon esetre többszöri idézése esetén az alapidézetre S. C. = „same case“ megjelöléssel szoktak utalni. Amikor valamely bírónak konkrét esetben tett kijelentését idézik, a bírót nevén jelöljük meg, az illető Report-kötet megfelelő oldalszámát idézve a „per“ szócskával.

A különféle Reportok rövidítései között nagyon nehéz eligazodni; azok jegyzékét azonban megtalálni néhány segédkönyvben.¹⁴⁴⁾

A Year Book-ot Y. B.-vel rövidítik, megjelölve az illető király uralkodási évét: pl. Y. B. 17. Edw. III. F. 9. (Hil. pl. 29) = Year Book III. Edward 17.-ik uralkodási évéből (1288/9) Folio 9., Hilary Term. 29. plea-je (pere). A Law Report-ok és a Law Journal Report-ok idézésében rövidítve megjelölik a bíróságot is, pl. L. R. K. B. Law Reports King's Bench, L. R. Ch = Law Report Chancery; L. J. P. & M. = Law Journal Probate & Matrimonial Division. Ezután megjelölik a kötetszámot, utána az oldalszámot. Rendszerint zárójelben az évszámot is megjelölik () (Law Reportoknál 1891. óta) pl. Cambell v. Paddington Corporation, (1911) 1. K. B. 869 = Law Reports 1911 évi folyam, King's Bench sorozat 1 kötet, 869. lap.“

¹⁴²⁾ Schwarz: id. m. 35. és köv.

¹⁴³⁾ l. Schwarz: 39. és köv. l. hasznos útmutatását a kontinentális jogász számára.

¹⁴⁴⁾ pl. Sweet & Maxwell's Guide to Law Reports and Statutes (1929.).

17. §. Abridgements.

A jogesetek nagy száma következtében az esetgyűjtemények, a Report-ok is óriásián megnövekedtek számban és terjedelemben („enormous bulk“). Az angol jogász számára a joganyag már régtől fogva kezdett áttekinthetetlenné lenni, nem szólva az újabb időkről. Sir Frederick Pollock kiszámította, hogy csak az angol Reportok száma kb. 18.000 kötet, az amerikai és más brit Report-ot hozzászámítva, 23.300 kötet, amelyek száma (a számítás 1916-ból való) 1923-ban már 25.000-re növekedett.¹⁴⁵⁾

A gyakorlati jogász számára felmerült a szükségessége a rövidítésnek és rendszerezésnek, hogy a joganyag könnyen áttekinthetővé és használhatóvá váljék.

Az Abridgements-ek ezt a célt szolgálták az elmúlt századokban is. Címzavak alatt feltüntetik a Year Book-okban található döntéseket, majd a Reportok és Statuteok anyagát is. Ma már kizárólag történeti jelentőségük van.

Néhány fontosabb Abridgement:

Nicholas Statham?: Epitome Annalium Librorum tempore Henrici Sexti, 1490. Anthony Fitzherbert: Le Grande Abridgement 1516.

William Hughes, the Grand Abridgement of the Law continued, or a Collection of Principal Cases and Points of the Common Law contained in all the Reports extant from 1 Elizabeth to this Present Time, by way of Commonplace, 3 vols. 1660.

Henry Rolle: Un Abridgement des plusieurs cases et resolutions del Common Ley 1668, London.

Matthew Bacon: Abridgement of Law and Equity. 1736.

Charles Viner: A General Abridgement of Law and Equity, alphabetically digested under Proper Titles, with Notes and References to the Whole: 1742—1753.

John Comyns: Digest of the Laws of England 1762—1767.

Charles Petersdorf.: A Practical and Elementary Abridgement of the Cases argued and determined in the Courts of King's Bench, Common Pleas, Exchequer, and at Nisi Prius; and of the Rules of from 1660; 1825, London.

Az Abridgementek szerepét újabban átvették az ú. n. *Digest*-ek és *enciklopédiák*. Ezek betűsoros címszavak alatt gyűjtik össze a bírói döntések anyagát. Legfontosabb közöttük: John Mews:

¹⁴⁵⁾ Pollock: First book of jurisprudence. 316. l.

Digest of English Case Law, A practical Digest of the living cases from early times to the end of 1924. (24 köt.) és Halsbury: The Laws of England (31 köt.). Ezek a munkák tisztán a gyakorlati jogászt szolgálják, amiért is teljesen hasznavehetetlenek és érthetetlenek annak számára, aki nem alapos ismerője az angol jognak. Tulajdonképpen segédkönyvek a Reportok-hoz, ezért a jogtanuló helyesebb, ha őrizkedik használatuktól, amíg a jog alapvető szabályairól nincs kellő áttekintése.

18. §. Books of authority.

Blackstone utolsónak említi a jogforrások között „a jog tiszteletreméltó bölcseinek nagytekintélyű könyveit“ („the authoritative writings of the venerable sages of the law“).¹⁴⁶⁾ A books of authority tudományos művek, rendszerint összefoglaló természetűek, amelyeket múlt évszázadok kimagasló jogászhívei írtak. A bennük foglalt jogelvek és szabályok „bírói szokás és hivatási hagyomány“¹⁴⁷⁾ következtében jogszabályok kötelező erejével bírnak vagy bírtak. E művek nagy tekintélye oly korokban fejlődött ki, amikor a bírói döntések kötelező erejének tana még nem állapodott meg határozottan és amikor ép ennek következtében nagymértékben a kimagasló jogászgyéniségek szintetikus munkája szabott irányt a joggyakorlatnak. A jogforrási erővel bíró művek sorozata a XVIII. század közepén lezáródik.¹⁴⁸⁾ Azóta az újabb jogfejlődés során sok bennük foglalt elv és szabály elavult vagy megváltozott. E műveknek jelenleg ható jogforrási ereje is mindinkább csökken, mindjobban történeti jogforrássá lesznek, de azért az angol jogászok ennek ellenére gyakran hivatkoznak rájuk, mondhatni gyakrabban, mint a modern jogéletben gondolnók. A nagy angol jogászai alaphagyományok szelleme ezekből a művekből idézhető fel!

A books of authority kötelező volta nyilvánvalóan a szokásjogban gyökerezik és pedig kizárólag a *bíróságok* szokásában,

¹⁴⁶⁾ Comm. I. 72.

¹⁴⁷⁾ „it is a matter of judicial custom and professional tradition“ F. Pollock: First Book 250.

¹⁴⁸⁾ Az utolsó mű Sir Michael Forster: Crown Law című műve.

gyakorlatában.¹⁴⁹⁾ A római nagyjogászok responsa-inak kötelező ereje az uralkodó akaratából nyerte jogforrási voltát, a köztekintélyre emelkedett angol jogírók ezt az erejüket a bíróságok azon szokásából nyerték, hogy a munkáikban lefektetett jogszabályokat valóságos jogul fogadták el. Itt más szembetűnő különbséget is találni a nagy római jogászok tekintélyével szemben. A *ius respondendiv* felruházott római jogászok elsősorban tudósok voltak és *responsumuk* egy-egy jogi vita helyes eldöntésére adtak tudományos alapú véleményt. A későbbi császári parancs azt is megszabta a *lex citationis*-szal, hogy véleményeltérés esetén az egyes jogtudósok tekintélye milyen hierarchiában következzen. Az angol jogírók leginkább bírák voltak és munkáik nem is absztrakt jogelvekből levezetett konkrét döntéseket adtak, hanem a gyakorlatukban előfordult számtalan eseti döntésből szűrték le a korabeli *Common-law* elveit. Természetesen tartalmaztak ezek az angol jogi művek többet is, mint a bíróságok gyakorlatának pusztá leírását, de tekintélyüket mégis annak köszönhették leginkább, hogy olyan korban, amikor a *precedensek* rendszere még nem fejlődött ki, gyűjteményei voltak a múlt korok döntéseinek és a bírói szokásjognak. Sokban hasonlíthatók e művek Werbőczy Hármaskönyvéhez, aki szintén korának jogát gyűjtötte egybe. Sőt jogforrási erejükben is a Hármaskönyvhöz hasonlóak: mindkettő a bírói gyakorlatból nyeri erejét.

Mínthogy az angol köztekintélyű jogkönyvek egy-egy fejlődési szak élő jogát írják le, a jog fejlődésével erejük is változó, nincs olyan szabály, amely megállapítaná a jogírók hierarchiáját, mint ahogy a római jogban megvolt.

Öt nagy jogi író az, akiket általában hivatalos tekintélyül emlegetni szoktak: Glanvil, Bracton, Littleton, Coke és Blackstone. Emellett még több kiváló tekintélyes jogírót találni, akiknek jelentősége azonban a felsoroltaknál jóval kisebb.

Ranulf Glanvil működése II. Henrik korába (1134—1189) esik. A király bizalmasa volt és előkelő tisztségeket töltött be. Volt bíró, követ és Anglia *chief justiciarius*-ja (országbírója) 1180-ban.

¹⁴⁹⁾ Bryce: *Studies in History and Jurisprudence* II. 676—687. l.

Mint országbíró ő valósította meg II. Henrik jogi reformjait, talán ő sugalmazta is azokat. Glanvilnek tulajdonítják a következő hosszú című, latin nyelvű művet: „Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae tempore Regis Henrici secundi compositus iustitiae gubernacula tenente Ranulfo de Glanvilla, juris Regni et antiquarum consuetudinum eo tempore peritissimo.“ E mű szerzője azonban valószínűleg nem Glanvil, hanem Hubert Walter későbbi Canterbury-i érsek volt, aki a művet Glanvil beleegyezésével, sőt felügyelete mellett írta. A mű 14 könyvben tárgyalja a Curia Regisben gyakorolt jogot. Nagy részében ingatlan joggal foglalkozik és nagy súlyt helyez az eljárási szabályokra. A mű, melyen erős római jogi hatás érzik, hosszú időre az angol jog standard műve maradt.¹⁵⁰⁾

Henricus de Bracton († 1268) a XIII. század nagy jogászegyénisége, 1245-től kezdődően bíró, 1248—57 a Curia Regisben működött, 1268-ban az exeteri katedrális kancellárja volt. Művei az angol jog történetében korszakot alkottak. Nagy latin nyelvű műve „De legibus consuetudinibus Angliae libri quinque“, a középkori angol jogi irodalom legjelentősebb műve („the crown and flower of English medieval jurisprudence“).¹⁵¹⁾ Másik műve az ú. n. „Note Book“, amelybe mintegy 2000 jogesetet gyűjtött össze a Plea Roll-ok alapján. Nagy művében, a „De Legibus“-ban az egész angol jogot fel akarta dolgozni, de a mű befejezetlen maradt.

Bracton művéből az angol jog két fontos jellemvonását ismerhetni meg. Ép úgy, mint Glanvilnél, Bractonnál is — még hangsúlyozottabban — megtaláljuk az eljárási jog és a bírósági gyakorlat fontosságát a jogfejlődésre nézve, az angol anyagi jog függését az eljárási szabályoktól.

Az angol jognak másik állandó jellegzetessége, amely a műből kitűnik, az eldöntött esetektől való függése. A jognak, mondja Bracton, esetről-esetre kell haladnia.¹⁵²⁾ További jellegzetessége a műnek a római jog nagy befolyása. A kifejezéseken és elveken jól látni, hogy Bractont milyen erősen befolyásolta még a római

¹⁵⁰⁾ I. Holdsworth: Sources 25/26. l.

¹⁵¹⁾ Pollock—Maitland: History I. 206.

¹⁵²⁾ f. l. b: „si similia evenerint, per similie judicentur, cum bona sit occasio a similibus procedere ad similia“.

jog eszmeköre. Ez az eszmekör és a római jogi nyelvezet tették lehetővé számára azt, hogy egységes és áttekinthető rendszerbe szedje a szokásjogot. A Bractont követő korban, a XIV. századtól kezdve, a bíróság inkább gyakorlati beállítottságú; római jogi műveltség nélküli jogászokat találni a jogéletben, akik Bracton római jogi szellemét kevésbé értékelték, ezért tekintélye erősen alá szállott. Csak a későbbi korok ismerték fel Bracton *jogászi* nagyságát és az angol jognak tett ama nagy szolgálatát, hogy művében elegendő római jogi elemet származtatott át az utókorak, amely szükséges volt az önálló nemzeti jog fejlesztéséhez, anélkül, hogy további római jogi recepcióra lett volna szükség, ami viszont megmentette az angol jog nemzeti jellegét.

A jog felsőbbrendűségének (primátusának) is Bracton a szószólója. Elismeri, hogy a király a legfőbb úr az országban; a bíróságok felelősségre nem vonhatják; ha helytelenül cselekszik, csak Istennek tartozik felelősséggel. De azért, hangoztatja, a királyi hatalom a jog szerint gyakorlandó.¹⁵³) „Non est enim rex ubi dominatur voluntas et non lex.“ A jog a királyi hatalom fékezője. A jog felsőbbrendűségének doktrínáját (doctrine of supremacy of the law), amely különösen jellemző a későbbi korokban az angol jogászokra, már ő nála meg lehet találni.

Sir Thomas Littleton jogászi családból származott, és első Reader (jogi oktató) volt az Inner Temple ügyvédi kamarában; 1466-ban a Common Pleas bírása lett és ott is működött 1481-ben bekövetkezett haláláig. Nagyjelentőségű műve a „Tenures“, az első jelentős jogi munka, amely nem latinul van írva, és amely teljesen mentes a római jogi hatástól. Coke „a Common Law díszének“ nevezi, „a legtökéletesebb és legteljesebb műnek, amelyet valaha humanitarius tudomány terén írtak“ („the ornament of the Common Law, and the most perfect and absolute work that ever was written in any humane science“).

Az ú. n. law-French nyelven, a szokásos francia-angol keverék jogi nyelven írva, összefoglalta a jogelvek fejlődését. A mű nem felületen mozgott: megmutatta, hogy a Common-law nemcsak

¹⁵³) f. 5 b: „Ipse autem rex, non debet esse sub homine sed sub Deo et sub lege, quia lex facit regem.“

eljárási szabályokból és praktikákból áll, hanem megvannak a saját anyagi jogi alapelvei és tételei. Amellett, hogy a mű bírói döntésekre van alapítva, nem pusztán összefoglalása a döntéseknek, hanem igyekszik a döntések mögött megtalálni „a jogi okoskodást és értelmet“ (arguments and reasons of the law), és az egyes döntéseket összefüggő jogelméletté kovácsolja. Tárgyára nézve a mű speciális kérdést dolgoz fel: az ingatlan jogot (land law); az angol jog legnehézkesebb és legnehezebben megközelíthető részét akarja könnyen érthetővé tenni a jogtanuló számára. Nagy történeti érdeme még Littleton-nak, hogy összefoglalta és átmentette a jövő nemzedékek számára a középkori angol ingatlan jogot, mielőtt még ez a jogágazat, az újabb méltányossági jogelvek befolyása alatt átalakult.

Littleton jogi nagyságát semmi sem jellemzi jobban, mondja egy kiváló jogtörténész, mint az, hogy oly jogi kiválóság lett a kommentátora, mint Coke.¹⁵⁴⁾

Sir Edward Coke (1551—1634) nemcsak mint jogász, hanem mint államférfiú is korának vezető egyéniségei közé tartozott. Nem igen akad jogász, akinek oly nagy hatása lett volna az angol jogra, mint neki. Változatos pályát futott be: 1594—1606-ig Attorney-General (koronaügyész) volt, 1606-tól 1613-ig a Common Pleas főbírája. 1620-tól 1629-ig a parlamenti ellenzék vezetője volt és nagy része volt a Petition of Right megalkotásában. Közéleti tevékenysége mellett azonban felhasználta szabad idejét a jog tudományos művelésére. A gyakorlat és elmélet terén egyaránt művelte a Common Law-t, melynek nálánál nagyobb csodálója és rajongója nem igen volt. Művei: a Report-ok (I. fent) és az „Institutes“. Utóbbi művében arra törekedett, hogy a középkori angol jogot, — amelyet nálánál senki jobban nem ismert — a modernebb követelményekhez és változásokhoz alkalmazza. Az „Institutes“ négykötetes mű. Az első a „Coke upon Littleton“, tulajdonképpen kommentárja Littleton „Tenures“ című művének, de mellett a jog minden terére való kitéréseket és magyarázatokat is foglal magában. Tömörségénél és a nagymennyiségű összehordott anyagánál

¹⁵⁴⁾ Holdsworth: Sources 137 f; továbbá: Holdsworth: H. E. L. II. 571—6; Winfield: id. m. 309.

fogva nehezen érthető munka. A második kötet 39 fontos törvény magyarázatát tartalmazza; a harmadik a büntetőjogról, a negyedik pedig a különböző bíróságok joghatóságáról szól. Míg az első két kötet főleg a középkori jog és az újabb jogfejlődés összeegyeztetését célozza, addig az utolsó két kötet a Common-Law és bíróságainak elsőbbségéért küzd, az ország más jurisdictiói-val szemben. Az utóbbi kötetek csak halála után, 1641-ben jelentek meg, éppen oly időben, amidőn a Common law és a parlament győzedelmeskedtek az uralkodó autokratikus törekvéseivel szemben. Ez magyarázza meg Coke nagy jelentőségét és tekintélyét, főleg azt, hogy műveit az angol közjog és magánjog alapjául elfogadták.

Coke nagy tekintélye későbbi időben erős támadásoknak volt kitéve, egyrészt a történeti jogászok, másrészt az analitikus jogászok részéről. A történeti jogászok azt vetik szemére, hogy történetileg meghamisította és elferdítette az angol jogot. A támadások azonban túlzottak. Coke jogelvekért és politikai célokért harcolt, a jog felsőbbrendűségének volt lelkes hirdetője. Ahhoz, hogy elveiről meggyőzhesse mind követőit, mind ellenfeleit, érvekre volt szüksége. Ez vezetett két nagy hibájához. Az egyik, hogy hosszú ideig vallott tételeinek egyszerre csak hátat fordítva, velük összeegyeztethetetlen új tételeket kezdett hirdetni.¹⁵⁵⁾ Másik hibája az volt, hogy szükség esetében kritikátlansággal használt fel forrásokat és tekintélyeket. Az a vád azonban, hogy a középkori jogot elferdítette volna, nem áll meg; az, hogy a Year Book-ok és Bracton magyarázatában tekintetbe veszi a XIV. és XVI. században bekövetkezett változtatásokat: nem hamisítás, csak a valóságnak megfelelő kiegészítés. Az analitikus jogászok, különösen Hobbes és később Austin ugyancsak erősen támadták, de épp az ellenkező oldalról. Azt vetették szemére, hogy mivel Coke mindig kész volt a középkori jog anomáliáit igazolni és megmagyarázni, az ő nagy tekintélyével a későbbi korba oly furcsaságokat mentett át, amelyek még ma is eltorzítják az angol jogot. E táma-

¹⁵⁵⁾ Így pl. az a kijelentése: „Bonham's Case“-ben, hogy a common-law hatálytalaníthatja a parlamenti törvényeket, össze nem egyeztethetők sokáig hirdetett tételével: a parlament felsőbbrendűségével.

dások azonban nagyon egyoldalúak és főleg figyelmen kívül hagyják a történeti tényezők erejét. Logikai rendszer szerint lehet jogot reformálni, a történeti múltra való tekintet nélkül is. De ilyen eljárásnak nem lehet helye oly korban, amikor a jogért és alkotmányosságért folyik a küzdelem, a szuverenitás központosító ideológiájával szemben, ahogy az Coke korában történt.

Coke írásainak nagy érdemeit a következőkben lehet összefoglalni: Először is felölelik a jog egész területét és újra magyarázzák a középkori jogot a XVI. század nézőpontjából, még hozzá oly mesteri módon, hogy a jogrendszer nem szenved törést folyamatoságában, hanem megtartja kapcsolatát a középkori joggal. Másodszor Coke küzdelme a Common law felsőbbbségéért az angol jogot sokkal egységesebb rendszerré tette, mint ha a common-law-val vetélkedő jogrendszerek ugyanolyan sikert értek volna el. Az angol jog ez esetben talán részekre szakadozott volna. Harmadszor a parlamenti ellenzékkel való szövetsége lehetővé tette Coke számára, hogy a jog felsőbbbségének tanát az angol alkotmányjog alapelvévé tegye, és lehetővé tette, hogy ezt az alapelvet alkalmazza a keletkező modern államra is. Ezzel nemcsak országának, hanem az európai művelődésnek is nagy szolgálatot tett.¹⁵⁶⁾

A nagy jogírók sorozatát *William Blackstone* (1723—1780) zárja le. Mint bíró működött a King's Bench-nél és a Common Pleas-nél, és az oxfordi egyetemen első tanára volt az angol jognak (the first Vinerian professor of English law). Nagy hírét a „Commentaries on the Laws of England” című művének köszöni, amely munkában összefoglalja az egész Common-law-t, abban az alakjában, ahogy az a XVIII. század végén ismeretes volt. A „Commentaries” nagy érdeme, hogy a legteljesebb mű az angol jogról, amelyet annak hosszú története folyamán írtak.¹⁵⁷⁾ Teljesége mellett talán még dicséretre méltóbb, hogy irodalmilag a leg-tökéletesebben megírt jogi mű. Bentham, aki Blackstone nagy ellenese volt, szintén elismeri, hogy ő az első író, aki megtanította.

¹⁵⁶⁾ Holdsworth: Sources 146.

¹⁵⁷⁾ „twice in the history of England has an English man had the motive, the courage, the power to write a great readable reasonable book about English law as a whole.” Maitland.

a jogtudományt beszélni a tudós és az úriember nyelvén egyaránt (the first of institutional writers to teach jurisprudence to speak the language of the scholar and the gentleman). Kivételes írói készsége tette a „Commentaries“-t oly könnyen érthetővé és ezért népszerűvé. Érthetősége mellett pontossága is csodálatos. Korának jogát nemcsak érthetően, de hűen is adta vissza, nélkülözhetetlen könyvet adva minden jogtanuló kezébe. Blackstoneban az írói készség egyesült a jogtanítói képességgel. A XVIII. sz. végi jognak kristálytiszta összefoglalása, a vezető elveknek kiemelése, éppen olyan korban történt, amely erre legalkalmasabb volt. A XVIII. század a meglegedettség és megállapodottság kora volt. Az optimista közvélemény a korabeli jogot jónak, helyesnek látva, minden reformtól idegenkedett. Annál élesebb támadások érték Blackstone jelentőségét a XIX. század első felében meginduló reformok kapcsán; különösen egyfelől a reformok atyja Bentham részéről, és másfelől az analitikus jogelméleti iskola vezetője, Austin részéről. A fennálló renddel való kényelmes meglegedettségét és sekélyes politikai filozófiát vetették Blackstone szemére. De Blackstone pontos és lelkiismeretes összefoglalása túlélte az utilitárista jogreformátorokat és az analitikus jogászok elméleteit; tekintélye és elismertsége ma épp úgy ragyog, mint a XVIII. században, a jogtudós és jogtanuló előtt egyaránt.

Az öt nagy jogíró mellett még számos kisebb, bár szintén elismert tekintélyt találni: Britton és Fleta, Fortescue, Fitzherbert, Selden és Hale¹⁵⁸⁾ a legnevezetesebbek közöttük. Szerepük és működésük ismertetése azonban általános jellegű összefoglalás keretében nem fér el.

Vannak az angol jogkönyvek között még más gyakorlati jelentőségű művek, az ú. n. *text-book*-ok és a *books of practice*. Rendszerint egy-egy jogágazatra vonatkozó gyakorlati könyvek ezek, amelyeknek főleg saját korukban volt nagy szerepük. De találunk, ha talán ma nincs is ily jelentőségük, olyan közteknitélynek örvendő műveket, amelyek nem is angol eredetűek,

¹⁵⁸⁾ Fortescue a XV. században írt két fontos műve: *De laudibus legum Angliae* és a *Monarchia* vagy *The Governance of England*. — Fitzherbert (1470—1538.) művei *Le Graunde Abridgement* és a *Natura Brevium*. John Selden (1584—1654.)

főleg a kereskedelmi jog, nemzetközi jog és egyházjog terén, bár e jogágazatok nem tartoztak a Common law-ba (csak a kereskedelmi jog jut vele kapcsolatba a későbbi fejlődés folyamán).

III.

A Statute-law.

Az angol jogrendszer másik nagy ágazata az írott, a törvény-jog: a Statute-law. Helyzetét az angol jogban nem könnyű eldönteni; terjedelmét, jogászok részéről való értékelését tekintve, kétségtelenül a Common-law után következik; ha azonban jogerejét, felsőbbbségét tekintjük, felette áll a Common-law-nak. Mindazonáltal helyes, ha Blackstone felfogását elfogadva, a Statute-law-t a Common-law után helyezzük.

19. §. Mi a Statute-law?

Blackstone felosztása szerint a Statute-law az írott jog, a *lex scripta*, szemben a Common-law-val, amely a *lex non scripta*. Így határozza meg a Statute-lawt: „a királyság írott joga; ezek a statutumok, act-ok és edictumok, melyeket a király felsége bocsát ki, a parlamentben összegyűlt egyházi és világi főurak és a közrendek (commons) tanácsa és beleegyezése mellett.“ (The written laws of the kingdom; which are statutes, acts, or edicts, made by the king's majesty, by and with the advice and consent of the lords spiritual and temporal and commons in parliament assembled.¹⁵⁹) A szabatosság szempontjából azonban különböztetni kell a statutumok között keletkezésük ideje szerint. Erre vonatkozóan mondja Blackstone: „a legrégebb a létező statutumok között a híres Magna Carta, amelyet III. Henrik kilencedik uralkodási évében a parlament megerősített, bár nem kétséges, hogy sok törvény keletkezett ezt megelőző korban, melyeknek hivatalos feljegyzései (Records) elvesztek, és amelyeknek rendelkezései ma általában mint a régi Common-law alapelvei szerepelnek.“¹⁶⁰) A legrégebb időből szár-

¹⁵⁹) Blackstone Comm. I. 85.

¹⁶⁰) „The oldest of these now extant and printed in our statute books, is the famous Magna Charta, as confirmed in parliament 9 Hen III: though doubtless there were many acts before that time, the records of which are now lost, and the determinations of them perhaps at present currently received for the maxim of the old commonlaw.“

Blackstone Comm. I. 85.

mazó statutumokat ugyanis helyesebb a *lex non scripta*-ba sorozni, mert jogforrási erejüket inkább a *general immemorial custom*ból nyerik. Hale különböztet eszerint oly statutmok között, amelyek a jogi emlékezetet meghaladó időből valók (*time of memory*) és olyanok között, amelyek későbbiek.

A jogi emlékezet határát az I. Westminsteri Statutum (*First Statute of Westminster*)¹⁶¹⁾ I. Richard koronázási évében állapítja meg, azaz 1189 szeptember 3. napjában (*ex prima coronatione regis Ricardi primi*). Az ezt megelőző törvényeket, mondja Hale, nem lehet törvényhozási aktusoknak tekinteni (*in truth, such statements are not now pleadable as acts of parliament*), mivel ami a jogi emlékezetet megelőző időből való, annak a vélelem szerint nincs kezdete (*without beginning*), legalább is nincs olyan kezdő ideje, amelyet a jog tudomásul vehetne (*take notice of*). Ezek jogerejüket tisztán az *immemorial usage and custom*-ból merítik.

Más felosztás a történeti szempontból való megkülönböztetés a *Statuta Vetera* vagy *Antiqua* és a *Statuta Nova* közt. A III. Edward (1327) előtti időből származó statutumok a régiek (*S. Vetera*), szemben az utána következő *Statuta Nova*-val. Ez a felosztás pusztán külsőleges és a különböző időben kiadott Statutum gyűjteményeken alapszik,¹⁶²⁾ mégis alkalmasnak látszik arra, hogy a szó modernebb értelmében csak a *Statuta Nova*-t nevezzük parlamenti törvényhozás termékének.

Mielőtt azonban a modern törvényhozási jogra és annak jogforrási kérdéseire rátérnénk, rövid történeti összefoglalásban ismertetnünk kell a törvényi jogágazatnak és vezéreszméinek fejlődését.

20. §. A törvényhozás kifejlődése.

A törvényhozás a középkorban a király joga és hatásköre volt. De már a *Magna Carta*-ból és *Bracton* jogi munkájából kitűnik, hogy a törvényalkotáshoz szükséges az ország tanácsának

¹⁶¹⁾ I. Edward idejéből (1275 április 25.) való.

¹⁶²⁾ Holdsworth: *H. E. L. II.* 222/23.

(council) meghallgatása. A Magna Carta 38.,¹⁶³⁾ 39.¹⁶⁴⁾ és 40.¹⁶⁵⁾ pontjában található az első kísérleteket az önkényes uralkodás korlátozására és így módon az alkotmányosság felé irányuló halvány törekvésre.¹⁶⁶⁾ Bracton azt mondja, hogy a törvényt a főurak hozzájárulásával kell hozni, megbeszélés és vita után.¹⁶⁷⁾ Amde ezek, a korona hatalmát korlátozó intézkedések, nagyon határozatlanok, mert nincsen megmondva, hogyan és milyen alakban történjék a nemzet meghallgatása. A közigazgatás és törvényhozás elhatárolása is nagyon határozatlan volt még e korban.

A „parlement“-et jellemző első jelekkel I. Edward korában találkozni; bár az ő korában ezt az új intézményt inkább gyűlésnek, mint parlamentnek lehetne nevezni. Ez a parlament a királyi tanácsnak (Curia Regisnek) összejövetele volt, amelyre a főurakon felül, a grófságok és municipalitások választott képviselőit is meghívták.¹⁶⁸⁾ A parlamentből (at parliament) kérelmeket terjesztettek a király és tanácsa elé; valóban a királyi tanács az, mely „magja és lényege“ („the core and essence“) a törvényhozásnak. Tulajdonképpen még mindig a király és tanácsa a törvényhozó testület, nem a „parlament“. 1349-ben III. Edward alatt olvashatjuk egyik Year Book-ban: „a király hozza a törvényeket a főurak és közrendek hozzájárulása mellett, de nem a főurak és közrendek közreműködésével.“¹⁶⁹⁾¹⁷⁰⁾

¹⁶³⁾ §. 38: „Nullus ballivus ad legem simplici loquela sua, sine testibus fidebus ad hoc inductus.“

¹⁶⁴⁾ §. 39: „Nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut dissaisiatur, aut utlagetur, aut exuletur, aut aliqua modo destruatur, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium patrum, suorum vel per legem terrae.“

¹⁶⁵⁾ §. 40: „Nulli vendemus, nulli negabimus, aut differemus rectum aut iusticiam.“

¹⁶⁶⁾ Holdsworth: id. m. II. 215/16.

¹⁶⁷⁾ f. I: „Quic quid de consilio et consensu magnatum et rei publicae communi sponcione, auctoritate regis sine principis precedente, juste fuerit definitum et approbatum.“

¹⁶⁸⁾ Holdsworth: H. E. L. II. 302., u. ö.: Sources 45.

¹⁶⁹⁾ Valóban a történelem meg nem értése volna, ha a középkori „parlamentről“ szólva, a szó modern értelmezését kísérelnénk ráerőszakolni. A középkori királyi tanács és parlament, ha korlátozta is a gyenge uralkodókat, erőteljes uralkodóknak inkább eszközül szolgált akaratuknak erőteljesebb érvényesítésére.

¹⁷⁰⁾ Y. B. 22. Ed. III. Hil. pl. 25. „the king makes the laws with the assent of the peers and the commons, and not through the instrumentality of the peers and commons.“

A közrendek hozzájárulása ekkor még nem volt elengedhetetlen kelléke a törvényeknek; sok fontos törvény nélkülök jött létre, így pl. a *Quia Emptores*. A törvényhozásra azonban e korban a bírónak volt nagy befolyásuk. Az ország főbírái, mint a királyi tanács tagjai, tevékeny részt vesznek a törvények készítésében. „Ne magyarázd a törvényt” — mondja Hengham C. J. 1305-ben az előtte tárgyaló ügyvédnek — „mi jobban ismerjük azt, mint te, mivel mi csináltuk.”¹⁷¹⁾ Még nagyobb hatású volt a bíróságok hivatalos törvényt magyarázata, amely esetben a bírák, mint a törvényhozásban résztvevő egyének, mutattak rá a törvényhozás valódi célzatára. Így azt mondják, hogy Bereford C. J.-nek a *De Donis Conditionalibus* törvényről szóló magyarázata az „estate tail” intézményének további alakulására döntő hatású volt.¹⁷²⁾

A XIV. század folyamán a parlament fokozatosan többé válik pusztá gyűlésnél, amelyen a király és tanácsa találkozik a rendekkel és megbeszéli az ország ügyeit. A parlament az angol kormányzat lényeges részévé lesz, amely önálló voltában néha ellentétben van a királlyal és tanácsával.¹⁷³⁾ A XV. sz. közepe táján már vitán felül áll a joga, hogy ellenőrizze az adóztatást; az a változás pedig, hogy nem *petition* (kérelem) hanem *bill* (törvényjavaslat) alakjában indul a törvényhozás, még jobban hangsúlyozza azt aényt, hogy a parlament a király „társa” lett a törvényhozásban.¹⁷⁴⁾

A parlament megerősödését és a további korokban egyre fokozódó nagy szerepét kiválóképpen két tény szolgálta. Először az, hogy az angol történet egész folyamán nem volt idő, amikor a parlament és a *Common-law* jogászok között ellentét lett volna. A jogászok nemcsak elismerik a parlamentet, mint bíróságot, de „a király legmagasabb bíróságának” ismerik el (*the highest court, which the king has*). A *High Court of Parliament* volt az a bíróság, amely orvosolhatott olyan jogsérelmet, minőt másutt orvosolni

¹⁷¹⁾ Holdsworth Sources. 46: „do not gloss the statute, we know it better than you do, because we made it.”

¹⁷²⁾ Holdsworth: Sources 46.

¹⁷³⁾ Holdsworth: H. E. L. II. 249.

¹⁷⁴⁾ Holdsworth: u. ott.

nem lehetett, amely oly hatalmat gyakorolhatott az országban, melyhez foghatót sem a király, sem pedig más testület az országban nem gyakorolhatott és amely mint bíróság az összes többi bíróságok tévedéseit felülvizsgálhatta.¹⁷⁵⁾

A parlamentben a jogászok különben is tevékeny részt vettek. A legrégibb időktől fogva a House of Commons-nak kiváló jogász tagjai voltak; a parlament csíráját alkotó királyi tanácsnak pedig a bírák és más jogi dignitáriusok (law officers) hivatalból voltak tagjai. Amikor a tanács helyét elfoglaló House of Lords-nak bírák és más igazságügyi tisztviselők megszűntek tagjai lenni, meghívás alapján (by writ of attendance) annak gyűlésein továbbra is résztvettek; sőt ma is résztvesznek.¹⁷⁶⁾ A Common-law jogászok élénk részvétele a parlamentben a Common-law szellemét is átvitte oda. Ebből folyik a másik fontos hatás, hogy t. i. a Common-law szellemével egyetemben, annak eljárási formái is beszivárogtak a parlamentbe és így ott korán határozott eljárási rendszer fejlődött ki. E szabályok adta rugalmasság az a titkos erő, amely lehetővé tette az angol parlament számára, hogy a korok követelményeihez simulva, az állami kormányzás szervévé legyen.¹⁷⁷⁾

Néhány fontosabb szabály, amely a parlamenti eljárás rugalmasságát már a XVI. század előtt megadta, a következők:

1. Már a legrégibb korszakától kezdődően, az angol parlamentben a *többség óhaja* döntő;

2. a javaslati úton (procedure by bill) való eljárás sokban hozzájárult a parlamenti rendszer megszilárdításához;

3. korán kifejlődött a bizottságban (committee) való eljárás, ami a kérdések szakszerű megvitatását tette lehetővé;

4. a parlamenti *tárgyalás* indítvány alapján megindult *vita* alakjában folyt le;¹⁷⁸⁾

5. rendkívüli pontossággal tartotta magát a parlament a saját maga alakította *formalitásokhoz*; egy-egy kifejezés hiánya az egész ügyre döntő lehetett;

¹⁷⁵⁾ Holdsworth: id. m. II. 430.

¹⁷⁶⁾ Holdsworth: H. E. L. II. 430/31.

¹⁷⁷⁾ Holdsworth: u. o.

¹⁷⁸⁾ Redlich: „It is not a series of independent orations, but is composed of speeches and replies.“

6. Coke szerint: „amint minden bíróságnak megvan a zsinórmértékül szolgáló törvénye és szokása, ... úgy a High Court of Parliamentnek is megvan a saját különleges joga, a *lex et consuetudo Parliamenti*“.¹⁷⁹⁾ Ennek a parlamenti jognak is megvannak a precedensei, gyakorlata stb. A parlament különállásának gondolatát ez az önálló jog erősítette meg.¹⁸⁰⁾

A common-law jogászok a parlament iránt táplált barátságos érzületük következtében sohasem támadták annak előjogait és hatalmát, sőt szükség esetében bátran sikra szálltak mellettük. A Common-law szelleme, amely így áthatotta a Statute-lawt is, vezetett az angol jog egyik legfontosabb elvéhez, amely *supremacy of the law*, vagyis a jog primátusának tételeként ismeretes.

21. §. A jog primátusának tétele (*supremacy of the law*.)

A *supremacy of the law* tétele az angol jog legsajátosabb jellemzője, mely történeti fejlődésében rávilágít az angolszász jogi gondolkodás lényegére. A tétel mai formája: „a parlament szuverenitása“ (*the Sovereignty of Parliament*), amely mint Dicey mondja, „Anglia politikai intézményeinek uralkodó jellemvonása“.¹⁸¹⁾ A régi angol jogi gondolkodók azonban a *supremacy of the law* tételével nem a parlament elsőbbségére, nem is a törvény (*lex*), hanem a *jog* elsőbbségére gondoltak. A jog elsőbbsége ma nincs tételes jogként kimondva, sőt a jog primátusa ma a törvény (*Statute law*) elsőbbségét jelenti a Common-law előtt (l. alább). Mégis ott van ma is az angolszász jogi gondolkodás háttérében a természetjog, helyes jog, a jog észszerűsége formájában. A XVI. századtól kezdve a Common-law bíróságainak független hatalmát az egész ország területén más konkurrens *jurisdiction*ok veszélyeztették, minők: a Chancery Court, a titkos tanács (*Privy Council*), a Star Chamber és a Court of Request, amelyekben a közigazgatási jogi irányzat veszélyeztette a civiljogi elveket.

¹⁷⁹⁾ „As every Court of justice hath laws and customs for its direction, some the civil and canon, some the common-law, others their own peculiar laws and customs, so the High Court of Parliament hath its own peculiar law called *lex et consuetudo Parliamenti*.“

¹⁸⁰⁾ Holdsworth: *id. m.* 431—433.

¹⁸¹⁾ Dicey: *Introd. to the study of the law of Constitution*.

Ennek oka az is volt, hogy a konkurrens bíróságok közelebb állottak a központi kormányzathoz és erősebben befolyásolhatók voltak az autokratikus törekvések szankcionálására. Az alkotmányosság biztosításának leghathatósabb eszközéül a rendes bíróságok és az általuk elfogadott Common-law tekintélyének megerősödése tűnt fel. Az angol jogászok ezért kezdték el nagy küzdelmüket a Common-law-ért, amelyet a parlamenttel egyesülve a XVII. század folyamán diadalra is juttattak. A küzdelem jelmondata a jog primátusa volt, amely már az angol jog régebbi tanításaiban lelte megalapozását; a küzdelem eredménye azonban a jog primátusának neve alatt valóban a parlament szuverenitása lett.

A jog elsőbbségének tana Bractonra vezethető vissza. Bracton tanítja, hogy a jog a király felett áll. „Ipse autem rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et sub lege, quia lex facit regem“ közismert tétele a nagy jogírónak.¹⁸²⁾ Más helyen ezt találjuk: „item cadit breve si impetratum fuerit contra jus et regni consuetudinem et maxime contra cartam libertatis“.¹⁸³⁾ Végül találni Bracton írásaiban a következő okfejtést:¹⁸⁴⁾ „Rex autem habet superiorem, Deum scilicet. Item legem per quam factus est rex. Item curiam suam videlicet comites, barones, quia comites dicuntur quasi socii regis, et qui habet socium habet magistrum, et ideo si rex fuerit sine freno, id est sine lege, debent ei frenum ponere.“ De találni hasonló irányú megállapításokat a Year Book-okban is.¹⁸⁵⁾ A XVI. század folyamán ez a tétel nem pusztán „tantétel“, hanem az angol jog egyik alaptétele, amelyet bírói döntések tesznek magukévá, mivel a királyság szokásán alapul.¹⁸⁶⁾ Fortescue műveiben is ez a felfogás tükröződik; a XIV. és XV. század írói ugyan azt vitatják, „hogy a korlátozás tulajdonképpen nem lefokozása a királyi hatalomnak, mert azáltal, hogy a király

¹⁸²⁾ De legibus fol. 5. b.

¹⁸³⁾ u. o. Fol. 414.

¹⁸⁴⁾ Fol. 34.

¹⁸⁵⁾ Y. B. 19. VI. (1441), Pasch pl. I. cf. Levy—Ullmann 355. l: „La Ley est le plus haut inheritance que le Roy ad, car par la Ley il mene et toutes les subjects sont rules et s'il ce Ley ne fuit, nul Roy ni nul inheritance serait.“

¹⁸⁶⁾ Holdsworth: H. E. L. II. 441.

rosszat nem tehet, hatalmában növekszik“. ¹⁸⁷⁾ Ez az okoskodás alapja Fortescue elgondolásának, amikor a dominium regale-t szembeállítja a dominium politicum et regale-val. ¹⁸⁸⁾

Ezeket az ideálokat használták fel a jogászok a korona hatalmának korlátozására. A doctrine of supremacy of the law volt főfegyvere (chief weapon) a Common-law-nak, amikor a XVII. században megvívta nagy küzdelmét a királyi hatalom ellen. ¹⁸⁹⁾

A nagy küzdelem vezéralakja Coke volt (l. 57. l.), akit méltán lehet az angol jog történetében a legkimagaslóbb egyéniségnek tekinteni.

I. Jakab a király előjogaként önmagának akarta fenntartani azt a jogot, hogy a különböző jurisdictiók (hatáskörök) összeütközése esetén végső fokon döntsön. Coke felfogása szerint a jog, elsősorban a Common-law, volt az államban a legfőbb irányadó, a bírák pedig hivatott exponensei e jognak, függetlenül és nem ellenőrizve semmi mástól, mint magától a jogtól. Ezért a jog hivatott eldönteni a hatáskörök összeütközésének kérdését is. Ezzel szemben I. Jakabnak az volt a felfogása, hogy a bírák ép olyan állami alkalmazottak, mint a korona többi tisztviselői. A két felfogásnak előbb-utóbb összeütközésre kellett vezetnie. ¹⁹⁰⁾

A nagy összecsapás 1608 novemberében történt, amikor a király, mint legfőbb bíró, magának vindikálta azt a jogot, hogy elfoglalja helyét a táblánál (King's Bench) és önmaga ítélkezzék. ¹⁹¹⁾ Coke, aki akkor, mint Chief Justice, elnöke volt a Common Pleas-nek, felhasználta az alkalmat arra, hogy ennek ellentmondjon és a többi bírák helyeslése mellett újból kifejtse nézetét a Common-law primátusáról. ¹⁹²⁾ „A király nem ítélkezik sze-

¹⁸⁷⁾ Fortescue: De laudibus c. 14 „To be of habitie or power to do evil (as is the king that really doth rule, and that with much more liberty than the king that hath a politic dominion over his people) is rather a deminution than an increase in power.“

¹⁸⁸⁾ Holdsworth: id. m. 435.

¹⁸⁹⁾ Pound: Spirit of the Common-law 65, 73, 74.

¹⁹⁰⁾ Holdsworth: H. E. L. V. 428.

¹⁹¹⁾ Az 1608. nov. 8-ai királyi levél ezeket mondotta: „he was supreme judge, inferior judges his shadows and ministers... and the King may if he please, sit and judge in Westminster Hall in any Court there, and call their Judgements in question. The King being the author of the Law is the interpreter of the Law.“

¹⁹²⁾ Holdsworth: id. m. 430.

mélyesen sem büntető, sem polgári ügyekben.“ „A király nem vehet el semmiféle ügyet bíróságai elől, hogy azokban személyesen ítélkezék.“ „Az ítéleteket mindig per curiam hozzák, és a bírák fel esküdtek arra, hogy igazságot Angolország joga és szokásai szerint hoznak.“¹⁸³⁾ Ez azt jelentené, mondotta állítólag a király, hogy én a jog alatt állnék, aminek állítása felségsértés. Amire Coke feleletül Bracton-t idézte: „quod Rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et lege“.¹⁸⁴⁾

Coke-nak még néhányszor volt alkalma a jog elsőbbségét a királyi hatalom autokratikus törekvéseivel szemben megvédenie. A jogért folytatott küzdelme végül is 1616-ban bírói állásának elvesztésére vezetett. 1620-tól kezdődően azonban, mint a parlamenti ellenzék vezére (leader of the opposition) folytathatta a jogért való küzdelmét, amely 1628-ban a Petition of Right szentesítésére vezetett. Ez a törvény, mely az angol szabadságjogoknak egyik alapja, megtiltja, hogy bárkit is bírói ítélet nélkül bebörtönözhessenek. A törvény véglegesen leszögezte a törvény primátusát, a jog primátusa mellett, ami végsősorban a törvényhozó testületnek, a Parlamentnek elsőbbségét jelentette.¹⁸⁵⁾

A modern doktrínát Blackstone rögzítette meg e rövid mondatban: „Amit a parlament tesz (rendel), semmi földi hatalom azt meg nem változtathatja.“¹⁸⁶⁾ Ez a tan ma a törvényhozó hatalom elsőbbségét jelenti, vagyis egyezik a kontinens számos alkotmányjogi rendszerével. Az, ami egyedi az angol parlament állásában, nem a tétel, hanem az ahhoz fűződő történeti és ideológiai elemek, amelyek kristályosodási pontja éppen a jog szupremáciájának tana.

A parlament primátusa és a jog primátusának tétele látszólag összeütközésbe jutottak az angol jogi doktrínában. Mi az oka

¹⁸³⁾ „The King in his own person cannot adjudge any case either criminal... or between party and party.“ „The King cannot take any cause out of any of his courts and give judgement upon it himself.“ „The judgments are always given per curiam; and the judges are sworn to execute justice according to the law and customs of England“ id. Holdsworth 430.

¹⁸⁴⁾ E szövegváltozás történeti hűségéhez azonban sok kétely fűződik.

¹⁸⁵⁾ Holdsworth: id. m. V. 454.

¹⁸⁶⁾ „True is that what the parliament doth, no authority upon earth can undo.“ Comm. I. 91.

annak, hogy ma is általánosan vallott tétele az angol jogi gondolkodásnak a supremacy of law eszméje? Nyilvánvalóan logikai összeütközésről van szó: vagy a parlament a legfőbb, vagy a jog eszméje, a kettő együttesen nem lehet legfőbb. A megoldást a történeti szempontból való vizsgálat adja. A Common-law jogászok szolidáris szervezete és a Common-law szellemében való nevelése a jog primátusának eszméjét állította a legfőbb ideálként a jogászok elé. A parlamentben pedig a jogászoknak, így a House of Commonsban a jogászilag iskolázottaknak, a House of Lordsban az ott hivatalból helyet foglaló hivatásos bírácoknak igen nagy befolyásuk volt a törvényhozásra. Ez a magyarázata annak, hogy a törvényhozói testület a jogeszmét magáévá téve, eszmei hatalmának önmagát alávetette.¹⁹⁷⁾

Van azonban egy másik nem kevésbé fontos mód, amelynek közegén át a Common-law szelleme érvényesül a törvényhozásban.

Ha az angol törvényeket áttekintjük, jogi jellegük szerint a Statute-nak több csoportja fog feltűnni. Vannak Statute-ok, amelyek valamely időszakú, pl. vámkérdés vagy kereskedelem-politikai kérdésnek inkább technikai szempontból való rendezését célozzák. Ezek a jogrendszerre nagyobb hatást nem gyakorolnak, mélyebb nyomot sem hagynak hátra, ha a történelem távlatából nézzük őket. Vannak ezzel szemben olyan Statute-ok, amelyek új és állandó elvet visznek bele a jogrendszerbe és ezáltal fontos jogintézmények fejlődését indítják meg. (Ilyen volt pl. a Statute of Frauds.) Találunk törvényeket, amelyek tulajdonképpen csak kiegészítik és megrögzítik azt a jogot, melyet a jogászok gyakorlata már kifejlesztett. Ilyenek a többi közt, az alkotmányjog legfontosabb törvényei (pl. Petition of Right, Habeas Corpus Act, 1679). Más törvények viszont csak modern törvénykönyvi formába foglalják a jogot,

¹⁹⁷⁾ Nyilvánvaló, hogy logikailag vizsgálva a kérdést azt mondhatni, hogy önkéntes alávetés még nem kötelezettség. Azonban a jog, főleg az élőjog társadalmi jelenség, a társas élet pedig nem logikai sémák szerint, hanem történeti, eszmei és gazdasági erők nyomása alatt alakul azzá ami. Ezért a jog szupremáciáját tekinthetjük logikailag hibás ideológiának, azt letagadni mégsem lehet, hogy igen jelentős hatóerőként jelentkezik az angol-szász népek multjában és jelenében.

amely a joggyakorlatban már élő jogként áll fenn (pl. Bills of Exchange Act, Sale of Goods Act).

A törvényi jognak a fenti szempontból való szabályozása rávilágít azonban arra a nagyjelentőségű tényre, hogy az angol törvényi jog feltételezi a bíróalkotta jogot (a Common-lawt), sőt nagyrészen azon is alapszik.¹⁹⁸⁾ Az angol jogban uralkodó fel fogás, de maga az egész tételes joganyag is, a törvényhozót a Common-lawra utalja kiegészítésképen. Azt a jogi szellemet, amely az angol jogot naggyá tette, a törvényhozás is ugyanabból a forrásból merítette, mint a Common-law, t. i. abból a jogból, amelyet a jogászok alkottak bírói döntések és jogkönyvek közegén át, oly jogászok, akik maguk a jog primátusának ideológiájától voltak és vannak áthatva. Mély igazság rejlik Holdsworth szép kifejtésében, mely szerint: „Valamely jogrendszer marandandó hírnevét a jogászok hozzák létre vagy csorbítják, és az ő fáradozásai tették az angol jogrendszert a világ egyik nagy jogrendszerévé.“¹⁹⁹⁾ ... „Amíg vannak jogászok, akik a nemzetet a jog primátusának szellemében szolgálják; amíg a jog felsőbbbségét fenntartják zsarnoki demokráciák ellen, ahogy a múltban fenntartották zsarnoki királyokkal szemben; amíg fenntartják csoportokkal és társulásokkal szemben, amint a múltban túlhatalmas egyénekkal szemben tették, addig biztosítva van a magasfokú kultúra lehetősége, — addig és nem tovább.“²⁰⁰⁾

22. §. A törvényhozás történeti áttekintése.

Ha az angol törvények gyűjteményeit, a Statute Roll-okat, történeti egymásutánban vizsgáljuk, könnyen megállapíthatni, hogy a törvényhozás tevékenységében élénk periódusok váltakoznak

¹⁹⁸⁾ Holdsworth: Sources 72: „Now, if we look at our Statute-law from this point of view, we cannot help recognizing that it both presupposes and relies upon a large background of judgemade law.“

¹⁹⁹⁾ „The permanent reputation of a legal system is made or marred by its lawyers; and it is the labours of the lawyers which have made the English legal system one of the great legal systems of the world.“

²⁰⁰⁾ Holdsworth: Sources 238. „So long as there remain lawyers who serve the nation in this spirit; so long as the supremacy of the law is maintained against tyrannous democracies, as in the past it was maintained against tyrannous kings; so long as it is maintained against combinations and unions, as in the past it was maintained against over-mighty subjects; so long there is security for the maintenance of a high standard of civilisation — so long, and no longer.“

stagnáló korokkal. Ezt szemmel tartva, az angol törvényhozás történetében négy fontos kort lehet megkülönböztetni: a) I. Edward korát, b) a Tudorok korát, c) a Stuartok korát és végül d) a 1832. utáni modern törvényhozás korát.

a) I. Edwardot méltán nevezik az angol Justinianusnak. Törvényhozása felöleli az egész jog területét; kiterjed az eljárási jogra és a magánjogra éppúgy, mint a büntetőjogra és közjogra. Maitland különösen kiemeli I. Edwardnak azt a ténykedését, amelyet már Hale is hangsúlyozott az ő *History of Common Law*-jában, hogy, e korra jellemzően, a megelőző és hosszú időre következő korokkal szemben, nemcsak közjogi, hanem számos magánjogi intézkedést is tett: „Forgathatjuk a törvénykönyveket a XIV. századtól a XVIII. századig anélkül, hogy azokban észrevehető változást találnánk a tulajdon jogát vagy a szerződések jogát illetően“.²⁰¹) Valóban I. Edward törvényei irányt szabtak a további jogfejlődésnek. Az I. Westminsteri Statutum (1275) 51 fejezetet foglal magában, a II. Westminsteri Statutum (1285) 50 fejezetet, amelyek többek között tartalmazzák az estate in tail-ről, valamint az „in consimili casu“ kibocsátandó writekról szóló törvényeket. A Statute of Gloucester (1278) az ingatlantulajdonos és bérlője közötti jogi helyzetet tisztázza; továbbá a helyi bíróságok hatáskörét. A de Viris Religiosis (1278) törvény a holtkézi birtokokról szól, a Quia Emptores (1290) a szabad hűbéri birtokok elidegenítését engedi meg. A Statute of Carlisle (1306—7) pedig az egyházi személyek azon eljárása ellen irányult, hogy azok jövedelmüket külföldre küldték s ezzel az államot szegényebbé tették.

b) A Tudorok törvényhozásának, különösen VIII. Henrik (1509—1547) és Erzsébet (1558—1603) uralkodása alatt, nagy jelentőséget az ad, hogy e korszak átmenet a középkori világból a modern időkbe. E nagyszámú és széles körre kiterjedő törvények elsősorban közjogi jellegűek. Ebbe a korszakba esik az anglikán egyház (Church of England) keletkezése, amelyet fontos törvények alapoznak meg. Kimagaslaniak közöttük VIII. Hen-

²⁰¹) Maitland: *Constitutional History* 19—20. l.

²⁰²) Holdsworth: *Sources* 61/62.

rik 1533—34-iki és 1536-iki, valamint Erzsébetnek 1571-iki, Act of Supremacy-nak nevezett törvényei, melyek egyházi ügyekben a Korona legfelsőbb döntési jogát állapítják meg, nemkülönben VI. Edward törvénye (1548), melyben megengedi a lelkészek házasságát; végül VI. Edward és Erzsébet ú. n. Act of Uniformity-jai (1548, 1551, 1558), amelyek a liturgiai szabályokat állapítják meg.²⁰³⁾

Az új társadalmi és gazdasági viszonyokat is számos törvény szabályozza. Főleg a kereskedelemre nézve találunk sok törvényes intézkedést. A munkaviszonyokat is szabályozták; az önkormányzatok rendészeti joghatóságát kiterjesztik. E korban jött létre az első „szociális“ törvény: Erzsébet királynő „szegényügyi törvényei“ (Poor Laws).

A büntetőjog terén bár sok törvényt találni, nagyobb jelentőségű intézkedés nem fordult elő. A magánjogban egyedül a beneficiumokról és a végintézkedésről történt fontosabb intézkedés (Uses and Wills).

c) A Stuartok alatt az alkotmányosságért vívott küzdelem nagy közjogi törvényei azok, amelyek az egész kort jellemzik. Először is a Petition of Right (1627), a Habeas Corpus törvényt kiegészítő törvény (1641), a Bill of Rights (1689) és az Act of Settlement (1700).

Más jogterületeken kiemelkedő törvények a Statute of Limitation (1623), amely az elévülést szabályozza és amely mindmáig alaptörvénye az erre vonatkozó rendelkezéseknek, továbbá a Statute of Frauds (1677) a magánjogi csalásról.²⁰⁴⁾

d) A modern idők törvényhozása a jog minden területén nagyszámú intézkedést tett. Legnagyobb hatása e korban Benthamnak és az általa oly hévvel hirdetett utilitarizmusnak volt. E tanokat a francia forradalom politikai és az ipari forradalom gazdasági tanai erősen befolyásolták.^{205) 206)}

²⁰³⁾ Holdsworth: Sources 64.

²⁰⁴⁾ Holdsworth: Sources 66/67.

²⁰⁵⁾ Holdsworth: Sources 69.

²⁰⁶⁾ I. erre főleg: Dicey: Law and Public opinion in the 19th century.

23. §. A törvény (statute) keletkezése.

A statute (törvény), angol meghatározás szerint, az írott, helyesebben becikkelyezett jogszabály (enacted law), amely vagy megállapítja a már fennálló jogot, vagy új jogot hoz létre és amelyet az uralkodó a parlamentben, mint a legfőbb törvényhozó testületben alkot, a törvényes rendelkezések és a parlament szabályai szerint.²⁰⁷⁾

A statute mindig a parlament végzeménye (statute in English law has always meant „an Act of Parliament“).²⁰⁸⁾ Ezzel szemben ama jogszabályok összessége, amelyeket a Statute Law fogalma alá sorozunk, nem mind „parlamenti“ jogszabály, mert idetartoznak az alább tárgyalandó „delegált“ jogszabályok is.

A törvény alkotása a következő eljárás szerint megy végbe: A törvénytervezetet megfogalmazzák az ú. n. draftsman-ek (törvényszerkesztők), rendszerint az illetékes minisztérium szakértői; ez a draft Bill.²⁰⁹⁾ A parlament elé terjesztett törvényjavaslatból (Bill) törvény (Act of Parliament) csak akkor lesz, ha azt a parlament mindkét háza: a House of Commons és a House of Lords elfogadta és ha a javaslat a királyi szentesítést (Royal Assent) is megkapta.²¹⁰⁾ A parlament mindkét házának hozzájárulása azonban az 1911 évi parlamenti reform (Parliament Act 1911) óta nem szükséges. Ez a reform a Lordok Házának hatalmát erősen megszorította. A Parliament Act 1911 1. §-a szerint, amennyiben a House of Lords visszautasítja a House of Commons által elfogadott és annak Speakerje által ú. n. Money Bill-nek²¹¹⁾

²⁰⁷⁾ „A statute is a declaration of the law as it exists or, as it shall be from the time at which such statute is to take effect, made by the Sovereign in Parliament, as the supreme legislative authority, in the manner prescribed by existing statutes and by the rules of each House.“ Halsbury Laws of England. 27. köt. 133. old.

²⁰⁸⁾ Craies: Statute law 53. l.

²⁰⁹⁾ Craies: id. m. 18. f. Ilbert: Legislative methods and forms 23. 7. f.

²¹⁰⁾ A törvényjavaslat a Ház elé terjesztése előtt „Draft Bill“, utána „Bill“, szakaszai a „Clauses“, az elfogadott és szentesített Bill-ből „Act“ vagy Statute lesz, ennek szakaszai „Sections“. Halsbury: Laws of England 27. köt. 117. old.

²¹¹⁾ Money Bill-nek neveznek minden olyan törvényt, amely közpénzek bevételezéséről vagy kiadásáról intézkedik. Halsbury: 21. k. 776. oldal.

deklarált törvényjavaslatot, vagy ha azt a parlamenti ülés végé előtt egy hónappal megkapta és egy hónapon belül változtatás nélkül el nem fogadja, úgy a törvény ennek ellenére a király elé terjesztés (presentation) és a király jóváhagyása (assent) után törvényerőre emelkedik. Ugyane törvény 2. §-a szerint minden egyéb Public Bill, (l. 78. old.) amelyet a House of Commons három egymást követő ülészen elfogadott és kellő időben (egy hónappal a parlamenti ülészen végé előtt) elküldött a House of Lordsnak, ha a House of Lords a javaslatot változtatás nélkül vagy a House of Commons által utóbb tett változtatásokkal nem fogadta el, ugyancsak a király elé terjeszthető és szentesítés után törvényerőt nyer.

A törvény létrejöttének módját világítja meg a minden Act of Parliament elején található ú. n. enacting clause, melynek szövege rendszerint a következő: „Be it enacted by the King's most Excellent Majesty, by and with the advise and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present Parliament assembled, and by the authority of the same, as follows.“ Ha azonban a törvény a Lordok Házának hozzájárulása nélkül jött létre, a „Lords Spiritual and Temporal“ kifejezés elmarad és helyébe azt írják: „in accordance with the provisions of the Parliament Act, 1911.“

A királyi hozzájárulást vagy szentesítést (Royal Assent) régi szokás szerint a francia formulával fejezik ki: „Le Roy le veult“, Money Bill esetében pedig: „Le Roy remercie ses bons sujets, accepte leur benevolence et ainsi le veult.“ A királyi hozzájárulás megtagadására a „Ley Roy s'avisera“ kifejezést használták, de megtagadás 1707 óta nem fordult elő.

24. §. A statute szerkezete (framework).

Az angol törvényen különféle részeket különböztethetni meg, amely szerkezeti felépítésnek (framework of the statute) az angol jogi doktrína nagy fontosságot tulajdonít.

A statute szövegében szereplő részek a következők:

1. Title vagy Heading (cím). Minden statute „Title“-lel kezdődik, amely „An Act to“ (vagy „for“) szavak után rövid összefoglalásban a törvény tárgyát jelöli meg, pl. „An Act for consolidating enactments relating to the Construction of Acts of Parliament, and for further shortening the Language used in Acts of Parliament“. Ez a cím a statute részét alkotja, és úgy tekinthető mint a törvény céljának (scope of the enactment) meghatározója, ezért a törvény magyaráza-

tához is felhasználható, amennyiben fényt derít a törvény helyes céljára.²¹²⁾ Ezt a „full“ vagy „long title“-t meg kell különböztetni attól a rövid elnevezéstől, amely a törvények idézésének könnyítését célozza és amelyet a legtöbb törvény maga is megjelöl: „This act may be cited as“: szavakkal. Ez az ú. n.: „short title“, a fenti példában említett törvény short title-ja: The Interpretation Act 1889.

2. A „Date of Royal Assent“. A címhez (title) kapcsolódik a királyi jóváhagyás kelte (Passing of the Act), amely amennyiben ellenkező intézkedés nincsen, egyúttal a törvény életbelépésének is a napja.²¹³⁾

3. A „title“-t követi olykor a „preamble“, amely (néha meglehetősen bőven) igyekszik megmagyarázni, hogy mily megfontolások (inducement of motives) indították a törvényhozást a statutum létrehozására.²¹⁴⁾ ²¹⁵⁾ A preamble szerepe a magyarázat (explanatory statements), ezért nem is tekintették a törvény részének. (Mills v. Wilkins (1704) 6. Mod. 62-ben Lord Holt: „the preamble of a statute is no part thereof, but contains generally the motives or inducements.) Az újabb doktrína és gyakorlat szerint azonban kétségtelenül a törvény részének kell tekinteni.²¹⁶⁾

A „preamble“ jelentősége abban áll, hogy kétség esetén a törvényt magyarázatnak igen hasznos eszközüül szolgálhat. Mint Coke mondotta: „a good means to find out the meaning of the statute, and as it were a key to open the understanding thereof.“²¹⁷⁾ ²¹⁸⁾ Ha azonban a törvény szövege egyértelmű, tiszta, a „preamble“-ben foglaltakat figyelmen kívül kell hagyni. Ha a törvény nyelvezete nagyon általá-

²¹²⁾ Halsbury: id. m. XXVII. köt. 118.; Craies id. m. 172. f. Beal: Legal interpretation. 283. f.

²¹³⁾ Acts of Parliament (Commencement) Act, 1793 (33 Geo. III. c.—13.)

²¹⁴⁾ „the proper function of a preamble is to explain certain facts which are necessary to be explained before the enactments contained in the Act can be understood.“ Lord Thring: Practical Legislation. (p. 92.) l. még Craies: id. m. 180. f. Beal id. m. 292.

²¹⁵⁾ Újabb időben a magyar törvények között is találni olyanokat, amelyek a preamble-hez hasonló bevezetést is tartalmaznak. Így az 1920. évi I. t.-c., az 1920. évi II. t.-c., és az 1920: XXXVI. t.-c. Legújabb törvényeinkben a „preamble“-hez hasonló motivációt találni, pl. az 1936. évi XI. t.-c. 1. §-ban és az 1936. évi XXVII. t.-c. 1. §-ában.

²¹⁶⁾ „The preamble is undoubtedly part of the Act.“ Salkeld v. Johnson (1848.), 2. Ex. 256-ban Pollock, C. B.

²¹⁷⁾ l. Craies: id. m. 182. old.

²¹⁸⁾ „If any doubt arises from the terms employed by Legislature, it has always been held safe means of collecting the intention, to call in aid the ground and course of making the statute, and to have recourse to the preambles which according to Chief J. Dyer is a key to open the minds of the makers of the Act, and the mischiefs which they intended to redress.“ id. Craies (182) l. által.

nos kifejezéseket használ, a „preamble“ szolgálhat annak megállapítására, mily különös értelemben veendő a törvényben használt kifejezések.

A modern public general Act-nek (l. 79. l.) rendszerint nincsen „preamble“-je, de a private Act-nek, mindkét Ház szabályai szerint, kell, hogy preamble-je legyen.²¹⁹⁾

Előfordul, hogy a törvény egyes bekezdéseinek (sections) vagy bekezdés csoportjainak külön preamble-jük van: ezeket nevezik: „Recital“-nek.

4. A Statute-nak, különösen formai szempontból fontos része az ú. n. enacting clause vagyis a törvénybe iktatás kifejezése, amely „be it enacted“ szavakkal kezdődik, (amennyiben preamble előzte meg „be it therefore enacted“ kapcsolással). Money Bill esetében pedig a szöveg így szól: „Most Gracious Sovereign, We, Your Majesty's most dutiful and loyal subjects, the Commons of the United Kingdom of Great Britain and Ireland in Parliament assembled, towards making good the supply which we have cheerfully granted to Your Majesty in this session of Parliament, have resolved to grant unto Your Majesty the sums hereinafter mentioned, and do therefore most humbly beseech Your Majesty that it may be enacted, and be it enacted.“²²⁰⁾

5. A statute egyes fejezetei (clauses of enactments) vagy fejezet csoportjai (fasciculi of clauses) címekkel lehetnek ellátva, ezek az ú. n. headings of parts. A törvény részeinek kell tekinteni azokat, a törvény érthetőségét emelik és a törvényt magyarázat eszközéül tekintendők.²²¹⁾

6. A törvény rendelkező része (operative or enacting part), ha több rendelkezést tartalmaz, section-okra oszlik; a sectionok olykor subsection-okra is oszlanak. Egy-egy section több rendelkezést is tartalmazhat. Erről intézkedik a Lord Brougham's Act, 1850 (13 a 14. Vict. c. 21) 2. §-a.

7. Némely törvénynek széljegyzetei (marginal notes) vannak; ezeket csak akkor tekintik a törvény részének, ha az eredeti parlamenti okirat (Parliament Roll) is tartalmazza azokat. A bíróság ezeket még a törvényt magyarázatnál sem veszi tekintetbe.²²²⁾

Interpunkciók és zárójelek (brackets) nem részei a törvénynek; ha az eredeti parlamenti okiratban is benne vannak, csak mint contemporanea expositio (l. 87. l.) jönnek figyelembe.

8. Számos angol törvény függelékeket (Schedules) foglal magában; pl. érvényen kívül helyezett törvények jegyzékét, példákat, irat-

²¹⁹⁾ Halsbury id. m. 119.

²²⁰⁾ Halsbury XXVII. 120. old.

²²¹⁾ u. o. 121.

²²²⁾ Halsbury: 122. l. Craies 179., Maxvell 38.

mintákat és szerződéseket, valamint díjtáblázatokat. Ezek teljes egészükben a törvény részeit alkotják. Ha a függelékek csak példakép vagy irányításul szolgálnak, azoktól el lehet térni; ha azonban a törvény kifejezetten kötelezőnek mondja azokat, vagy a törvényből ilyen kívánság tűnik ki, szó szerint követendők. Ahol a törvény és a függelék között eltérés van, a törvény mindenképpen felette áll a függelékben foglaltaknak.

25. §. A Statute-ok osztályozása.

Az angol törvények osztályozását különféle szempontból kísérelték meg. Az osztályozásnak a törvény kötelező erejét tekintve, nincs jelentősége, de más szempontokból, pl. a törvények könyveiből áttekinthetősége végett, értékes támogatásul szolgál.

1. A legrégibb felosztás, amely Coke Institutes-aira megy vissza, a megkülönböztetés vetera és nova statuta között, amely megkülönböztetés választvonalára III. Edward első uralkodási éve (1327); jelentősége e felosztásnak csak jogtörténeti szempontból van.

2. Fontos azonban a különböztetés public és private Act, valamint general és special Act között.

a) Public Act az általános törvény, Private Act alatt oly törvényt kell érteni, amely célja szerint nem az egész ország közönségét érinti, hanem csak egyes személyeket vagy jogi személyeket érintenek.²²³⁾

A parlament a Private Act alkotásában különös eljárást ír elő, amely eljárás a Private Act történeti múltjával van kapcsolatban. A Private Act eredete t. i. azon kérelmekben (petition) van, amelyeket magánosok vagy testületek a parlament elé, mint az ország legfőbb „döntő-bíráskodó” szerve elé terjesztettek, hogy az sérelmeiket orvosolja. IV. Henrik korától kezdődően a parlamenthez intézett petíciók már határozott, az ország általános törvényével ellentétes, privilégiumokra is irányultak. A Private és

²²³⁾ Hazánkban is számos, a Private Act-hoz hasonló privilégiumot statuáló törvényt találni. Ilyenek a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről szóló 1924. évi V. t.-c., a Magyar Földhitelintézetet létesítő 1871: XXXIV. t.-c., a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. létesítő 1894: XXXVI. t.-c. stb. Hasonló jellegű törvényünk az 1935. évi V. t.-c. a Budapesti Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem alapításának háromszázéves évfordulójáról.

Public Act közötti distinkció először 1539-ben (31. Henry VIII.) tűnik fel, amely idő óta különböztetnek e kétféle törvény között.

A parlament a petitionok elbírálásában a törvényhozói funkció mellett, bírój funkcióit is végzett. E bírói jelleg még mai napig is jelentkezik a Private Act alkotás szabályaiban. A Private Act javaslatát (Private Bill) ma is petíció formájában kell a parlament elé terjeszteni és a parlamenti szabályok lehetőséget adnak arra, hogy az érdekelt személyek vagy képviselőik contradictorius eljárás folyamán véleményüket a parlamenttel közölhessék, mielőtt az döntést hozna.

Tartalmilag a Private Act tartalmazhat legszemélyesebb jogokról (pl. házasság) való intézkedést, társaságoknak és közösségeknek adott különös jogokat az általános joggal szemben (pl. kisajátítás, végrehajtási előjogok stb.). Ami a Private Act-nek kötelező erejét illeti, az csak azon személyekre terjed ki, akik benne felemlítve vannak vagy akikre a törvény nyilvánvalóan vonatkozik,²²⁴⁾ ez utóbbi esetben a törvény magyarázatra külön szabályok vannak (l. 92. old.).

Végül a Public Act hivatalból figyelembe veendő a bíróságok által (are judicially noticed), annak érvényét vagy létezését bizonyítani nem kell a bíróság előtt. Ellenben Private Act érvényét és létezését a bíróság előtt bizonyítani kell, enélkül a bíróság nem köteles azt tudomásul venni. Minden Act, amely 1850 óta lett törvénybe iktatva, Public Act, amennyiben az ellenkezője, t. i. hogy Private, a törvényből kifejezetten ki nem tűnik.²²⁵⁾ ²²⁶⁾

b) General Act az olyan törvény, amely az egész államközösséget érinti (the whole community is interested); Special Act vagy Local Act, amely csak szűkebb területre vonatkozik, önkormányzati testületeket vagy társaságokat érint; vagy Personal Act pedig magánszemélyre vonatkozó kérdés törvénybe foglalása, rendszerint név-, házassági vagy örökösödési kérdést érint.

²²⁴⁾ „It is said in the books that Public Acts bind all the Queens subjects. But of private Acts of Parliament it is said that they do not bind strangers, unless by express words or necessary implication the intention of the Legislature to affect the rights of strangers is apparent in the Act.“ per Wigram V. C. in Dawson v. Paver (1844), 5 Hare 415, 434.

²²⁵⁾ Craies: 58. l.

²²⁶⁾ l. Lord Brougham's Act 1850 S. 7 és Interpretation Act 1889. S. 9.

A királyi nyomdának (King's Printer) törvénykiadásai a Statute-okat a következő csoportosításba foglalják:

a) Public general statutes (általános érvényűek, hivatalból figyelembe veendők).

b) Local statutes (szűkebb kört érintenek) részben public, vagyis hivatalból figyelembe veendő természetűek, részben magánjellegűek.

c) Private Acts (ezek részben a királyi nyomdában nyomatnak, részben az érdekelt magánegyének nyomatják ki).

3. Különböztetnek az ú. n. remedial és declaratory Statute között is. A remedial statute célja a fennálló jog javítása, orvoslása.²²⁷⁾ A declaratory statute célja csupán bizonytalanná vált vagy feledésbe menő jogszabálynak törvényi úton való megerősítése.²²⁸⁾ E megkülönböztetésnek a törvénynek a Common-law-hoz való viszonylatában van jelentősége. A declaratory statute a Common-law-nak meglevő, esetleg bizonytalanná vált vagy feledésbe ment jogszabályát a törvényi jog tekintélye alatt újból kijelenti, „in perpetuum rei testimonium“, amint Blackstone mondja. Ilyen törvény alkotásának oka leginkább abban van, hogy a Parlament bírói tévedés fennforgását látja, akár a Common-law valamely szabályának, akár valamely törvény magyarázatának kötelező erejű döntésben való téves megállapítása által, pl. Price v. Bradley ügyben a bíróság úgy döntött, hogy a 41. & 42. Vict. törvény 39. clause rendelkezései szempontjából az angolna édesvizi hal. E döntést a parlament tudományos tévedésnek tartotta és a 49. & 50. Vict. törvény 2. clause-ában kijelentette (declared), hogy a fenn említett törvényben az édesvizi hal fogalma alá az angolna nem tartozik.²²⁹⁾ A remedial Act ezzel szemben a meglevő jogban *változtatásokat* eszközöl, azon célból, hogy annak visszasságait orvosolja.

²²⁷⁾ Blackstone: I. Comm. 80. „supply such defects and abridge such superfluities in the common-law as arise either from the general imperfection of all human laws, from change of time and circumstances from the mistakes and unadvised determinations of unlearned (or even learned) judges, or from any other cause what ever.

²²⁸⁾ Blackstone: Comm. I. 86. „where the old custom of the realm is almost fallen into disuse or become disputable, in which case Parliament has thought proper, in perpetuum rei testimonium, and for avoiding all doubts and difficulties to declare what the law is and ever hath been.“

²²⁹⁾ Craies: id. m. 60/61.

4. Már érvényben levő jogszabályok statute alakjában való megrögzítését célozzák az ú. n. Consolidating Act-ek és a Codifying Act-ek.

A Consolidating v. Consolidation Act olyan törvény, amely az ugyanazon kérdést rendező, de szétszórta több statute-ban található *törvényi* intézkedéseket *egységes* törvénybe foglalja össze. Úgy tekinthető mint bizonyos joganyagra vonatkozó törvények kodifikációja.²³⁰⁾

A Consolidation Act-ek különösen a XIX. század folyamán terjedtek el Angolországban. Feladatuk volt, hogy az ugyanazon jogintézményre vonatkozó sok és szétszórta törvényt egységes szerkezetbe foglalják. Mivel céljuk nem új jogszabályok létrehozatala, csupán meglevő törvények összegyűjtése, szerkesztésük rendkívül sok nehézséggel járó, nagy elővigyázatosságot megkívánó feladat, különösen ott, ahol a régi törvényeket már régies nyelvezetük miatt is mindenképpen „újra kellett írni“. Ilyen esetben ugyanis akaratlanul is változások állhatnak be a törvény eredeti alakjával szemben, amelyek a törvény helyes magyarázatát megnehezítik. Az ily törvények magyarázatában mindig figyelembe kell venni a régebbi, a Consolidation alapját szolgáló törvényeket.²³¹⁾

A Codifying vagy Codification Act célja nem az egy-egy jogintézményt érintő *törvények* egységesítése, hanem e jogintézményt érintő *valamennyi jogszabálynak törvénybe* foglalása és a szükséghez képest kiegészítése, olyképen, hogy a kérdéses intézmény benne *teljes* szabályozást nyerjen. Az ilyen kísérletek különösen Bentham hatása alatt, aki a kontinentális mintára való kodifikálás szükségességéért szállt síkra, a XIX. sz. vége felé és a XX. sz. elején váltak gyakoriakká. Különösen fontosak a Bills of Exchange Act, 1882 („An Act to codify the law relating to Bills of Exchange, Cheques and Promissory Notes“), a Partnership Act, 1890 és a Sale of Goods Act, 1893. Ezek a törvények valóban a szó legszorosabb értelmében vett kodifikációk, amelyek törvényeket, bírói döntéseket, books of authority-ket tekintetbe

²³⁰⁾ Craies. 61.

²³¹⁾ Ilbert: Legislative methods and form. 111—121-ig.

véve, lehetőleg a már meglevő, kialakult szabályok változtatásának elkerülésével rendszerbe foglalják az egy-egy intézményre vonatkozó jogszabályokat. A legfontosabb codifying Actek (amint a fenti példák is mutatják) oly jogintézményeket érintenek, amelyeknek az országon kívül, a nemzetközi életben legnagyobb a szerepük, amilyenek a kereskedelmi élet intézményeit szabályozó törvények.²³²⁾ Fontos ez különösen azért is, mert az angol jogforrások nehéz hozzáférhetőségén könnyítenek és így a jog könnyebben megismerhető nemcsak az angol, de az angol jogforrások sokféleségében járatlan külföldi előtt is.

A remedial act-ek feloszthatók enabling és restraining statute-okra. Restraining abban az esetben, ha a Common-law adta jogot megszorítja a törvény. Enabling Act az olyan statute, amely jogilag megengedetté tesz olyan valamit, ami másképen jogtalan volna. Leggyakoribbak ezek között az oly törvények, amelyek közérdekű célok érdekében felhatalmazást adnak az általános jog tiltó rendelkezéseivel szemben, pl. kisajátításra.²³³⁾ Aszerint, hogy a törvény intézkedéseinek végrehajtása milyen módot szab meg, különböztetnek obligatory és permissive statute, valamint mandatory és directory statute között. Ha az enabling act egyúttal kötelezően végrehajtandó, akkor obligatory-nak nevezik (pl. a Public Health Act felhatalmazza az önkormányzati testületeket, a közegészségügyre káros épületek kisajátítására és lebontására stb., de nem csak felhatalmazza e hatóságokat, hanem a károsító tények fennforgása esetén *kötelezi* is azokat e cselekmények elvégzésére); ha csupán felhatalmazást foglal magában, anélkül hogy az adott felhatalmazás alkalmazását kötelezővé tenné: permissive-nek (pl. a vasúttársaságok törvényileg engedélyezett kisajátítási jogukkal, szabad belátásuk szerint élhetnek, nincsenek kötelezve a kérdéses területek kisajátítására). Ha valamely törvényben rendelt

²³²⁾ Bank of England v. Vagliano Brothers (1831) A. C. 107-at p. 120 Lord Herschell: „The purpose of such a statute surely was that on any point specifically dealt with by it, the law should be ascertained by interpreting the language used, instead of, as before, by roaming over a vast number of authorities in order to discover what the law was, extracting it by a minute critical examination of the prior decisions, dependent upon a knowledge of the exact effect even of an obsolete preceeding...”

²³³⁾ Craies: id. m. 60/63.

kötelességet szorosan a törvényben megszabott módozatok szerint kell végrehajtani: imperative act-el van dolgunk; ha a módozatoktól el lehet térni, anélkül, hogy ez a jogszabály megsértése lenne, a törvényt directory (irányító)-nak mondják.²³⁴⁾²³⁵⁾

A törvény hatályának időtartamát tekintve, különböztetnek temporary és perpetual statute között. Temporary a statute, ha a törvény ereje a törvényhozás rendelkezése szerint csak meghatározott időre terjed ki.²³⁶⁾ Az ilyen törvény hatályát csak újabb törvénnyel, az ú. n. continuance act-tel lehet meghosszabbítani. Egyszerűség és könnyebb áttekinthetőség kedvéért a lejárt törvények hatályát évenként az ú. n. Expiring Laws Continuance Act²³⁷⁾ útján összesítve hosszabbítják meg, amely utóbbi törvény felsorolja a meghosszabbítandó törvényeket.

Minden más törvény, amely „time clause“-t nem tartalmaz, időhatály (duration) szempontjából „perpetual“, vagyis állandó érvényű, amíg t. i. újabb parlamenti intézkedés meg nem szünteti. 1850 előtt a törvényt ugyanabban a parlamenti ülészakban, amelyben hozták, nem lehetett hatályon kívül helyezni. Ez a korlátozás azóta megszűnt (1850. Act). Az Interpretation Act, 1889, 10. §-a kifejezetten kimondja, hogy minden törvény megváltoztatható, módosítható és hatályon kívül helyezhető ugyanazon parlamenti ülészak folyamán is. (Any Act may be altered, amended or repealed in the same session of Parliament.)

A törvény kifejezett abrogálása mellett (express repeal) az angol jog is elismeri a derogatórius hatályon kívül helyezést oly módon, hogy újabb törvény intézkedései, a régebbi törvény intéz-

²³⁴⁾ Craies: id. m. 63.

²³⁵⁾ Ilyen irányító törvény hazánkban pl. az 1935. évi XII. t.-c. a légvédelemről, amelynek 1. §-a szerint „Minden tizennegyedik életévét betöltött magyar állampolgárt hatvanadik életévének betöltéséig ... a légítámadás elleni védekezésben ... részvételre lehet kötelezni“ vagy az 1935. évi XIV. a mozgófényképek előadásában a magyar nyelv érvényesülésének biztosításáról szóló t.-c. 1. §-ban „A magyarországi mozgófénykép ipar előrehaladásához képest biztosítani kell, hogy ... Evégből a belügyminiszter elrendelheti ... stb.“

²³⁶⁾ Ilyen hazánkban az 1899. évi XLVIII. t.-c. a királyi bíróságok és ügyészségek tagjainak az igazságügyminiszteriumban való ideiglenes alkalmazásáról, amely törvényt évenként megújítják.

²³⁷⁾ 10. Edw. 7 and 1. Geo. 5. c. 36.

kedéseivel összeegyeztethetlenné válnak (implied repeal v. repeal by implication).²³⁸⁾ Viszont ugyancsak általánosan elismert tétel, hogy a későbbi *általános* törvény nem érinti a megelőző *különös* törvényes rendelkezést (lex posterior generalis non derogat legi priori speciali).²³⁹⁾ A törvény hatályát azonban nem érinti, ha hosszú időn át nem alkalmazták (non-user) vagy ellenkező gyakorlatot alkalmaztak. A desuetudo elvét az angol törvényre (statute) alkalmazni nem lehet.²⁴⁰⁾ ²⁴¹⁾ A túlhaladott, feleslegessé vált stb. törvényeket vagy azoknak túlhaladott részeit 1868 óta Statute Law Committee az időnként megjelenő ú. n. Statute Law Revision Act-ekben mint *hatályukat vesztetteket*

²³⁸⁾ Reg. v. Commissioners of Inland Revenue (1888), 21, Q. B. D. 569. at p. 577. Field J: „But it is a maxim, of construction, that where the provisions in two Acts of Parliament are clearly inconsistent, then there is of necessity an implied repeal of the inconsistent provisions of the earlier Act“; — Middleton v. Crofts (1736), 2. Atk. 650 at p. 675, Lord Hardwicke; L. C: „A later Act of Parliament hath never been construed to repeal a prior Act, without words of repeal, unless there be a contrariety and repugnancy between them, or at least some notice taken of the former law in the subsequent one, so as to indicate an intention in the law-makers to repeal it.“ továbbiakra l. Beal. 525 és köv.

²³⁹⁾ Reg. v. Champneys (1871) L. R. 6. C. P. 384 at p. 394, Bevil, C. J. „It is a fundamental rule in the construction of statutes that a subsequent statute in general terms is not to be construed to repeal a previous particular statute, unless such an intention appears by necessary implication“. — Ex parte Attwater (1876), 5. Ch. D. 27, at p. 32, Bramwell, J. A.: „But there is a well-known rule which says that, though a subsequent law abrogates a prior inconsistent law, that is not so where the prior law is not one of general application.“

²⁴⁰⁾ White v. Boot (1728), 2. I. R. 274, at p. 275. per Curiam: „An Act of Parliament cannot be repealed by non-user, notwithstanding any practice that may have obtained to the contrary.“ — The India (No 2) (1864), Broad. L. 221 at p. 224. Dr Lushington: „No doubt exist that a British Act of Parliament does not become inoperative by mere non-user, however long the time may have been since it was known to have been actually put in force.“

²⁴¹⁾ A desuetudora vonatkozó angol felfogás merő ellentétben van azzal a magyar tétellel, amelyet már Werbőczy hirdetett Hármaskönyvében. Így a Prologus tit. 11. §. 4-ben: „Másodszor van törvényrontó ereje (t. i. a szokásnak), mert lerontja a törvényt, ha ezzel ellenkezik.“ Hasonló elv található a H. K. Prologusának 12. tit. 2. §-ban: „Tehát két szabályt állítok föl. Az első: a később alkotott ellenkező törvény, ha általános, a megelőző szokást erejétől megfosztja. Második: a törvénnyel ellenkező későbbi szokás erejét veszi az előző törvénynek. Ezt pedig úgy értsd (amint fentebb mondtam), ha a szokás általános és az a nép hozta be, amelynek hatalmában áll törvényt és általános szokást egyaránt alkotni. Mert ha az valamely helynek különös szokása, akkor csak azon helyen erősebb a törvénynél.“

közzé teszi.²⁴²⁾ A Statute Law Revision Act-ek jótékony hatása különösen szembetűnő ott, ahol a régi törvények tekintetében végezték el a „tisztogatás” munkáját. Elvileg a legrégibb törvény is érvényben áll, amíg meg nem szüntették; ezért nagy könyvterheltséget jelent az angol jogászok számára, hogy a S. L. Committee munkája következtében, az 1900 évig terjedő törvények anyaga 118 kötetről 20 kötetre csökkent.²⁴³⁾

26. §. A törvény hatálybalépése.

A statute törvényerőre emelkedését (coming into operation) a törvény kezdetének, „Commencement“-nek nevezik.²⁴⁴⁾ A törvény kezdetének időpontját az Act's of Parliament (Commencement) Act 1793 6/a szerint a Royal Assent kelte adja meg (amely a törvény egyik lényeges részét alkotja, l. 76. lap), a keltezés napját nem számítva.²⁴⁵⁾ E törvényt megelőzőleg a törvények (kifejezett más rendelkezés hiányában) az illető parlamenti ülésszak kezdőnapjával léptek életbe, vagyis sok esetben előbb mint ahogy valóban létre jöttek. Ezt a visszás helyzetet szüntette meg az 1793 évi, idézett törvény.

Az angol törvény életbelépéséhez különleges kihirdetésre (Promulgation vagy Publication) nincsen szükség.²⁴⁶⁾ Valójában a törvények életbe lépnek, még mielőtt azok, a királyi nyomdában (King's Printer) kinyomtatva, közismertekké válhatnának, ami azonban egyáltalában nem változtat az angolok részéről is vallott elven: „ignorantia iuris non excusat”.

Az angol jogban is elismert értelmezési szabály az, hogy

²⁴²⁾ Craies: id. m. 296 és köv.

²⁴³⁾ Craies: id. m. 33; Winfield: Chief sources 94/5. XX.

²⁴⁴⁾ Interpretation Act, 1889. s. 36:“(1). In this Act, and in every Act passed either before or after the commencement of this Act, the expression ‘commencement’, when used with reference to an Act, shall mean the time at which the Act comes into operation. (6 á) (33 Geo III. c. 13).

²⁴⁵⁾ XX. 1. c. I. Carr: Revised Statutes L. Q. R. XLV. köt. (1929) 168—177.

²⁴⁶⁾ Ellenkezőleg a magyarjog szabályával. Az 1881. évi LXVI. t.-c. 4. §-a szerint a törvény kötelező ereje az országos törvénytárban való megjelenés 15-ik napját követően kezdődik.

kétség esetében a törvénynek nincs visszaható ereje.²⁴⁷ Mint Coke mondja: „Nova constitutio futuris formam imponere debet, non praeteritis“. Coke e „kánonja“ természetesen nem zárja ki, hogy a törvénynek visszaható ereje is legyen, de ehhez kifejezett törvényszó szükséges (by express enactment.²⁴⁸)²⁴⁹) Általában a törvényt úgy kell értelmezni, hogy szerzett jogokat lehetőleg ne sértsen.²⁵⁰) Eljárási törvény azonban, hacsak az ellenkező nincs kifejezetten kimondva, a törvény keletkezése előtt megindult eljárásra is kiterjed; az ilyen törvény mindenképen visszaható erejű.²⁵¹)

27. §. A törvénymagyarázat.

A törvény magyarázata (interpretation vagy construction of statutes) a Statute-law terén igen nagy fontosságot nyert. A törvény primátusának tana, melynek következményeképpen a bíró szorosan a statute-hoz van kötve, szükségessé tette a törvény-

²⁴⁷) Thompson v. Lack: (1846), 3. C. B. 540, at p. 551: Wilde, C. J.: „The general principle, however, that a statute is not to be construed so as to have retrospective operation is a just one; for persons ought not to have their rights affected by laws passed subsequently.“

²⁴⁸) „Lord Coke's well known canon: Nova constitutio futuris formam imponere debet, non praeteritis.“ That is the ordinary rule as to the interpretation of all legislative enactments, and is to be observed unless there be something in the terms of a particular enactment to prevent its operation.“ — Jackson v. Woolley (1858), 8, E. B. 778, at p. 787. Williams J. — Young v. Hughes. (1859), 28, L. J. Ex. 161 at. p. 164. Pollock C. B.: „Nothing but clear and express words will give a retrospective effect to a statute. It would be a most dangerous construction to give a retrospective effect to a statute by implication.“

²⁴⁹) A magyar jogban is ritka a visszaható erejű törvény. Ilyen volt mégis az 1915. évi XIX. t.-c., amelynek 24. §-a szerint „a törvény 1—10. §-aiban foglalt rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt e törvény életbelépte előtt, de már a háború idején követték el.“ A visszaható erőről Werbőczy a következőket mondja: H. K. II. r. 2c. 6. §. „... azokban az ügyekben, amelyeket ama törvények erejénél fogva kezdtetek meg, a régi módot kell megtartani, amely szerint azokat megkezdtétek... 7. §. „Másképp áll a dolog, ha magában a rendeletben szavakkal volna kifejezve és megírva, hogy azok a törvények és rendeletek a múltira is visszahatnak. Mert általában a rendeletek... nem a múltakra, hanem a jövőkre köteleznek.“

²⁵⁰) Hough v. Windus (1884) 12, Q. B. D. at p. 237, Bowen J.: „recognized rule, that statutes should be interpreted, if possible, so as to respect vested rights.“

²⁵¹) „But where the enactment deals with procedure only, unless the contrary is expressed, the enactment applies to all actions whether commenced before or after passing the bill“. S. C. 6 H. & N. at 232.; Wilde J.

magyarázat szabályainak részletes kifejtését. A magyarázat szabályai (rules of interpretation or construction) egyrészt bírói döntésekben, másrészt külön törvényben (Interpretation Act, 1889) vannak lefektetve.

A bíróság a Statute-law esetében nem keresheti a ratio decidendi-t, mint ahogy azt a Common-law esetében teszi, hanem szorosán, szószertint köteles a törvényt értelmezni.

A törvénymagyarázat kiindulási pontja az angol jog szerint, hogy amennyiben a törvény szavai tiszta, nem kétséges és értelmes szöveget adnak, a bíró köteles a törvény szavához alkalmazkodni. Hogy a törvény illetően alkalmazása célszerű vagy célszerűtlen-e, igazságtalanságra vezet-e vagy sem, azt az angol bírónak a Statute law esetében vizsgálni és azon magyarázat útján változtatni nem áll módjában; ily változtatást csak a parlament eszközölhet.²⁵²⁾

A törvényt szövegben a szavak természetes, közkeletű és nyelvtani használat szerint értelmezendők;²⁵³⁾ uti loquitur vulgus az alapelv.²⁵⁴⁾ Ha a statute régi keletű, a szavak azon korabeli értelmét kell figyelembe venni, mert csak így ismerhető meg a tör-

²⁵²⁾ Miller v. Salomons (1852), 7. Ex. 475 at p. 56; Pollock, C. B. „I think where the meaning of a statute is plain and clear, we have nothing to do with its policy or impolicy, its justice or injustice, its being framed according to our views of right, or the contrary. If the meaning of the language used by the legislature be plain and clear, we have nothing to do but to obey it — to administer it as we find it; and I think to take a different course is to abandon the office of judge and to assume the province of legislation.“

River Wear Comm. v. Adamson (1877), 2. App. Cas. 743. at p. 756, Lord O'Hagan: „Your Lordships, exercising your appellate jurisdiction, act as court of construction. You do not legislate but ascertain the purpose of the legislature; and if you can discover what the purpose was, you are bound to enforce it, although you may not approve to motives from which it springs or the objects which it aims to accomplish.“

Richards v. Mc. Bride (1881), 8, 9. B. D. 119. at. p. 122, Grove J.: „We cannot assume a mistake in an Act of Parliament. If we did so we should render many Acts uncertain by putting different constructions on them according to our individual conjectures. The draftsman of this Act may have made a mistake. If so, the remedy is for the legislature to amend it. But we must construe Acts of Parliament as they are.“

²⁵³⁾ Lord Tenderden in Att. Gen. v. Winstanley: „the words of an Act of Parliament which are not applied to any particular science or art are to construed as they are understood in common language.“

²⁵⁴⁾ Dr. Lushington in The Fuslier (1864) 34. L. J. (P. & M.) 25, 27.

vényhozás valódi akarata;²⁵⁵⁾ ezt nevezik *contemporanea expositio*-nak.

Általános értelmű szavak, a törvényben *prima facie* szokott értelmükben veendőek. Ha azonban általános értelmű szavak különleges értelműekre következnek, s azokkal állanak összefüggésben: elsősorban a különleges, megszorított értelem szerint kell őket magyarázni. Ezt a magyarázatot nevezik az angolok „*ejusdem generis*” doktrínának, vagy mondják „*rule, noscitur a sociis*”-nak is.²⁵⁶⁾

Az ilyen, általános magyarázati szabályok mellett gyakran előfordul, hogy egyes szavak pontos értelmét törvény vagy bírói döntés kötelezően definiálja. Az Interpretation Act, 1889, a törvényt magyarázat általános szabályain kívül tartalmazza kb. 60 kifejezésnek törvényes definícióját. (Igy pl. Admiralty, Bank of England, Lord Chancellor, Postmaster-General, Privy Council, Secretary of State, Treasury, Assizes, High Court, Supreme Court stb.). Ezen definíciók főleg a hatóságokra (*official definitions*), a bíróságokra (*judicial definitions*) stb. vonatkoznak. Vannak viszont szavak, amelyek jogi definíciójukat egy-egy kötelező erejű bírói döntésben nyerték (*words judicially interpreted*).²⁵⁷⁾ Ha a statute-ok ban bíróilag definiált szavak fordulnak elő, kétség esetén a bírói definíció alkalmazandó.²⁵⁸⁾

²⁵⁵⁾ Montrose Peerage Claim (1853) 1 Macq. H. L. (Sc) 401, 406, Lord Cranworth: „It has often been held, and not unwisely or improperly, that the construction of very ancient statutes may be elucidated by what in the language of the Courts is called *contemporanea expositio*; that is, seeing how they were understood at the time they were passed.”

²⁵⁶⁾ Sandiman v. Breach (1827) 7 B & C 96 at. p. 100. Lord Tenderden: „Where general words follow particular ones, the rule is to construe them as applicable to persons *ejusdem generis*.” — Smelting Comp. of Australia v. Comm. of Inland Revenue (1897) 1 Q. B. 175, at p. 181: „I think the proper way of construing those words is to apply to them what is known as the „*ejusdem generis*” doctrine or, as it is sometimes expressed, the doctrine „*noscitur a sociis*”, which is that, where general words immediately follow or are closely associated with specific words, their meaning must be limited by reference to the preceding words.” l. továbbá Craies: id. m. 162 f. Beal: Cardinal rules. 355. f.

²⁵⁷⁾ Ilyenek: Accident, Assigns, Belonging to and occupied with, Beyond the seas, Charitable uses; Clerk or Servant; Completion, Creditor; Daily, Now, on, Person stb.

²⁵⁸⁾ Jai, v. Johnstone: (1893) 1 Q. B. 25, 28. „There is a well-known principle of construction, that where the Legislature uses in an Act a legal

A törvényes magyarázatnak (statutory interpretation) másik fajtája az ú. n. „Interpretation Clause“-ok használata, amelyek a statute-ban előforduló legfontosabb kifejezéseket magyarázzák. Persze, ezek az interpretation clause-ok sokszor nemhogy megkönnyítenék a törvény helyes értelmezését, hanem definíciójuk nehézkessége folytán megnehezítik azt.²⁵⁹⁾

A törvényt magyarázat igazi nehézségei azonban ott tűnnek ki, ahol nem egyszerűen egyes szavak értelmét kell meghatározni, hanem ahol a törvényt szövegben kétértelműségek (ambiguity), ellentmondások (inconsistency) vagy értelmetlenségek (absurdity v. repugnance) fordulnak elő. Ebben az esetben a szómagyarázat túl a törvény helyes értelmét kell kideríteni, nem grammatikai, hanem logikai magyarázat segítségével.²⁶⁰⁾

term which has received judicial interpretation it must be assumed that the term is used in the sense in which it has been judicially interpreted.“ Craies, 153. l.

²⁵⁹⁾ „These interpretation clauses are often the parts of the Act most difficult to be understood“. Evelyn v. Whicheord (1858), El. Bl & El. 126 at p. 133. — „I hope the time will come when we shall see no more of interpretation clauses, for they generally lead to confusion.“ Wakefield Board of Health v. West Riding and Grimsby Rail Co. (1865), B. & S. 794 per Cockburn C. J.

²⁶⁰⁾ „I must confess I should have thought we might have arrived at a satisfactory conclusion by acting upon the rule laid down by Lord Wensleydale in Becke v. Smith upon the authority of Burton J., in Warburton v. Loveland d. Ivie, where he says: 'It is a very useful rule of construction of statute, to adhere to the ordinary meaning of the words used, and to the grammatical construction, unless that is at variance with the intention of the legislature, to be collected from the statute itself, or leads to any manifest absurdity or repugnance, in which case the language may be modified so as to avoid such inconvenience but no further. I subscribe to every word of that, assuming the word, „absurdity“ to mean no more than „repugnance“. Christopherson v. Lotinga (1864), 15. C. B. S. 809. at p. 813. Willes J. — „Lord Wensleydale used to enunciate (I have heard him many and many a time) that which he called the golden rule of construing all written engagements. I find that he stated it very clearly and accurately in Grey v. Pearson in the following terms: 'I have been long and deeply impressed with the wisdom of the rule, now, I believe, universally adopted, at least in the Courts of Law in Westminster Hall, that in construing wills, and indeed statutes and all written instruments, the grammatical and ordinary sense of the words is to be adhered to, unless that would lead to some absurdity, or some repugnance or inconsistency with the rest of the instrument, in which case the grammatical and ordinary sense of the words may be modified, so as to avoid that absurdity and inconsistency but no further.' Caled. Rail. Co. v. North British Rail. Co. (1881) 6. App. Cas. 114 at p. 131. Lord Blackburn.

Az angol jog a logikai értelmezés módjára is egészen eredeti formulázású elveket fejlesztett ki. A legfontosabb elvet az Exchequer bárói már évszázadokkal ezelőtt, a Heydon's Case-ben állapították meg.²⁶¹⁾ E híres „rules in Heydon's Case” szerint a törvény-szöveg helyes értelmének kiderítéséhez négy fontos szempontot kell megvizsgálni: 1. Mi volt a törvény alkotása előtt a Common-law szabálya? 2. Mi volt a visszásság e szabályozásban vagy a hiány, amelyről a Common-law nem intézkedett? 3. Milyen fajta orvoslást (remedy) határozott el a parlament és mi volt az orvoslás eszköze? 4. Az orvoslás valódi értelme (the true reason of the remedy).²⁶²⁾

A kérdések felderítésében nagyon hasznos segítséget nyújthat a törvény „preamble”-je is. Figyelembe jönnek még ilyen esetekben a törvény keletkezési körülményei (surrounding circumstances) és általában a történeti tények (history). Segítségül szolgálhat az akkori általános törvényhozási irányzat figyelembe vétele (construction in accordance with public policy), bár ezt csak nagy óvatossággal szabad alkalmazni.²⁶³⁾

Másik fontos irányelve az angol jogászok törvényt magyarázatának az, amelyet „construction ex visceribus actus”-nak neveznek, ami nem más, mint a rendszeres értelmezés, vagyis hogy a törvény értelmét az egész szöveg egységéből és annak összefüggéseiből kell kihámozni, nem szabad a törvény egyes részeit különállóan magyarázni.²⁶⁴⁾ A statute egyik része legjobban megvilágítható annak másik részével, ezt tanította már Coke is Institutes-aiban.²⁶⁵⁾ ²⁶⁶⁾

²⁶¹⁾ (1584), 3, Co. Rep. 8.

²⁶²⁾ Craies. 91 és köv.

²⁶³⁾ „It is never (as it seems to me) very safe ground, in the construction of a statute, to give weight to views of its policy, which are themselves open to doubt and controversy. — Municip. Building Soc. v. Kent (1884). 9. App. Cas 260, at p. 273; per Earl of Selbourne L. C.

²⁶⁴⁾ „The office of a good expositor of an Act of Parliament is to make construction on all parts together, and not of one part only by itself: nemo enim aliquam partem recte intellegere potest, antequam totum iterum atque iterum perlegerit.” Lincoln College's Case (1595), 3 Co. 59 b. Coke.

²⁶⁵⁾ l. Inst. 381 b.: „It is the most natural and genuine exposition of a statute to construe one part of a statute by another part of the same statute, for that best expresseth the meaning of the makers... and this exposition is 'ex visceribus actus.'”

²⁶⁶⁾ „The key to the opening of every law is the reason and spirit of the law, it is the animus imponentis, the intention of the law-maker expres-

Az angol jogász általában nagy tiszteletben tartja a törvény szavait. Erre mutat a mondottakon felül az „Ut res magis valeat quam pereat“ elv is, amely azt kívánja, hogy a lehetőség szerint a törvény *minden* szavát figyelembe kell venni, nem pedig mint értelmetlent vagy szükségtelent figyelmen kívül hagyni.²⁶⁷⁾

A törvényhozó ily mérvű kultusza mellett az angol jogban nagyon háttérbe szorul a kiterjesztő értelmezés is, az analogia pedig éppenséggel alig kerül alkalmazásra.

Felmerült ugyan a probléma, hogy vajjon kiterjeszthető-e a törvény oly esetre is, amely „casus omissus“, vagyis amelyről a törvény elfelejtett intézkedni. A kialakult gyakorlat azonban azt tartja, hogy casus omissus esetében sem terjesztheti ki a bíróság a törvényt, ha csak nem nyilvánvaló tévedésről van szó.²⁶⁸⁾

Ugyancsak alig használatos ma már a „Construction upon the equity of the statute“-nak nevezett törvénymagyarázat, mely lényegileg abban állott, hogy a törvényt alkalmazták oly esetekre is, amelyek szószerint nem is, de a ratio szerint a törvény alá tartoztak.²⁶⁹⁾ Ez felelne meg az „analogia legis“ módszernek, melynek a mondottak szerint alig marad érvényesülési tere.

sed in the law itself, taken as a whole. Hence, to arrive at the true meaning of any particular phrase in a statute, the particular phrase is not to be viewed detached from its context in the statute; it is to be viewed in connection with its whole context, meaning by this as well the title and preamble as the purview or enacting part of the statute.“ Brett v. Brett (1820) Adams 210. per Sir J. Nicholl.

²⁶⁷⁾ „It is a good general rule in jurisprudence that one who reads a legal document whether public or private, should not be prompt to ascribe should not, without necessity or some sound reason impute to its language tautology or superfluity, and should be rather at the outset inclined to suppose every word intended to have some effect or be of some use.“ Ditcher v. Ditcher. (1856), 11 Moore P. C. 325, 337.

²⁶⁸⁾ „We cannot aid the Legislature's defective phrasing of an Act, we cannot add and mend, and, by construction, make up deficiencies, which are left there.“ Crawford v. Spooner (1846), 6 Moore, P. C. 9., Judicial Committee.

„A casus omissus can in no case be supplied by court of law, for that would be to make laws.“ Jones v. Smart, (1785), 1. I. R. 44 at p. 52. Buller J. — ezzel szemben: „We ought not to create a casus omissus by interpretation save in some case of strong necessity.“ Mersey Docks & Harbour Board v. Henderson Brothers (1888), 13 App. Cas. 595, at 607. per Lord Fitzgerald.

²⁶⁹⁾ Coke 1 Inst. 24. b. „Equity is a construction made by judges, that eases out of the letter of a statute, yet being within the same mischief, or cause of the making of the same, shall be within the same remedy that the statute provideth; and the reason thereof is, for that the law-makers could not possibly set down all cases in express terms.“

Különleges törvénymagyarázati szabályok állnak fenn a Private Act-ekre, annál fogva is, mivel azoknak nagyrésze oly jogokat ad, amelyek mások jogaiba való beavatkozást, sőt mások jogainak csorbitását jelentik.

Általában oly Private Act-ek, amelyek feljogosítanak mások jogaiba való beavatkozásra, szorosan magyarázandók a kedvezményezettek terhére és kiterjesztőleg magyarázandók azok javára, akiknek jogaiba való beavatkozásról intézkedik a törvény. Különösen, ha a Private Act olyan intézkedést is tartalmaz, amely az általános jog védelmét célozza, vagyis azt, hogy a sérelmet túrni kénytelen személyek (pl. a kisajátítást szenvedők) helyzetét enyhítsék, az ily intézkedés a lehető legkiterjesztőbb módon interpretálandó. Ahol viszont a kedvezményezettre vonatkozó kötelezettségekről van szó, a szó szoros értelmét a legszigorúbban kell alkalmazni. A kedvezményezett javára kiterjesztő magyarázatnak nincs helye.

28. §. Az angol törvények megismerési forrásai és idézésük módja.

Az angol törvények nagy tömege eredeti okiratok formájában a XII. századtól kezdődően megtalálhatók a Public Record Office (a levéltár) gyűjteményeiben. Ezek azonban a jogászt kevésbé, legfeljebb a jogtörténészt érdeklik. Az érvényben levő statute-ok hivatalos kiadása a Revised Statute, amelyek a Statute Law Revision Act-ok alapján, összegyűjtve tartalmazzák az összes még érvényben levő törvényeket 1900-ig.

A gyakorlati jogász számára a Chitty's Statutes of Practical Utility sorozat a leghasznosabb, amely évenként jelenik meg és magában foglalja a public general act-eket. A local act-ek is megjelennek nyomtatásban parlamenti ülésszakonként külön-külön kötetben. A private act-ek nem jelennek meg mind nyomtatásban, de az egyes parlamenti ülésszakok alatt elfogadott private act-ek jegyzékét megtalálni az ú. n. „Table of the Local and Private Acts arranged in Classes“ összeállításban.

A törvények idézésének módját (citation) az Interpretation Act, 1889 35. §-a állapítja meg. A törvény idézhető rövid elne-

vezésével az ú. n. short title-tel, amelyet a törvény maga állapít meg, vagy pedig idézhető a király uralkodási éve és a törvény sorszáma szerint. Az ugyanazon ülésszak alatt egymásután létrehozott törvényeket ugyanis azon ülésszak caputjainak (fejezeteinek) nevezik és folyó számozással látják el. Az idézés már most úgy történik, hogy a király uralkodási évének kitétele után hányadik caput. Mivel egy parlamenti ülésszak két naptári évre terjed, mindkét uralkodási évre hivatkozni kell. Pl. The Interpretation Act, 1889 vagy: 52 & 53 Vict. c. 63, ami azt jelenti, hogy a Victoria királynő uralkodásának 52. és 53. évére terjedő parlamenti ülésszakban hozott törvények közül a 63-ik. Ez utóbbi idézési mód nem nevezhető sem nagyon egyszerűnek, sem gyakorlatiasnak, mert sem az évszám, sem a törvény tárgya abból ki nem tűnik. Rendszerint segédkönyvek használata szükséges a helyes évszám megállapításához.

A régebbi időkben a törvények idézésének más módjai voltak, amelyekből egyik-másik közkeletű elnevezés még ma is használatban van.

A legrégebbi időben a statute-okat azon helységnévvel jelölték meg, ahol a törvényhozó testület összegyűlt: Statute of Merton (1235), Statute of, Westminster (1275), Statuta of Winchester (1285).

Elnevezték a törvényeket tárgyuk szerint is: pl. a Statutes of Mortmain, Statutes of Maintenance. Sok híres, nagyjelentőségű törvényt pedig kezdő szavaival idéztek s ma is úgy ismerik: Statute Quia Emptores, Statute de Donis Condicionalibus.

Vannak törvények, amelyeket rendszerint közkeletű elnevezésükön az ú. n. popular title-on idéznek kezdeményezőjük neve szerint, pl. Lord Brougham's Act, Lord Cairn's Act, Peel's Acts stb.

29. §. A felhatalmazáson alapuló törvényhozás.

Az írott jogszabály fogalma alá esnek a törvényen kívül a törvényes felhatalmazás alapján alkotott jogszabályok is. A törvényhozó testület alkotta jogszabályok a parliamentary statutes, a parlament felhatalmazásán alapuló jogszabályalkotó hatalommal felruházott szervek és testületek alkotta statute-ok az ú. n. non-parliamentary statute-ok. A felhatalmazáson alapuló jogszabály-

alkotó hatalmat *delegated* vagy *subordinate legislation*-nek nevezik.²⁷⁰⁾

Két-három évtizeddel ezelőtt a *delegated legislation* jelentősége a törvényhozás szempontjából elenyésző jelentőségű volt. A legújabb fejlődés azonban egyre nagyobb teret nyit a felhatalmazás alapján való jogalkotásnak. Különösen a végrehajtó hatalom szervei nyertek nagy szerepet és befolyást ebben az irányban, ami a szabadságjogok védelméhez hozzácsokott angol polgár szemében nem kis veszedelmet jelent. Az angolok szemében oly veszélyesnek tetsző közigazgatási jog éppen a *delegated legislation* alakjában igyekszik elfoglalni azt a helyzetet vagy ahhoz hasonlót, amely a kontinentális államokban megilleti.²⁷¹⁾ Kétségtelen azonban, hogy a modern társadalmi és gazdasági élet fokozott követelményei szükségessé tesznek bizonyos fokú engedelményeket a jogszabályalkotás e formája javára.

Melyek már most e delegált jogszabályalkotás legfontosabb alakjai?

I. A felhatalmazáson alapuló törvényhozást két főcsoportra oszthatni:

A. az egyikbe az államgépezetbe beillesztett szervek tartoznak, amelyek közvetlenül kaptak felhatalmazást jogszabályok alkotására;

B. a másik csoportban az államgépezeten kívül álló alakulatok: testületek és társaságok foglalnak helyet, amelyeket általános jogszabály alkalmazásaképpen illet meg bizonyos szabályok alkotásának joga.

A. Az *államgépezetbe beillesztett* jogszabályalkotó szervek a következők: *a)* a Privy Council (titkos tanács); *b)* az ú. n. Rule-making authorities; *c)* a közigazgatási szervek (executive és department organs) és végül *d)* az önkormányzati testületek (local authorities).

a) a *Privy Council* a király mellett működő testület, amelynek különféle alkotmányjogi feladata mellett, a többek között jog-

²⁷⁰⁾ Carr: *Delegated legislation*, Ilbert: *Legislative methods and forms*. Craies: *Statute law*; Allen: *Law in the making*.

²⁷¹⁾ I. Lord Hewart: *Modern despotism*.

szabályalkotó joga is van. A Privy Council alkotta jogszabályok az *Order in Council*, amelyek két csoportra oszlanak.

Az egyik csoportot alkotják az olyan Orders in Council, amelyek kibocsátása a király jogszabályalkotó felségjogán (*exercise of the prerogative*) alapul. Ilyenek a korona-gyarmatokra (*Crown Colonies*) vonatkozó Order-ek, vagy az ipart és kereskedelmet szabályozó intézkedések háború idején.²⁷²⁾ Törvényi erejüket tekintve, ezek a királyi prerogatíván alapuló rendelkezések *sub lege* állanak, az ország törvényének alá vannak rendelve, azokkal ellentétben levő intézkedéseket nem tehetnek.²⁷³⁾

Az Orders in Council másik csoportjába azok a szabályok tartoznak, amelyeket a Privy Council a *parlament* felhatalmazása alapján bocsát ki. Ily esetben törvény állapítja meg az általános irányelvet és annak tüzetesbítését rábizzza a végrehajtó hatalomra. Az Orders in Council által rendezett kérdések sokféleségéből (pl. tehénistállók szellőztetése) nyilvánvaló, hogy a Privy Council ily esetben inkább csak a jóváhagyó szerv szerepét játssza, a rendelet előbb való részletes kidolgozása az illetékes tárca feladata marad. Igaz, hogy a törvényhozás felhatalmazása alapján kibocsátandó Order in Council kiadásához, a megkívánt 6 Privy Councillor-on kívül, az uralkodó személyes jelenléte is szükséges, de ez inkább csak olyan formalitás, mint a mai angol jogban a törvény szentesítése. Ebben az esetben a jogszabályalkotó érdekelt hatalom mégis csak a kormányszerv.²⁷⁴⁾

b) Újabb időben fontos szerep jut a jogszabályalkotás terén az ú. n. szabályalkotó testületeknek (*rule-making bodies*). Ezek legfontosabbika a Rules Committee of the Supreme Court,²⁷⁵⁾ amely önállóan szabályozza a bíróságokon követendő eljárást

²⁷²⁾ Allén: *Law in the making* 309.

²⁷³⁾ The *Zamora* (1916) 2. A. C. 77.

²⁷⁴⁾ I. Carr: *Delegated legislation*.

²⁷⁵⁾ A Rules Committee of Supreme Court tagjai: Lord Chancellor, a Lord Chief Justice, a Master of the Rolls, a President of the Probate, Divorce and Admiralty Division, 4 bíró a Supreme Court-ből, 2 gyakorló barrister, akik tagjai a General Council of the Bar-nak (ügyvédi kamara választmánya), 2 gyakorló solicitor, akik közül az egyik tagja a Council of the Law Society-nek, a másik pedig a Law Society-nek és egy vidéki Law Society-nek is. L. *Judicature (Consolidation) Act. 1925. s. 99. (4).*

(polgári és büntető eljárási jogot), a bírói költségek és illetékek mértékét és minden egyéb az eljárást érintő ügyet. A Country Court-ok is (melyek kb. a Járásbíróságnak felelnek meg) önmaguk állapítják meg az eljárásra és a költségekre vonatkozó szabályokat, a Lord Chancellortól kijelölt 5 bíróból álló bizottság útján.²⁷⁶⁾ A különbség a Supreme Court és a County Court-ok szabályalkotása közt csak abban van, hogy a Supreme Court szabályai a parlament revíziója alá esnek, a County Court-ok szabályait pedig a Lord Chancellor erősíti meg és lépteti életbe.

c) A delegált jogszabályalkotás legkiterjedtebb ágazata az, amelynek eseteiben a törvényhozás közvetlenül valamely végrehajtási szervet: minisztert, minisztériumot, bizottságot vagy egyes tisztviselőt bíz meg szabályalkotással. Ezek a jogszabályok (amelyek a kontinens miniszteri rendeleteinek felelnek meg) az ú. n. *Statutory Rules and Orders*. A törvényhozás egyre gyakrabban él e felhatalmazás lehetőségével, már csak azért is, mert a szakkérdések kidolgozására mégis leginkább az illetékes hivatalos szerv hivatott. Hogy mily mértékben megnövekedett a jogszabályalkotásnak ez a módja, ezt megvilágítja Carr²⁷⁷⁾ összehasonlítása: 1920-ban 82 Act of Parliament-el szemben 2437 Statutory Rules and Orders került kibocsátásra.

A Statutory Rules and Orders alkotására a törvény a legkülönbözőbb szerveket hatalmazhatja fel és ezzel a jogával a törvényhozás igen gyakran él is. 1925-ben az alkotott 84 törvény közül nem kevesebb, mint 44 ruházott fel hatóságokat jogszabályalkotási joggal, így minisztereket, a Privy Councilt, minisztériumokat (Departments), commissionereket (kormánybiztos), önkormányzati testületeket és egyes tisztviselőket (pl. Lord Chancellor, Senior Master of the Supreme Court, Registrar General).²⁷⁸⁾

A Rules and Orders különleges fajtája az ú. n. *Provisional Rules*. A Statutory Rules and Orders hatálybalépésük előtt 40 nappal a hivatalos lapban közzéteendők a Rules Publication Act 1893. intézkedései szerint. Ha valamely rendelkezést oly hirtelen kell

²⁷⁶⁾ Allen: id. m. 313.

²⁷⁷⁾ Delegated legislation.

²⁷⁸⁾ Allen: id. m. 315/6.

meghozni, hogy ezen időtartam bevárása nem lehetséges, Provisional Rule alakjában ideiglenes érvénnyel léptetik életbe. E Provisional Rule azonban érvényét veszti, ha az életbeléptetendő jogszabályra nézve a Rules Publication Act, 1893 rendelkezéseit utólag nem teljesítik.

d) Az önkormányzati testületek különböző törvények intézkedései alapján²⁷⁹⁾ jogot kaptak arra, hogy általánosan kötelező szabályrendeleteket *by-law*-kat alkossanak, amelyek az oktatásügyet, közegészségügyet, rendészetet stb. mindenkre kötelezően rendezik. Messze vezetne azon életviszonyok egész sokaságának felsorolása, amelyeket ezek a *by-law*-ok rendeznek; de az kétségtelen, hogy ma az angol polgár legaprólékosabb életviszonyait is szabályozzák.²⁸⁰⁾

B. Az említett jogszabályalkotó hivatalos szervek mellett találni az állam gépezetén kívül álló, autonóm jogszabályalkotó testületeket. Ezeknek jogszabályalkotó joga rendszerint csak önmagukra terjed ki és csak a testületen belül érvényesül; de kötelező erővel bírhatnak az ilyen szabályok a testületen kívül álló egyénekre is, pl. a vasúttársaság szabályzata.

II. Látni való, hogy a törvényhozásnak Angolországban sincs ideje és módja, hogy a modern államélet követelményeinek megfelelő jogi szabályozást egész terjedelmében maga végezze el. Egyrésztől lassúbb gépezete, másrészt a szakértelem hiánya miatt, képtelen is volna megbirkózni ezzel az óriási feladattal. A törvényhozás ilyképen kénytelen felhatalmazás útján átruházni a jogszabályalkotást a közigazgatási szervekre és ezzel a polgárok egyéni szabadságát és nyugalma kiszolgáltatni a bürokrácia molochjának. Új despotizmusnak nevezi ezt az irányzatot Lord Hewart²⁸¹⁾ Valóban igazságtalan és túlzó az az irányzat, amely a delegált törvényhozás terjedésében a polgári szabadságot veszélyeztető irányzatot lát — Angliában, de egyben jellemző az angol jogász felfogására. Eltekintve attól, hogy a modern élet üteme

²⁷⁹⁾ Public Health Act, 1875 és köv. Municipal Corp. Act. stb.

²⁸⁰⁾ Mint Carr mondja: „It may be an eternal verity that Britons never will be slaves; but British officials are invested with surprising powers to keep liberty within conventional limits.“

²⁸¹⁾ Lord Hewart of Bury: The New Despotism. London, 1929.

szélesebbkörű szabályozást kíván, amellyel a parlament megbírkózni úgy sem tudna, helyesebb egyrészről, ha a parlament figyelmét és idejét nem kötik le apró részletkérdések, hanem azt az ország érdekét érintő nagyfontosságú intézkedések tüzetes megvitatására tartják fenn. Az alkotmányosság védelmére így is behatódóbb figyelemmel tud lenni a parlament. Másrészről pedig a delegált törvényhozás túlkapásainak korlátozására az angol jogban egész sor biztonsági intézkedést, mondhatni alkotmánybiztosítékot (safeguards) találni, amelyeket egyrészt a *parlament*, másrészt a *bíróságok* gyakorolnak.

a) Ilyen intézkedés mindenekelőtt a *Rules Publication Act*, az 1893-ban alkotott szabály a jogszabályok nyilvánosságra hozataláról. Ha valamely törvény felhatalmazást ad rendelet kibocsátására azzal, hogy a rendeletet előbb a parlamentnek be kell mutatni: úgy ilyen esetben a parlamenti bemutatást megelőzően legalább 40 nappal a „London Gazette“-ban²⁸²⁾ jelezni kell a rendeletalkotás szándékát és meg kell nevezni a helyet, ahol a készülő jogszabály példányait meg lehet szerezni. Ez a rendelkezés azt célozza, hogy minden érdekeltnek alkalma legyen észrevételeit a hozandó rendeletre az illető közhivatalnál oly időben előterjesztetni, hogy ez az észrevételt figyelembe vehesse, mielőtt még rendeletét végleges formában a parlament elé terjeszti. Egyes kormányintézkedések e szabály alól kifejezetten ki vannak véve.²⁸³⁾

A parlamentnek jogában áll *bizonyos körülmények elmulasztása esetében* az előtte fekvő Rules and Orders-t megsemmisíteni és mindig módjában áll azokat módosítani.²⁸⁴⁾ A rendelet érvé-

²⁸²⁾ A hivatalos közlöny.

²⁸³⁾ Rules Publication Act 1893 s. 1. (4) „the statutory rules to which this section applies are those made in pursuance of any Act of Parliament which directs the statutory rules to be laid before Parliament, but do not include any statutory rules if the same or a draft thereof are required to be laid before Parliament for any period before the rules come in to operation, nor do they include rules made by the Local Government Board for England or Ireland, the Board of Trade or the Revenue Departments or by or for the purposes of the Post Office; nor rules made by the Board of Agriculture under the Contagious Diseases. (Animals) Act, 1878, and the Acts amending the same.“

²⁸⁴⁾ Allen: id. m. 325. l.

nyességéhez szükséges különleges feltételeket rendszerint az a törvény határozza meg, amely azoknak alkotására a felhatalmazást megadja. E feltételek hiányában a parlament a rendeletet megsemmisítheti.²⁸⁵⁾²⁸⁶⁾ Néha egy-egy rendelkezés hatálya időszakonkénti megújítástól függ; olykor ez a megújítás igen rövid időszakonként kell, hogy bekövetkezzék, mint pl. az Emergency Power Act, 1920, section (2) rendelkezése szerint az annak alapján kibocsátott rendelet 7 naponként megújítandó.

Ezek a korlátok nem azt jelentik, hogy a parlament tényleg gyakran él velük, de létezésük és szükség esetén alkalmazásuk lehetősége sok túlkapástól és elhamarkodott intézkedéstől óvja meg a közönséget.

b) A parlament közvetlen ellenőrzésén felül nagyon fontos szerepük van a *bíróságoknak* is a delegált törvényalkotás ellenőrzésében. Ha a bíróságnak nem is áll módjában megsemmisíteni másodlagos jogszabályokat, megtagadhatja azoknak bizonyos esetekre való alkalmazását.

A bírói ellenőrzés legfontosabb eszköze az ú. n. *ultra vires elv* alkalmazása. Ez a Rule and Order esetében a következőt jelenti: a bíróságnak jogában áll megvizsgálni, vajjon a rendelkezések tartalmilag nem lépik-e túl a felhatalmazást adó törvény megállapította keretet. Túllépés esetében a bíróság az intézkedést *ultra viresnek* deklarálva, alkalmazását megtagadja, sőt jogtalan alkalmazása esetén még jogi védelmet is nyújt az érdekelteknek a végrehajtó hatalommal szemben. Ily módon az *ultra vires* intézkedések teljesen hatástalanokká válnak. Az *ultra vires* vizsgálata oly alapvető hatalma a bíróságoknak, hogy azzal oly esetben is élhet, ha a kétséges rendelet a fentebb említett parlamenti ellenőrzés alapján csak a parlament ratifikációja alapján válik érvényessé és e parlamenti ratifikációt el is nyerte. Az angol bíróságok ezért a hatalmát alkotmányjogi szempontból nem lehet eléggé erősíteni.²⁸⁷⁾ Kétségtelen azonban, hogy a bíróság csak a legnagyobb

²⁸⁵⁾ Allen: id. m. 326. l.

²⁸⁶⁾ pl. Housing, Town Planning etc. Act, 1919 s 7/3.

²⁸⁷⁾ „The author of the power is Parliament; the wielder of it is the Government. Whether the Government has exceeded its statutory mandate is a question of *ultra* or *intra vires*. In so far as the mandate has been

óvatossággal járhat el és olyan esetben, amikor a törvényhozás könnyelműen túlságosan általános kifejezésekkel adta meg a végrehajtó hatalomnak a felhatalmazást, ennek bírói korlátozása nagy nehézségekbe ütközik. (Ilyen általános felhatalmazást adott a Defence of the Realm Act, 1914.)

c) A *by-law*-k (szabályrendeletek) alkotását illetően a hatóságok többféle ellenőrzés alatt állanak. Egyes szabályrendeletek érvénye, törvényes rendelkezés alapján, különböző miniszteriumok jóváhagyásától függ. Így pl. a vasúttársaságok szabályzataihoz a közlekedésügyi miniszter, az önkormányzatok közegészségügyi stb. szabályrendeleteihez pedig a Minister of Health jóváhagyása szükséges.

A szabályrendelet érvényességét a bíróságok vizsgálhatják és vizsgálják is, a következő szempontok szerint: 1. a szabályrendeleteknek oly módon kell alkotva, jóváhagyva és kihirdetve lenni, amint azt a felhatalmazó törvény megszabja; 2. a szabályrendeletek nem lehetnek ellentétben Angolország törvényeivel (law); 3. nem lehetnek ellentétben azzal a törvénnyel, amelynek intézkedése folytán alkották; 4. nem lehetnek intézkedéseikben homályosak és bizonytalanok; 5. nem lehetnek ésszerűtlenek.²⁸⁸⁾ Az ésszerűtlenség megállapításában a bíróságok általában igyekeznek a szabályrendeleteket a legmesszebbmenő jóindulattal magyarázni.²⁸⁹⁾

d) A bíróságok azonban a jogszabályok érvényének vizsgálatán kívül közvetlen befolyást is gyakorolhatnak a közigazgatási hatóságok intézkedéseire és eljárására. A bíróság e hatalmát úgy

exceeded, there lurk the elements of a transition to arbitrary government and therein of grave constitutional and public danger. The increasing crush of legislative efforts and the convenience to the Executive of a refuge to the device of Orders in Council would increase that danger tenfold were the judiciary to approach any such action of the Government in a spirit of compliance rather than of independent scrutiny." R. v. Halliday (1917) A. C. 260, p. 87 per. Lord. Shaw.

²⁸⁸⁾ Allen: id. m. 329.

²⁸⁹⁾ A magyar jog is megadja a jogot a bírónak, hogy a szabályrendelet érvényességét vizsgálhassa. Az 1869. évi IV. t.-c. 19. §. 2. bek. szerint „... a rendeletek törvényessége felett egyes jogesetekben a bíró ítél“, vagy az 1879. évi XL. t.-c. 10. §. „A miniszteri rendeletnek vagy a szabályrendeletnek egyes esetekre való alkalmazásánál joga van a bíróságnak, azok törvényessége fölött is határozni...“

gyakorolhatja, hogy bár a jogszabályokat nem nyilváníthatja érvénytelennek, mégis azoknak alkalmazását, az alább kifejtendő módon, megakadályozhatja és ilyképpen a rendelkezés holt betűvé válik. Igaz, hogy ez már nem a jogszabály *alkotáson*, hanem a *végrehajtáson* gyakorolt ellenőrzés. Mégis az angol jogászok, mivel a delegált jogszabály alkotásával felruházott olyan szervek feletti ellenőrzésről van szó, amely szervek az alkotott jogszabályoknak egyúttal végrehajtó szervei is, ezt a bírói ellenőrzést (amely bizonyos fokban a mi közigazgatási bíráskodásunknak felel meg) a delegált jogalkotással szemben érvényesülő biztosítékok (safeguards) közé sorozzák.

A végrehajtó hatalom szerveinek bírói ellenőrzése a Common-law bíróságok, elsősorban a King's Bench Division által kibocsátható ú. n. *prerogative writ-ek* (felségjogon gyakorolt bírói parancsok) útján történik. A prerogative writ bírói utasítás a hatósághoz (vagy bírósághoz), hogy ezt, vagy azt tegye vagy attól tartózkodjék. Aki ennek nem engedelmeskedik, „contempt of court”-ot (bírósertést) követ el és ez alapon szabadságvesztés büntetés alá esik, mely rendszerint addig terjedhet, míg a sértő a sértést nem orvosolta.

A prerogative writ-ek eredetileg csupán az alsóbb bíróságok ellenőrzését célozták és csak különös történeti fejlődés vezetett arra, hogy azokat a hatóságokkal szemben is alkalmazzák. Ma azonban a writ-ek ilyenén alkalmazása egészen általános lett mindennemű hatósági intézkedések ellenőrzésére. Azon bírói parancsok, amelyeket leginkább alkalmaznak a hatóság ellenőrzésére: a mandamus, a prohibition és a certiorari writ-je.

1. *Mandamus*²⁹⁰) olyan writ, amelyet a bíróság azon célzattal bocsát ki, hogy a hatóságot kényszerítse feladatának elvégzésére. Oly esetben van helye e writ kibocsátásának, amidőn valamely

²⁹⁰) „Mandamus... a high prerogative writ, invented for the purpose of supplying defects of justice. By Magna Charta the Crown is bound neither to deny justice to anybody, nor to delay anybody in obtaining justice. If therefore, there is no other means of obtaining justice, the writ of mandamus is granted to enable justice to be done.” Reg. V. Commissioners of Inland Revenue. In Re Nathan (1884), 12. Q. B. D. 461, 478 per Bowen L. J.

magánszemély sérelmet szenved azáltal, hogy a hatóság hivatali kötelességének foganatosítását elmulasztja, de csak olyankor, ha más alkalmas jogorvoslat nem áll a sérelmet szenvedett rendelkezésére. Nem alkalmazható e jogvédelmi eszköz bíróságokkal vagy más jurisdikciót alkalmazó szervvel szemben. E writ-tel mind a központi kormányzat szerveit, mind az önkormányzatok szerveit lehet hivatali kötelességük elvégzésére szorítani. Pl. a közutak karbantartásával megbízott szerv: a Highway Authority, ha a megrongálódott utat nem javíttatja, writ of mandamussal kényszeríthető a javítási munkálatok elvégzésére.

2. *Prohibition writ* tulajdonképpen arra szolgál, hogy megakadályozzon valamely alsóbbrendű bíróságot hatáskörének túllépésében.²⁹¹⁾ Parancs az alsóbírósághoz, hogy függessze fel hatáskör túllépése miatt az előtte levő ügy további tárgyalását. Eredetileg a High Court ezen writ közegén át gyakorolt felügyeletet az alsóbb bíróságok felett. Alkalmazását kiterjesztették minden olyan hatósággal szemben, amely quasi-bírói tevékenységet fejt ki, vagyis contradictorius eljárás alapján döntést hozhat, vizsgálatot folytathat stb. De nem alkalmazható olyan hatóság vagy olyan hatósági személy ellen, amely quasi-bíró működést nem fejt ki. Természetesen a „quasi-bírói“ tevékenység kiterjesztő magyarázata igen hatásossá tette e writ-et.

Így pl. *R. v. Electricity Commissioners* (1924) 1. K. B. 171, ügyben. Alperesek a villamossági törvény (*Electricity (Supply) Act, 1919*) alapján széles körű, de pontosan körülírt felhatalmazást nyertek arra, hogy terveket készítsenek a villamos áram-szolgáltatás javítására és e célból helyi vizsgálatokat is tarthassanak. Felhatalmazást kaptak arra nézve is, hogy a tervek megvalósítását is elrendelhessék, ha az jóváhagyást nyert egyrészt a közlekedésügyi minisztertől, másrészt a parlament mindkét házától. Alperesek helyi vizsgálatot kezdtek a londoni körzetben, de felperesek a King's Bench Divisionhoz fordultak és kérték, bocsásson ki writ of prohibitiont és writ of certiorarit azon oknál fogva, hogy a tárgyalás alatt levő terv a felhatalmazási törvényben körülírt határokon túlterjed és ezért alpereseknek jelen

²⁹¹⁾ „Wherever any body of persons having legal authority to determine questions affecting the right of subjects, and having the duty to act judicially, act in excess of their legal authority, they are subject to the controlling jurisdiction of the K. B. D. exercised in these writs.“ *R. v. Electricity Comm. s. (1924)-i K. B. 171 at. p. 205. per. Atkin L. J.*

esetben nem áll jogukban vizsgálatot tartani. A bíróság megállapította, hogy a tervezet tényleg „ultra vires“ terjed és ezért eltiltotta alpereseket a vizsgálat folytatásától.

3. *Certiorari*²⁹²⁾ writ az alsóbírósághoz intézett olyan parancs, amely azt utasítja, hogy az előtte lefolytatott eljárás iratait küldje fel a High Court elé, azon okból, hogy a writ-et kibocsátó bíróság a további eljárás felől döntsön. Ez a writ bírói döntések megváltoztatását vagy feloldását célozza hatáskör hiánya, megtévesztés vagy tévedés következtében. Ugyanúgy mint a writ of Prohibition-t, alkalmazza a kibocsátó bíróság a Certiorari writ-et a quasi-bírói funkciót teljesítő szervekkel szemben. A writ of Prohibitiontól abban különbözik, hogy jellegében inkább orvosló, mint megelőző.

Az angol jog tehát számos oly intézkedést tartalmaz, mely alkalmas arra, hogy a közigazgatási hatóságok jogszabályalkotó hatalmát ellenőrizze. Ezen felül, mint látjuk, a hatóságok még széles körben a bíróságok ellenőrzése alatt állanak a jogszabályok végrehajtását illetően. Mindeme biztosítékok ellenére oly széles kiterjedést nyert a delegált jogalkotás és oly fontos jogok korlátozását tartja kezében, hogy habár erejében nem is egyenrangú a törvényi joggal (statute law), jogforrási jelentőségében nagyon közel áll hozzá. Különösen újabb időben tűnnek fel olyan széleskörű felhatalmazások, amelyek egyes minisztériumoknak egyre korlátlanabb hatalmat biztosítanak. Nemcsak a végrehajtásra, hanem egyúttal a végrehajtásból eredő panaszok elbírálására is felhatalmazást kapnak. De ezek a rendelkezések még igen szórványosak és azok is maradnak mindaddig, amig elő nem áll az a nem éppen elképzelhetetlen helyzet, hogy a polgári szabadság és alkotmányos jogvédelem hazája, a politikai és gazdasági krízisekkel szemben való védelmében e szabadságot időlegesen korlátozni lesz kénytelen.

²⁹²⁾ „My view of the power of prohibition at the present day is that the court should not be chary of exercising it, and that wherever the Legislature entrusts to any body of persons other than to the superior Court the power of imposing an obligation to individuals, the Courts ought to exercise as widely as they can the power of controlling those bodies of persons, if those persons admittedly attempt to exercise powers beyond the powers given to them by Act of Parliament.“ R. v. Local Gov. Board (1882) 10. Q. B. D. 309, 321 per Brett L. J.

IV.

Az Equity.

30. §. Az Equity fogalma.

Az Equity szó eredetileg méltányosságot, aequitást jelent. Az equity-n pedig a szó filozófiai értelmében az igazságos, méltányos jogot kell érteni. A régebbi angol szerzőknél, így pl. Bracton-nál a következő meghatározást találni: Quid aequitas: „Aequitas autem est rerum convenientia quae in paribus causis paria desiderat jura et omnia bene coaequiparat. Et dicitur aequitas quasi aequalitas et vestitur in rebus, id est in dictis et factis hominum.”²⁹³⁾ A középkor folyamán az Equity-nek hasonló értelmű meghatározása sokáig tartotta magát. Még Blackstone is a Commentaries I. kötetében oly módon magyarázza az Equity-t, mint a joggal, a lex strictum-mal szembenálló elveket, amelyek a túlszigorú és sokszor igazságtalan joggal szemben megvédik az egyént. Igaz, hogy a Comm. III. kötetében maga is beismeri, hogy az, amit az Equity-ről az I. kötetben mondott, tökéletlen és hézagos és ezt a jelzett helyen jóvá is teszi, a helyes, az angol jogfejlődés folyamán kialakult fogalom tüzetesebb magyarázatával. Melyik tehát az Equity-nek ez a helyes fogalma?

Az Equity mai fogalma egyáltalában nem aequitást jelent, noha a méltányosságnak bő tere volt kialakulásában és van ma is alapelveiben. Az Equity ma az angol jognak *tételesjogi* értelemben vett részét jelenti, amely nem pusztán általános igazságossági elveket tükröztet, hanem valóságos tételes jogszabályok rendszere. Az Equity kielégítő definícióját adni, az alább tárgyalandó történeti fejlődés miatt, nagyon nehéz. Maitland definíciója talán a legpontosabb: „Equity azon jogszabályok összessége, amelyeket (1875-ig) kizárólag a Courts of Equity-ben alkalmaztak.”²⁹⁴⁾ E meghatározás maga is nagyon hézagos és mégis meg kell elégedni azzal, hogy equity-n azon jogintézményeket és jogelveket

²⁹³⁾ Bracton, De legibus fol. 3.

²⁹⁴⁾ In the year 1875 we might have said: „Equity is that body of rules which is administered only by those Courts which are known Courts of Equity!” Maitland: Equity 1. old.

értsük, amelyek a Court of Chanceryben a Chancellor ítéletei alapján alakultak ki és amelyeket évszázadokon át csak ott alkalmaztak.

31. §. Az Equity történeti fejlődése.

Az angol jogrendszer ezen ágazatának helyes megismeréséhez szükséges a történeti fejlődés ismerete, másként az Equity különállósága a Common law-tól nehezen érthető meg.

A Common law kialakulásának első századaiban az Equity-nek, mint a Common-law-tól különálló rendszernek, még nincsen nyoma. De a Chancery (kancellária), amely a Curia Regis-szel szoros kapcsolatban állott, már korán nagy jelentőséget és befolyást nyert az élén álló Chancellor személyében. A Chancellor tisztje — melyet évszázadokon át püspökök töltöttek be, mint a király államminiszterei és nagy pecsétjének (great seal) őrzői, — összefüggésben állott már az igazságszolgáltatás gépezetével még mielőtt jurisdictiot gyakorolt volna. A Chancery őrizte és kezelte a writ-eket, a legis actio-t megindító parancsformulákat és a Chancellor volt az, aki a felperes kérelmére a megfelelő díj lefizetése után a király nevében kibocsátotta a writ-et, amelyben alperest felszólította, hogy a megfelelő bíróság előtt jelenjen meg (I. feljebb 31. l.).²⁹⁵⁾ A II. Westminsteri Statutum (13 Edw. I. c. 24) (1285) még azt a jogot is megadta a Chancellor-nak, hogy „in consimili casu cadente sub eodem jure et simili indigente remedio“ per analogiam új writ-eket is kibocsáthasson, amely ténykedés bizonyos mértékben jogalkotásnak is tekinthető. De ez az utóbbi ténykedés mégsem tekinthető igazságszolgáltatásnak, mert a chancellor nem hallgatja meg mindkét felet, hanem az egyik fél kérelmére egyszerűen kibocsátja a writ-et, amelyet a bíróságok mindig visszautasíthattak,²⁹⁶⁾ mint jogosulatlan jogkiterjesztést.

A XIII. sz. végétől kezdődően a Common-law bíróságok gyakorlata a nagy virágzás és fellendülés után megmerevedett és ezáltal sok igazságtalanság és visszaesség kútforrásává lett. A királynak ebben az időben, a Common-law bíróságok kialakulása után is,

²⁹⁵⁾ Maitland: Equity 2/3 old. Holdsworth: H. E. L. 397. és köv.

²⁹⁶⁾ Maitland id. m. 3.

megvolt a kivételes joga igazságtalanságoknak kegyelmi úton való orvoslására. Ezért oly egyének, akik igazságot nem reméltek a rendes bíróságoktól, *pro defectu iustitiae* a királyhoz fordultak, hogy — amiként a szokásos formula szólott — „for the love of God and the way of charity“ (az Isten szerelmére és a könyörületesség útján) segítsen rajtuk. Ezen kérvények (*petition*) száma a századok folyamán egyre nőtt, és elintézésüket a király a Chancellorra bízta, aki, mint a *writ*-ek őrzője és kibocsátója, egyrészt tudhatta, van-e mód jogi orvoslásra, másrészt magas egyházi tisztségénél fogva, mint a királyi lelkiismeret őrzője (*the Keeper of the King's Conscience*), leginkább volt hivatott annak megítélésére, mi felelhet meg a „love of God and the way of charity“-nek, és hogy ez alapon van-e helye a királyi kegyelem gyakorlásának. A kérvények illetően elintézésének az lett a következménye, hogy lassankint a kegyelmi úton való igazságszolgáltatást kérők kérvényeikkel az ú. n. Bill-lel közvetlenül a Chancellor-hoz fordultak.

Voltak kérvényezők, akik kérvényükben (*bill*) maga a király ellen kértek védelmet, mert az pl. jogtalanul elfoglalta ingatlanukat. A királyt perelni nem lehetett, ezért a Chancellor maga elé idézte a kérvényezőt és ha az kellőképpen igazolta kérésének jogos voltát, megfelelő jogorvoslatot kapott.²⁹⁷⁾

A kérvényezők legnagyobb része azonban nem a király ellen, hanem harmadik személlyel szemben kért jogvédelmet; akár azon az alapon, hogy az hatalmas, befolyásos egyén volt, a kérvényező maga pedig szegény, befolyás nélküli, akinek nincs mit remélnie az esküdtektől,²⁹⁸⁾ akár abból az okból, hogy az ellenfél egy ügyes fogás vagy véletlen folytán oly előnyös helyzetbe jutott, mely ellen a rendes bíróságok formális eljárási keretén belül jogorvoslatra mód nem nyílt.²⁹⁹⁾ Ezen ügyek közül azok, amelyek tulajdonképpen a rendes bíróságok elé tartoztak, és amelyeket csak azon az alapon vittek a Chancery elé, mert pártatlan elbírálásukra

²⁹⁷⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 402. és köv. u. ö. V. 285 és köv.

²⁹⁸⁾ Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a középkorban független bíróság és esküdtszék, a fegyvereseik kíséretében megjelenő hűbérurakkal szemben, nehezen volt elképzelhető.

²⁹⁹⁾ Maitland: Equity.

a common-law bíróságok esküdtjei megbízhatatlanoknak látszóttak, nem sok esetben és nem hosszú időn át kerültek a Court of Chancery elé, mert az ilyen kérelmekkel szemben a Common-law bíróságok oly nagy ellentállást fejtettek ki, hogy a Chancery ezen gyakorlatát fokozatosan feladta. Annál nagyobb gyakoriságra tett szert a jogsegély kérése oly téren, amely téren a rendes bíróságok nem nyújtottak orvoslást: vagy formai okból, vagy azért, mert jogszabály hiányában nem volt rá mód. Ilyen, mondhatni intézményessé vált, eset volt pl. az ú. n. *uses of land* körül kifejlődött gyakorlat. A *uses of land* az ingatlan átruházásnak egy a XIII. század folyamán kialakult alakja volt, amely szerint az ingatlan megszerzője (*feoffee to uses*) jogszerű tulajdonát egy másik személy (*ad opus* vagy *to the use*), az ú. n. *Cestui que use* javára használja. Az ingatlan átruházásnak ez a módja nagy fontosságot nyert különösen olyan felek érdekében, akik vagy nem tarthattak egyáltalában ingatlant, mint a Ferences és Domonkos szerzetes rendek, vagy akik, mint ingatlantulajdonosok, könnyen abba a helyzetbe juthattak, hogy az ingatlant tőlük konfiskálják. A rózsák háborúja (*war of the roses*, 1455—1485) idején akármelyik hűbérúr ki volt téve annak a veszélynek, hogy felségsértés vagy hűtlenség (*high treason*) miatt — családjára kiterjedő hatállyal — elveszti birtokait; ilyenkor kapóra jött, ha más személy volt a törvényes tulajdonos, aki azt a hűbérúr javára tartotta tulajdonul. Ez a jogviszony a tulajdonos és a *cestui que use* között a Common-law szabályai szerint nem részesült semmiféle jogvédelemben; ha a tulajdont a *Feoffee*-re átruházták, ez teljes jogú tulajdonos (*legal owner*) lett és a *cestui que use*-nak vele szemben sem dologi jogi, sem szerződéses igénye nem volt. Ezen visszás helyzettel szemben adott jogsegélyt a Chancellor, azon az alapon, hogy aki ilyen megállapodást megszeg, a jóhiszeműség (*good conscience*) ellen vét. Ily módon nyert elismerést a főtulajdonos, a *feoffee* jogi tulajdona (*legal ownership*) mellett a *beneficium*ot élvező *Cestui que use* méltányossági tulajdonjoga (*equitable ownership*) a Chancery jogszolgáltatásában. A *Uses* intézményéből fejlődött ki idővel a *trust* intézménye. E példa mutatja, miként használta fel a Chancellor a jogszolgáltatásban a jóhiszeműséget, a *good conscience*-t új jogintézmények kifejlesztésére.

Az igazságszolgáltatás módja is önállóan fejlődött ki a Chancery-ban. A Chancellor segélye tulajdonképen eredeti formájában nem jogszolgáltatás volt, hanem a királyi kegyelem gyakorlása, amelyért Bill-ben „könyörgött“ a kérvényező (humbly prayed the benefit of the court's grace), akit épp ezért, nem plaintiff vagy demandantnak neveztek, mint a rendes eljárásban, hanem petitionernek vagy suitornak. A Chancellor, amennyiben helyénvalónak látta, a Bill alapján writ-et bocsátott ki, amelyben az ellenfelet — a rendes eljárás writ-jeivel szemben — nem a rendes bíróságok elé idézte, hanem pénzbüntetés terhével (sub poena centum librarum) megparancsolta, hogy a saját bírósága, a Chancery előtt jelenjék meg.³⁰⁰⁾ Az eljárás maga, tekintettel a Chancellor tisztjét betöltő egyházi személyekre, a kánonjog hatása alatt állott és mivel lelkiismereti (conscience) kérdés eldöntéséről volt szó, lényegében „inquisitorius“ úton folyt le. A bepanaszolt a Bill egyes pontjaira eskü alatt volt köteles nyilatkozni; a Chancellor döntött minden kérdésben, jury meghallgatása nélkül. Az eljárás folyamán hozott határozatok „in personam“, vagyis a személy ellen voltak érvényesek és amennyiben a bepanaszolt a Chancellor parancsát nem teljesítette, contempt of court (a bíróság megsértése) miatt le lehetett tartóztatni.

Az eljárásnak ez a két jellegzetes formája: a subpoena és római-kánoni eljárás, éles fényt vet az eljárásnak a Common-law-tól való különbözőségére. Volt az Equitynek egy, a későbbi fejlődésre nézve nagyjelentőségű hatásköri szabálya is, az t. i., hogy a Chancellor büntetőjogi kérdéseket nem bírált el, sőt tartózkodott minden olyan kérdés elbírálásától, amelynek quasi crimínális jellege volt. Általánosságban azt mondhatni, hogy fő hatásköri szabálya a Chancery Court-nak az volt: eljárhatott minden

³⁰⁰⁾ Így writi formula: „Edwardus etc... dilecto sibi Ricardo Spink de Norwico Salutem. Quibusdam certis de causis tibi praecipimus firmiter injungentes quod sis coram consilis nostro apud Westmonasterium... ad respondendum super hiis quae tibi objicientur ex parte nostra, et ad faciendum et recipiendum quod curia nostra consideraverit in hac parte. Et hoc sub poena centum librarum nullatenus omittans. Teste meipso apud Westmonasterium... etc.“ id. Carter: Hist. p. 73. from the Rótuli Parl. of 1364 (38 Edw II).

civilis ügyben, amelyben jóhiszeműség, méltányosság, lelkiismeret és józan ész kérdése körül fordul meg az ügy érdemi elbírálása.

A kancellárok ítélkezése a Chancery-ben nagyon egyéni és nagymértékben változó volt, lelkiismereti parancsokra és az isteni törvényekre való hivatkozással. Az Equity-t ebben az alakjában még nem lehet jognak nevezni, pláne nem jogrendszernek. A hozott ítéletek és az alkalmazott jogszabályok a kancellár egyéniségétől függtek, aki hosszú időn át az egyetlen bírója a Chancery-nek. Innen Selden sokat idézett mondása: „az Equity furcsa egy dolog, mert úgy változik, mint a Chancellor lábának hossza.“³⁰¹⁾³⁰²⁾

A kritikák ellenére, amelyek a kancellárok egyéniségének túlságos befolyása ellen elhangzottak, a valóság az, hogy éppen erős egyéniségek szabad érvényesülésének hatása tette lehetővé, hogy az equityből jogrendszer fejlődjék ki. Ez a folyamat akkor kezdett határozott alakot ölteni, amikor az egyházi kancellárokat világiak és főleg jogászok váltották fel.

Az első világi kancellár Sir Thomas More (1529—1532.) volt, aki nemcsak utópiája megírásával, hanem erős egyéniségével, mint kancellár is hírnevet szerzett magának. Nagy érdeme volt, hogy sikerült a békét megőriznie a két vetélykedő jogrendszer, a Common-law és az Equity között.³⁰³⁾ Ez a béke azonban nem volt tartós. A kettős jogszolgáltatás egyre nagyobb ellentétet váltott ki a XVII. század elején, a Common-law bíróságok és a Chancery között, a Chancery sérelmesnek tekintett eljárása miatt. Oly esetben, amikor a Common-law bíróság ítélete a Chancery alapelveivel és a jóhiszeműséggel (good conscience) ellentétbe került, a Chancery bírói tiltó parancsot, ú. n. injunction-t (l. alább) bocsájtott ki, amelyben eltiltotta a felet attól, hogy a Common-law bíróság ítéletét végrehajtsa és ezen parancs iránti engedelmesség megtagadása esetén „in personam“ szankcióit alkalmazta. Ezen

³⁰¹⁾ „For law, we have a measure and know what to trust to; equity is according to the conscience of him that is chancellor; and, as that is larger or narrower, so is equity. It is all one, as if they should make the standard for the measure a chancellor's foot. What an uncertain measure would this be! One chancellor has a long foot, another a short foot, a third an indifferent foot. It is the same thing with the chancellors conscience.“

³⁰²⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 467 old. F. Pollock: Transformation of Equity, Essays in Legal History (1913) 294—295.

³⁰³⁾ Holdsworth: Sources 192. old.

intézkedés következtében, amely voltaképpen a Common-law bíróság jurisdíctiójának megnyirbálását jelentette, heves küzdelem indult meg Edward Coke (l. 57. l.) és Ellesmere között, mivel Coke hevesen tiltakozott a Chancery túlkapásai ellen. A helyzet kritikussá vált; egyetlen személy volt, aki a vitát eldönthette: a király (I. Jakab). A király, akkori koronaügyésze, Francis Bacon tanácsára, a Chancery javára döntötte el a vitát, az 1616-ban kibocsájtott Order-rel.³⁰⁴⁾³⁰⁵⁾ Ettől az időtől kezdve a Chancery volt a helyzet magaslatán.³⁰⁶⁾ Ellesmere utódjának, Francis Baconnak fontos szerepe volt az Equity fejlesztésében, egyrészt azért, hogy tartóssá tette az elődje által kivívott győzelmét, és helyreállította a harmóniát a Common-law bíróságok és a Chancery között, másrészt azért, hogy elődjeinek szétszórt rendelkezéseit összegyűjtve, megállapította a Chancery eljárási szabályait, amelyek a XIX. századi reformokig érvényben is maradtak. Az eljárás szabályozása előfeltétele volt az Equity rendszeres kiépítésének.³⁰⁷⁾

A Chancery még egy súlyos veszélyt élt át, ez a forradalom ideje volt. 1654-ben Cromwell rendelkezést adott ki, amely a Chancery megszüntetését célozta. A határozatlanság a felől, hogy mivel pótolják a Chancery-t, annyire elhúzta e rendelkezés végrehajtását, hogy a Restaurációig semmi sem történt. Ekkor pedig a fenyegető veszély elmúlt.³⁰⁸⁾

A Restaurációtól fogva kezdődik az a fejlődés, amely a homályos és bizonytalan Equity alapelvekből mindinkább önálló jogrendszert hoz létre. E fejlődési folyamat főhajtóerői kétségtelenül a kiváló jogász kancellárok: Nottingham, Hardwicke és Eldon. A Chancery-Reportok is nagyobb számban jelennek meg és ezzel

³⁰⁴⁾ „we do will and command that our chancellor or keeper of the Great Seal for the time being, shall not hereafter desist to give unto our subjects upon their several complaints now and hereafter to be made, such relief in Equity (notwithstanding any proceedings at the Common-law against them) as shall stand with the merit and justice of their cause, and with the former ancient and continued practice and presidency of our Chancery.“

³⁰⁵⁾ Holdsworth: H. E. L. I. 461—463. l.

³⁰⁶⁾ „From this time forward the Chancery had the upper hand.“ Maitland: 9/10.

³⁰⁷⁾ Holdsworth: Sources 183. Holdsworth: H. E. L. 223—224; u. o. 231—238.

³⁰⁸⁾ Holdsworth H. E. L. I. 433/434.

a Chancery-jogszolgáltatás folytonossága is biztosítva lett. De ez a fejlődés igen lassú menetű és még igen gyakran volt hallható a lelkiismeretre, mint az Equity forrására való hivatkozás. Még a modern Equity atyja (the Father of modern Equity) Lord Nottingham (1621—1682.) is úgy nyilatkozott, hogy a saját meggyőződése döntő fontosságú forrása a jognak.³⁰⁹⁾ Lord Nottingham ezen kijelentése mutatja, milyen nehezen tudott a régi felfogás újabbnak helyt adni, bár éppen ő volt az, akinek minden törekvésével azon volt, hogy a Chancery ítélkezése is a szabad mérlegelés helyett határozott elveken alapuljon. Ő maga jelentette ki „With such a conscience as is only *naturalis et interna*, this Court has nothing to do; the conscience by which I am to proceed is merely *civilis et politica*, and tied to certain measures; and it is infinitely better for the public that a trust security or agreement which is wholly secret, should miscarry, than that men should lose their estates by the mere fancy and imagination of a Chancellor.”³¹⁰⁾ Igaz, hogy a XVIII. század végéig az Equity alapelvei nem nyerték el modern határozottságukat, mégis Lord Nottingham érdeme, hogy az első lépést ez irányban megtette.³¹¹⁾

Két nagynevű utódja volt a XVIII. században, akiknek munkássága igen fontos és jelentőségteljes. Lord Hardwicke (1690—1764.) nagy tudásra valló és világos ítéleteiben lefektette a modern Equity alapelveit. Nagy hatásához, képességein kívül, még az is hozzájárult, hogy mintegy húsz évig (1737—1756.) töltötte be a tisztséget, amely hosszú idő alatt az általa megfogalmazott elvek gyökeret is verhettek.^{312) 313) 314)}

³⁰⁹⁾ „I must be saved by my own faith, and must not decree against my own conscience and reason“. The Duke of Norfolk's Case. 3 Ch. Cas. at p. 47.

³¹⁰⁾ Cooke v. Fountain (1672), 3. Swanst at. p. 600.

³¹¹⁾ Holdsworth: Sources 193—196. Holdsworth: H. E. L. VI. 539—48.

³¹²⁾ Barrington: Observations on the Statutes: 558. „Nearly twenty years of well considered decrees... have now established so clear, consistent, and beneficial a system of equity, that ignorance only can reproach it with being *ius vagum aut inconditum*.“

³¹³⁾ „He remained on the Woolsack for nearly twenty years and during that period he examined and formulated nearly all the the rules of equity, transforming it from a haphazard collection of rules, some well developed and others hardly yet perceived, into a true system of jurisprudence.“ Earl of Birkenhead, Fourteen Engl. Judges 143 old.

³¹⁴⁾ Holdsworth: Sources 196/197.

A fejlődést végül Lord Eldon (1751—1838.) fejezte be, aki a Lord Hardwicke által lefektetett általános equity-elveket kiegészítette és nagyszámú, mélyenjáró és kristálytisza ítéletében az egész equity-t szisztematizálta.³¹⁵⁾ Az ő ítéleteiben kristályosodott ki az a rendszer, amely hosszú történeti fejlődés után az angol jogrendszer tagozata lett és amely az 1875-i bírósági reform után, önállóságát elvesztvén, bele is olvadt az általános angol jogba.³¹⁶⁾

A fent vázolt fejlődéssel együtt járt az, hogy a Chancery elé kerülő joganyag rendkívül megduzzadt. Ennek ellenére hosszú időn át egyetlen bírója volt: a Chancellor. Később helyettest kapott a Master of the Rolls személyében, aki azonban csak fokozatosan lett önálló bíróvá, eleinte csak a kancellár távolléte idején működhetett. 1813-ban Vice-Chancellort neveztek ki, 1841-ben még kettőt. Ekkor a Chancery bíráinak száma 5 volt. Végül 1851-ben két Lord Justices of Appeal in Chancery-t neveztek ki. Ez volt a végleges helyzet 1875-ig, amikor a Chancery, mint önálló bíróság megszűnt. Ezt az átalakulást és hatását alább részletesebben ismertetjük.

32. §. Az Equity helyzete az angol jogban.

A történeti fejlődés rövid ismertetése mutatja, hogyan alakult az Equity a Common law-tól különböző jogszabályok és jogelvek rendszerévé. Az Equity rendszeri helyzete az angol jog egészében különleges és az a gondolat, hogy a Common-law mellett párhuzamos, önálló s ez utóbbival többé-kevésbbé egyenrangú rendszer, teljesen téves képet adna. E kérdés tisztázására tudni kell, hogyan viszonylik az Equity a Common-lawhoz és melyek azok a benső jellemzői, amelyek, tételes intézkedésektől eltekintve, elvileg elválasztják a Common-lawtól.

Equity és Common-law viszonyában mindenekelőtt szemmel kell tartani azt, hogy az Equity kiegészítő, kisegítő jog (supplementary law), nem zárt egészset alkotó rendszer. A Common-law

³¹⁵⁾ „The doctrines of this Court ought to be as well settled, and made as uniform almost as those of the common-law, laying down fixed principles but taking care that they are to be applied according to the circumstances of each case.“ *Gee v. Pritchard* (1818), 2 Swan. 402, at p. 414.

³¹⁶⁾ Holdsworth: Sources: 197—199.

zárt egész volt már akkor, amikor az Equity fejlődése a kancellárok jogszolgáltatásával megindult. Igaz, hogy a kancellárok jogszolgáltatásuk során, új elvek alapján, új és önálló intézményeket hoztak létre, sőt új jogtételek alapját is lerakták. De ezek egymás között sokszor össze nem függő, egyes különálló intézmények voltak, amelyek zárt rendszert nem alkottak. Az Equity nem volt önmagát fenntartó rendszer, minden ponton feltételezte a Common-law létezését.³¹⁷⁾ Common-law létezése Equity nélkül elképzelhető lenne, habár az angol jogrendszer Equity nélkül bizonyos szempontokból kegyetlen, igazságtalan, értelmetlen és hiányos volna is. De Equity létezése Common-law nélkül el sem képzelhető, mert az előbbi csupán kiegészítése, kibővítése az utóbbinak. Mint egyik kiváló tudós jellemzően mondotta, az Equity tulajdonképpen csak függeléke, glosszája a Common-lawnak.³¹⁸⁾ Így pl. hiába mondaná ki a trust intézménye, hogy A. a tulajdont B. javára tartja, ha a tulajdon intézménye maga nem léteznék.

Éppen ezen oknál fogva az Equity, mint jogrendszer, nem rivális rendszere a Common-law-nak, soha nem is törekedett arra, hogy a Common-law rendszerét kiszorítsa, vagy hogy azzal ellentétbe kerüljön; ellenkezőleg, a Chancery Court igazságszolgáltatásának alapelve volt: „Equity follows the law“ (Equitas sequitur legem);³¹⁹⁾ mindig a Common law-t tekintette az igazságszolgáltatása alapjául, annak alaptételeit önmagára nézve is kötelezőnek ismerte el. Ott is, ahol a Common law intézkedései a méltányossággal összeegyeztethetőek nem voltak, a Chancellor a változtatásokat lehetőleg úgy hozta létre, hogy azok a Common-law mintáját és rendszerét kövessék.³²⁰⁾ A Chancery bírójának nem állott

³¹⁷⁾ Maitland: Equity: 19. „Equity was not a self-sufficient system, at every point it presupposed the existence of Common-law.“

³¹⁸⁾ Maitland i. m. 18. „We ought to think of equity as supplementary law, a sort of appendix added on to our code, or a sort of gloss written round our code, an appendix, a gloss, which used to be administered by courts specially designed for that purpose.“

³¹⁹⁾ Snell: 14, Strahan 48 f. Halsbury: Equity 8. Salmond: Jurisprudence 90.

³²⁰⁾ „It is said since the existence of trusts, equity has modelled them into the shape and quality of real states... It has made tenants by the curtesy, permitted tenants in tail to suffer common recoveries etc... and why? Because equity follows the law.“ Burgess v. Wheate (1757—9) 1 Eden 177, per Lord Keeper Henley.

módjában a Common-law alapelveit megváltoztatni.³²¹⁾ Ez az elv azonban rendkívül viszonylagos volt: mihelyt a Common-law elvei oly eredményre vezettek, amelyek éppen a Chancery elveibe ütköztek, elkerülhetetlen volt, hogy a Chancellor ettől eltérjen.³²²⁾

Az Equity a Common-law rendszerét különösen ott javítja, glosszálja, ahol annak túlságos szigora vagy hiányossága méltánytalan és igazságtalan eredményre vezetett volna.³²³⁾ Itt van az a belső jellemzője az Equitynek, amelyet az angol jogászok „conscience” (lelkiismeret) szóval jelölnek meg.

A „conscience” mint a Chancery igazságszolgáltatásának vezérelve a legrégibb időktől kezdve mély gyökeret vert a Court of Chanceryben és így az Equity jogrendszerének is egyik főjellelmzőjévé lett. Innen az a megkülönböztetés is a Courts of law, a rendes bíróságok és a Court of Conscience, a Chancery között. Az equity jogszolgáltatás kezdetén a kancellár, mint a király lelkiismeretének őrzője (the keeper of the King's conscience) (l. 106.), az igazságtalanságok orvoslását célozta ítélezésével. Mint Lord Ellesmere mondotta: „The office of the Chancellor is to correct men's conscience”.

Ez az irányzat mutatkozik az equity minden intézményében. A vagyonkezelő bizalmi egyén ily helyzetében szerzett minden-

³²¹⁾ Equity, „cannot alter the maxims of the common law, for this would be to assume a power paramount to the law”. Earl Bath v. Sherwin (1710), 10 Mod. Rep. 1, per Lord Cowper, L. C. at p. 3.

³²²⁾ „If it were true at common law it would not govern this case, which depends upon principles of equity... I always incline to adhere, as near as justice will admit, to the rule, aequitas sequitur legem.” Garth v. Sir John Hind Cotton (1750) 1 Ves. Sen. 524, 546.

„Courts of equity break in upon the common law. where necessity and conscience require it.” Wortley v. Birkhead (1754), 2. Ves. Sen. 571, 573 per Lord Ch. Harwicke.

³²³⁾ „The cause why there is a Chancery is, for that men's action are so divers and infinite, that it is impossible to make any general law which may aptly meet with every particular act, and not fail in some circumstances. The office of the Chancellor is to correct men's consciences for frauds, breach of trusts, wrongs, and oppressions, of what nature soever they be, and to soften and mollify the extremity of law, which is called summum ius. And for the judgement etc. law and equity are distinct, both in their Courts, their Judges, and the rules of justice; and yet they both aim at one and the same end, which is to do right, as Justice and merely differ — in their effects and operations, yet both join in the manifestation of God's glory.” „Earl of Oxford's Case (1615). 13 Jac. 1; Ch. Rep. 1; L. Ch. Ellesmere.

nemű vagyoni előnyt köteles kiadni, még olyat is, amely tulajdonképpen nem is károsította a felperest. Tehát nem a „kártérítés“ elvét, hanem a tisztességnak meg nem felelő gazdagodást veszi a bíróság elsősorban tekintetbe. „Equity gives account of profits, not damages“, mondja egyik tétel. Ezzel szemben oly esetekben, ahol a jóhiszeműség és tisztesség ellen kifogás nem esik, az Equity nem ad jogsegélyt, még ha valószínű kár forog is fenn. A conscience gondolatából fakad az is, hogy amíg a Common-law csak egyetlen jogorvoslati módot ismert: a kártérítést, (damages), az Equity kifejlesztett más módokat, a specific performance, injunction, account alakjában (l. alább).

Végül a lelkiismereti kérdés hangsúlyozása magyarázza meg azt a tételt is, hogy „Equity acts in personam“. Mivel az Equity célja volt, hogy „a peres fél lelkiismeretét is tisztán tartsa“, ítéletei nem pusztán anyagi kárpótlást céloztak. Innen volt az, hogy az equity-bíró nem ítéletet (judgement) hozott, mint a Common-law bíróságok, hanem bírói parancsot (decree or order) bocsájtott ki, amelynek nem követése esetén alperes „contempt of Court“ miatt letartóztatásba került. A Courts of Law ítéleteinek végrehajtás útján (by process of execution) szereztek érvényt, míg a Chancery döntéseinek letartóztatás útján (by process of attachment). Az „in personam“ eljárás másik következménye volt, hogy oly esetben is illetékesnek tartotta magát a Court of Equity, amikor a rendes bíróságok illetékességüket megtagadták, pl. az alperes Angliában volt ugyan, de a per tárgyát tevő ingatlan külföldön feküdt.³²⁴⁾³²⁵⁾

Avégből tehát, hogy az Equity helyét az angol jogban helyesen megállapítsuk, kettős szempontot kell figyelemmel kísérni: egyfelől azt, hogy lehetőleg igyekszik a Common-lawhoz simulni,

³²⁴⁾ L. Schwarz: 115/116.

³²⁵⁾ „The Courts of Equity in England are, and always have been Courts of conscience, operating in personam and not in rem; and in the exercise of this personal jurisdiction they have always accustomed to compel the performance of contracts and trust as to subjects which are not either locally or *ratione domicilii* within their jurisdiction. They have done so as to land in Scotland, in Ireland, in the colonies, and in foreign countries.“

Ewing v. Orr Ewing (1883), 9. App. Cas. 34. at p. 40 per Lord Selborne.

s ez az elem az, amely a Common-lawhoz vonzza; másrésről a „conscience“ nevezete alatt összefoglalt szabad mérlegelési elemet, amely belső sajátosságánál fogva éppen taszítja az Equityt a Common law-tól. Az Equity helyzete legtisztábban mutatja a történelmi elem túlnyomó hatását a logikai elem fölött.

Az Equity anyagának mai rendszere jellemzően tünteti fel az angol jognak ezt a különbségét. A mai angol jogszolgáltatás egy-egyesen veszi figyelembe úgy a Common-lawt, mint az Equityt. Nincsenek többé külön bíróságok, amelyek az Equity-igazságszolgáltatást gyakorolnák. Ebből logikusan az következne, hogy a jogi doktrína is egységesítve dolgozza fel a Common-lawt és az Equity-t.³²⁶⁾³²⁷⁾ Ennek ellenére a kézikönyvek és tankönyvek ma is külön dolgozzák fel az Equity-t; ezért oly fontos megérteni az Equity viszonyát a jog többi ágazataihoz, mert csak így lehet helyes képet alkotni róla.

Az ekként külön tartott és külön feldolgozott Equity anyagának helyes rendszerezése igen nehéz. Mint Maitland helyesen állapítja meg, a rendszerezéseknek e téren jelentőség nélkül kellett maradniok, mert egyes, egymás között össze nem függő intézményekről volt szó.³²⁸⁾ A legáltalánosabban elfogadott rendszer Storynak, a nagy amerikai bírónak a felosztása. Eszerint az Equity három fő területre osztható:

1. A kizárólagos jurisdictio területére (exclusive jurisdiction in Equity). Ez az a terület, amelyen jogvédelmet kizárólagosan az Equity nyújt, vagyis ahol csak a Chancery adhatott orvoslást; ilyen pl. a trust esete, vagy a házastárs (feleség) külön vagyona (separate property).

2. A konkurrens jurisdictio területére (concurrent jurisdiction in Equity). Ez az a terület, ahol jogvédelmet mind a Common-law, mind a Chancery nyújthatott és az érdekelt választhatott, melyik bírósághoz forduljon (ilyen esetek a fraud, mistake, specific performance esetei; l. alább).

3. A kiegészítő jurisdictio területére (auxiliary jurisdiction in

³²⁶⁾ Maitland: Equity 20/21.

³²⁷⁾ Schwarz: id. m. 119. old.

³²⁸⁾ Maitland: u. o.

Equity), vagyis arra a területre, ahol a Chancery nyújtotta jogsegély nem vezetett végleges és teljesen kielégítő eredményre, hanem ahol a jogsegély célja csupán az volt, hogy a más bíróság nyújtotta jogsegélyt könnyebbé tegye vagy biztosítsa. Ilyen esetek pl. a discovery és az injunction (l. alább).

Ez a felosztás a kétféle bíróság egyesítése óta még azt a kevés gyakorlati jelentőségét is elvesztette, amellyel annak előtte bírt.³²⁹⁾

Másféle, inkább gyakorlati szempontból, a leghelyénvalóbb a különböztetés *'equitable rights'* (equity jogok) és *'equitable remedies'* (equity jogorvoslatok) között. Az *'equitable right'* az Equity adta alanyi jog; *'equitable remedy'* viszont az Equity által kifejlesztett módja a jogsegélynek.³³⁰⁾

Végül a felosztásnak elég gyakran követett módja a különböztetés az egyes equity jogintézmények célja szerint.

33. §. Az Equity maximái. (Maxims of Equity).

Az Equity maximáin azokat az általános, egy-egy mondatba foglalt elveket értjük, amelyeken a Chancery Court jogszolgáltatása alapult. E maximák nem alkotnak logikusan összefüggő rendszert, de még csak azt sem mondhatni róluk, hogy változtathatatlan tételeket fejeznek ki, vagy hogy az Equity egész területét felölelik. Sőt egyik vagy másik részben fedik egymást. Jelentőségük inkább az, hogy rövid, pregnáns mondatokban fejeznek ki tételeket, amelyek rávilágítanak az Equity lényegére. A legelterjedtebb Equity kézikönyv, Snell: *Principles of Equity*-je tizenkét maximát állít fel, amelyek a következők:

1. Equity will not suffer a wrong to be without a remedy. (Az Equity nem tűri, hogy jogsértés megfelelő jogorvoslat nélkül maradjon.) Ez az Equity legáltalánosabb célját fejezi ki, azt t. i., hogy oly jogsérelmekre is legyen megfelelő jogorvoslat, amelyek esetében a common-law illet nem nyújthat. Ez természetesen sokszor csak kíváncsi maradt, még az Equity területén is.³³¹⁾

³²⁹⁾ Strahan 9 f. Halsbury: *Equity*. 9 ff.

³³⁰⁾ Strahan: *Digest of Equity*.

³³¹⁾ Snell: 12.

2. Equity follows the law (Equity követi az általános jogot, l. fent 113. old.). Ez a tétel kifejezi a Chancery Courtnak azt az irányzatát, hogy a lehetőséghez képest a Common-law elveihez alkalmazkodik, még akkor is, ha azzal ellentétes gyakorlat kifejlesztését célozta.

3. Where there is equal equity, the law shall prevail. (Ahol az igények egyenlő mértékben méltányosak, a Common-lawé az elsőbbség.)

4. Where the equities are equal, the first in time shall prevail. (Egyenlő méltányossági jogok esetén a korábbi az erősebb, vagyis qui prior est tempore, potior est jure).

Ez utóbbi két tétel főleg az ingatlan tulajdon szerzés körében érvényesül.

5. He who seeks equity must do equity. (Aki méltányos elbárást akar, méltányosan köteles eljárni.)

6. He who comes into equity, must come with clean hands. (Aki equityt vesz igénybe, annak tiszta kézzel kell jönnie.)

Ez utóbbi két tétel kifejezi az Equity-ben rejlő viszonyossági elvet. Méltányos jogvédelmet csak az olyan személy várhat, aki maga is méltányosan, jóhiszeműen cselekszik. A Common-law jogsegély rendelkezésére áll a jogosítottnak, tekintet nélkül, vajjon helyes módon járt-e el vagy sem; az equitable jogsegély alkalmazása azonban nagymértékben a szabad bírói mérlegelésen alapszik, és a bíró megtagadhatja azt, ha úgy találja, hogy aki kéri, nem a tisztesség követelményei szerint járt el.³³²⁾

7. Delay defeats equities vagy Equity aids the vigilant and not the indolent. (Késedelem megszünteti az equityt, vagy: Equity a gondos embert segíti, nem a hanyagot.)

8. Equity is equity. (Equity annyi mint méltányosság.)

9. Equity looks to the intent rather than to the form. (Equity inkább a szándékot tekinti, mint a formát.)

10. Equity looks on that as done which ought to have been done. (Equity véghezvittnek tekinti, amit még véghez kellett volna vinni.)

³³²⁾ „The principle of this court is not to give relief to those who will not do equity.” Davis v. Duke of Marlborough (1819), 2 Swanst. 108, at p. by Lord Eldon.

11. Equity imputes an intention to fulfil an obligation. (Equity feltételezi a kötelezettség teljesítésének szándékát.)

12. Equity acts in personam. (l. 115. l.) (Equity a személy ellen hat.)

34. §. Az Equity forrásai.

Az Equity tárgyi forrásai nagy mértékben hasonlóak a Common-law forrásaihoz, bár sokkal gyérebbek és kevésbé jellegzetesek, mint jóval idősebb testvér-rendszerének forrásai. A legfontosabb forráscsoportok: 1. a Record-ok, 2. Az Orders of the Court, 3. a Report-ok és 4. a Tracts and Treatises.

1. *Records*. — Lényegükben ugyanolyan természetűek, mint a Common-law Record-ok (l. 44. l.), csak hiányosabbak, kevesebb fontosságot tulajdoníthattak nekik. Ide tartoznak a bill-ek (l. 108. lap), answers (válasziratok), depositions és minden egyéb a Chancery eljárásban felvett okirat.³³³) Három sorozatba vannak foglalva.

a) A *Chancery Proceeding*-ek: II. Richardtól Máriáig (a kancellárok sorrendjében elrendezve); Erzsébettől I. Károlyig (a panaszosok betűsoros rendjében), I. Károlytól 1842-ig. A Record Commission és a Public Record Office közzétette a második sorozat Tárgymutatóját.³³⁴)

b) *Entry Books of Decrees and Orders*. Ezeket a könyveket a bíróság jegyzője (registrar of the court) vezette; a bíróság által kiadott végzések és parancsok jegyzékét tartalmazták. E könyvek 1544-től 1885-ig haladnak. Érdeklődést érdemlő kivonatokat Mauro adott ki belőlük.³³⁵)

c) *Reports and Certificats (of the Masters)*. E könyveket a Master-ek vezették, 1547-től 1848-ig folytatódik ez a sorozat, amely 4108 kötetből áll, betűrendbe foglalva egy-egy bírósági ülészakon (term-en) belül elintézésre került ügyeket.

2. *Orders of the Court*. A bíróság által kibocsátott parancsok gyűjteménye. Ebből a gyűjteményből tükröződik legtisztábban a bíróság szervezetének növekedése és az eljárási formák kifejlődése. Folytatólagos sorozatban 1388-tól a Judicature Act-ig terjednek. Legteljesebb kiadása a G. W. Sanders-féle 1845-ből. Érdekes jelenség, hogy a bíró-

³³³) Holdsworth: Sources 181. Lévy-Ullmann: id. m. 359. (angol kiadás).

³³⁴) Index of Chancery Proceedings. vol I. (1558—1579); vol II. (1579—1621); vol III. (1621—1660).

³³⁵) Acta Cancellariae, or Selections from the Records of the Court of Chancery. (1558—1624) I. vol. 1847. — L. Holdsworth: H. E. L. V. 262—264;

ságok sohasem vezettek hivatalos jegyzéket a kiadott bírói parancsokról.³³⁶⁾³³⁷⁾

3. *Tracts and Treatises*. A tudományos dogmatika az Equity téren viszonylagosan későn hozott létre rendszerező, összefoglaló műveket. A XVI. és XVII. században számos vitairatot találni, amelyek egyik része a Common-law és a Chancery bíróság közötti ellentétet tárgyalja, másik részük a kancellárról és bíróságáról^{338) 339)} szól. E munkáknak azonban jogforrási szempontból nem volt nagy fontosságuk.

Az egyetlen elsőrendű fontosságú mű e korból St. Germain „Dialogues between the Doctor and Student“-ja. E mű a XVIII. század közepéig a vezető jogkönyv volt. A mű szerzője Christopher St Germain nevű ügyvéd (barrister) volt, aki kb. 1460-tól 1540-ig élt. Mind az angol, mind a kánonjogban egyaránt képzett volt, ami lehetővé tette számára, hogy kritikailag foglalkozzék az angol joggal és kánonjogi ismeretei alapján rámutasson azokra a pontokra, amelyek különösen rászorultak az Equity-re mint segítőre.³⁴⁰⁾ A dialogusok több kiadásban jelentek meg, latinul és angolul.³⁴¹⁾ Az Equity fejlődésére legnagyobb jelentőséggel az angolnyelvű kiadás volt. A mű nagy ha-

³³⁶⁾ Holdsworth: Sources. 182. Holdsworth: H. E. L. V. 265–266.

³³⁷⁾ Sanders: Chancery Orders 1. XV: „the little attention which the court has paid to the preservation of its general orders, and to the means of obtaining a ready reference thereto, creates perhaps more surprise than anything else in its history.“

³³⁸⁾ Holdsworth: Sources 182 és köv.

³³⁹⁾ Az első ilyen vitairat címe: „Priviledges and Prerogatives of the High Court of Chancery, 1641-ből való. Kommentálja a Magna Chartát és más oly statutumokat, amelyek, a common-law jogászok szerint, határozottan kizárják a Chancery azon hatalmát, hogy a Common-law bíróságok ítéletei ellen tiltó parancsot (injunction) hozhasson. A második ily vitairat 1693-ban jelent meg és felelet Coke által a chancery ellen kifejtett véleményére. — A harmadik George Norburic-tól való: „The abuses and Remedies of the High Court of Chancery“; e műben a szerző rámutat arra a módra, amellyel szerinte, leginkább lehetne orvosolni a Chancery visszaéléseit, amely kérdés épp akkor a parlament elé került.

A Chancellorról is felemlíthető néhány mű: A legjobb ezek közül: „A Treatise of the Masters of the Chancery“, mely a Hargrave law tractatban jelent meg. Megemlíthető még: „Certain Observations touching the Office of Lord Chancellor“ 1651-ből. — Az eljárási jogról szólanak: „The Practice of the Court of Chancery Unfolded.“ 1652-ből, „Clerk's Tutor in Chancery“ 1687-ből, „Praxis Almae Curiae Cancellariae“ 1694-ből és „Practical Register in Chancery“ 1714-ből. (Ezekre vonatkozóan l. Holdsworth: Hist. of Engl. law. V. 266–74.)

³⁴⁰⁾ Holdsworth: Sources: 186. Holdsworth: 266–274.

³⁴¹⁾ Az első dialogus latin kiadása 1523-ban jelent meg, 1528-ban új kiadás jelent meg; a második dialogus angolul jelent meg 1530-ban; az első dialogus a szerző által átdolgozva és angolul kiadva 1531-ben jelent meg. Azóta számos újabb kiadás jelent meg a műről.

tása abban rejlett, hogy könnyen érthető és népszerű alakban fejtette ki a kanonisták felfogását a jogi alapfogalmakról, a jog természetéről és céljáról. Valójában e tanok és tételek voltak éppen azok, amelyek a fejlődésnek induló Equitynek alapjait rakták le. Elterjedésükkel nagymértékben elősegítették az Equity térfoglalását. St. Germain ezen alapfogalmakkal ugyanazt tette az Equity érdekében, amit annak idején Bracton tett a Common-law érdekében. Mint Holdsworth oly érdekesen kifejtette, mindkettő idegen alaptételeket hasonított az angol környezethez. Mindkét esetben recepciós folyamatról és oly idegen tanoknak az alkalmazásáról volt szó, amelyek a jog fejlődését elősegítették; de egyik esetben sem volt szó az idegen jognak részleteiben való recepciójáról.³⁴²⁾

Összefoglaló műveket (text-books) az Equityről csak a XVIII. századtól kezdve találni. A XVIII. század elején két mű jelent meg, amely megkísérelte az Equity alaptételeinek összefoglalását. Chief Baron Gilbert-nek „History and Practice of the High Court of Chancery” című műve halála után, 1758-ban jelent meg. Két részből áll, az első Forum Romanum címen a bíróság történetével és gyakorlatával foglalkozik. A második rész címe Lex Praetoria és öt főcsoportban tárgyalja az Equity tanait: 1. Specific Performance, 2. Portions, 3. Frauds, 4. Powers, 5. Wills, Executors and Administrators, Devises and Legacies. A mű nem foglalkozik a trust intézményével, valószínűleg mivel a szerző „Law of Uses and Trusts” címen 1734-ben adott ki külön művet e kérdésről.³⁴³⁾

Jobban áttekinthető mű jelent meg 1737-ben névtelenül.³⁴⁴⁾ Hat könyvre oszlik.³⁴⁵⁾ Egyetlen nagy hiánya a könyvnek, hogy szerzője sem jogesetekre, sem szerzőkre nem hivatkozik. Fonblaque kiváló Equity jogász ezt a könyvet választotta „szövegkönyvül”, amelyet bőven ellátott jegyzetekkel és kiegészítésekkel. Ez utóbbi mű, amely 1793-ban jelent meg, egész 1820-ig igen elterjedt volt. 1820-ban jelent meg az első modern mű az Equity-ről, melyet Henry Maddock írt. Ez a munka a régi és modern Equity-reportokon alapult. 1836-ban jelent meg a kiváló amerikai bírónak, Story-nak híressé vált kommentárja: „Commentaries on Equity jurisprudence.” Végül 1845-ben jelent

³⁴²⁾ „Both writers adapted foreign principles to an English environment. In both cases there was a reception and a use of the foreign principles thus adapted, which helped on a native development of the law. But in neither case was there any reception in detail of foreign law.” Holdsworth: Sources 188.

³⁴³⁾ Holdsworth: Sources 189 és Hist. V. 266—74.

³⁴⁴⁾ Szerzője valószínűleg Henry Ballow, aki az Exchequer tisztviselője volt.

³⁴⁵⁾ I: az Equity természete; II: uses and trusts, III: mortgages and pledges, with marshalling of assets, IV: legacies, executors and administrators; V: damages and interest; VI: evidence.

meg Josiah W. Smith összefoglaló tankönyve: „A Manual of Equity Jurisprudence as administered in England.“³⁴⁶⁾

Az Equityre vonatkozó és fejlődésének megismerésére jelentős jogkönyvek rövid ismertetése után arra a jogforrási tényezőre kell rátérni, amelynek legnagyobb a jelentősége: a Reportokra, illetőleg a bennük tükröződő bírói döntésekre.

4. *Reports.* Az Equity Reportok fejlődése nem oly eredeti, mint a Common-law Reportoké, mert ezeknek tulajdonképen csak utánzataik voltak. E Report-rendszer nem is olyan bő, mint a Common-lawé. Mégis jogforrási jelentőségét tekintve, — számolva a Common-law reportok nagy jelentőségével és fontosságával is — túlzás nélkül állíthatni, hogy túlszárnyalja azokat. Ez onnan nyeri magyarázatát, hogy az Equity valódi létrehozói a nagy kancellárok voltak; elsőrangú jogforrások tehát főleg ezeknek döntéseiből nyerhetők. Igaz, hogy ez a tétel megáll a Common-law bíróságokra vonatkozóan is, de a Chancery esetében a bírói döntések jogforrási jellege sokkal határozottabb, hangsúlyozottabb alakban nyilvánul, tekintettel arra, hogy a kancellárok jogfejlesztő hatása sokkal egyénibb és önállóbb volt.³⁴⁷⁾ Ez, mint Holdsworth mondja: kettős okra vezethető vissza. Először is egészen 1729-ig a kancellár volt a Chancery court *egyetlen* bírója; másodszor az Equity elvei oly szétfolyóak, oly kevésbé határozottak voltak, hogy erős egyéniségű kancellárnak több teret engedtek az érvényesülésre, mint a jobban megállapodott Common-law. Innen volt az, hogy az Equity fejlődésében egy-egy kancellár határozott fordulópontot jelent, sokkal inkább, mint egyes Common-law bírák. (l. 110. l.)³⁴⁸⁾

A reportok gyűjtésére az Equityben ugyanaz az ok vezetett, mint a Common-lawban, t. i. a jogászok törekvése, hogy gyakorlati munkájukat jegyzetek készítésével megkönnyítsék. Kétségtelenül a fejlődés lassúbb volt az Equity esetében, mint testvérénél, mivel hosszú időn át, „equity equity volt“,³⁴⁹⁾ vagyis minden egyes esetben az ideálisan igazságos szabályt igyekezett megkeresni. Lambard-nak, aki Master of Chancery volt, 1591-ben írt „Archeion“ című művéből kitűnik, hogy vita tárgya volt, vajjon mondjon-e ki a kancellár eljárási szabályokat, vagy sem.³⁵⁰⁾ A XVII. század elején a jogász kancellárok

³⁴⁶⁾ Holdsworth: Sources 190.

³⁴⁷⁾ Holdsworth: Sources 191.

³⁴⁸⁾ u. o.

³⁴⁹⁾ Holdsworth: VI. Hist. V. 275. „equity was equity — it tried to lay down the ideally just rule applicable to the circumstances of each particular case“.

³⁵⁰⁾ Archeion (ed. 1635) 83—85 „Whether it be meete that the Chancellour should appoint unto himself, and publish to others certaine Rules and Limits of Equity or no; about the which men both holly and learned doe varie in opinion: For on the one part it is thought as hard a thing to prescribe to equity any certaine bounds, as it is to make any one general

hatása alatt a precedensekre hivatkozás a Court of Equity-ben is kezdett elterjedni. Ez a gyakorlat elkerülhetetlenül magával hozta a feljegyzések készítését, amivel együttjárt azoknak report alakjában való közzététele, a Common-law reportok mintájára.

1649-ben jelent meg Tothillnak „Transactions of the High Court of Chancery“³⁵¹⁾ című gyűjteménye. A mű első része rövid, betűrendben összeállított jegyzetekből áll. A jegyzetek rendkívül hiányosak, sokszor érthetetlenek. A második rész a Chancery eljárásának rövid ismertetése. 1650-ben jelent meg a Cary's Reports néven ismert gyűjtemény. Szerzője Sir George Carew, Master of Chancery volt; rövid jegyzetek sorozatát foglalja magában 1537 és 1604 között eldöntött esetekről. Végül 1652-ben jelent meg az ú. n. „Notes on Cases“, amely mű 1557-től 1606-ig terjedő jogesetekkel foglalkozik. Utóbbit általánosan „Choice Cases is Chancery“ néven ismerik.³⁵²⁾

A XVII. század végén két fontos, gyakran idézett esetgyűjtemény jelent meg. Az első 1693-ban, „Reports of Cases taken and adjudged in the Court of Chancery in the Reign of King Charles I and to the Twentieth Year of Charles II.“ címmel; ennek második része 1694-ben jelent meg és eseteket tartalmazott II. Károlytól I. Vilmos és Mária uralkodásáig. A második gyűjtemény „Cases Argued and Decreed in the High Court of Chancery“ címmel 2 részben jelent meg és 1660-tól 1679-ig tartalmazott eseteket, ehhez járult meg egy harmadik rész is 1745-ben, amely igen fontos jogeseteket foglal magában (Duke of Norfolk's Case, Earl of Bathe's Case, Bertie v. Faulkland).

A XVIII. században számos gyűjtemény jelent meg. Különösen említésre méltóak Nelson, Peere Williams és Thomas Vernon Reportjai. Ezek már egészen a Common-law reportok mintájára készültek. Későbbi Report-gyűjtemények közül Dickensé említendő, de legfőképpen Swanston három kötete (1821—1827-ig), amely Lord Nottingham számos ítéletét közölte hiteles alakban.³⁵³⁾

law to bee a meet measure of justice in all particular cases. And on the other side it is sayd, that if it bee not knowne before hand in what cases the Chancellour will reach forth his helpe, and where not, then neither shall the Subject bee assured how, or when he may possesse his owne peace, nor the practizer in Law be able to inform his client what may become of his Action.“

³⁵¹⁾ „The Transactions of the High Court of Chancery, both by Practice and Precedent, with the fees thereunto belonging, and all special orders in Extraordinary cases, which are to be found in the Registers office as they are quoted by Tearmes, Yeares and Bookes. Collected by that famous lawyer, William Tothill, Esq, late one of the 6 Clerks And since reviewed by Sir Ro. Holborne, Benchor of Lincoln's Inn.“

³⁵²⁾ Holdsworth: H. E. L. V. 274., 278.

³⁵³⁾ A Chancery reportok kronologikus összeállítását legjobban: J. W. Wallace: „The Reporters (Boston, 1882) című művében találni. (457—518. l.)

35. §. Az Equity főintézményei.

Az Equity történeti fejlődésének és az angol jogban elfoglalt helyzetének vázlatos ismertetése után, helyén való, ugyancsak vázlatosan, ismertetni néhány intézményét is. Az Equity egyes intézményekre széteső szerkezeténél fogva erre igen alkalmas, az összefüggő rendszert képező Common-law-al szemben. De nem az arra való alkalmasság az, amely a részletek ismertetésére csábít, hanem a szükség; mert csak így lehet közelebb férközni e különleges „kiegészítő” jog helyes megismeréséhez. Az Equity intézményeit, mint fentebb említettük, többféleképpen osztják fel, de egyik felosztás sem vezet kielégítő eredményre. Az alábbiakban Sir William Holdsworth vázlatos osztályozását követjük, amely a következő:

- A) Az Equity által elismert tulajdonjogi intézmények.
- B) Equity jurisdiction szerződések és jogellenes cselekmények felett.
- C) Védelem a jog ridegsége ellen.
- D) A Court of Chancery eljárási szabályainak alkalmassága folytán megszerzett joghatóság.
- E) Gyámság kiskorúak felett.

36. §. A) Az Equity által elismert tulajdonjogi intézmények.

Ide tartozik mindenek előtt a *trust* intézménye, amely nemcsak az Equitynek legeredetibb és legjelentősebb intézménye, de az egész angol-szász jogéletnek alapvető sajátossága.³⁵⁴⁾³⁵⁵⁾ Az angolszász világ gazdasági, társadalmi, de még családi élete is sokban a *trust* intézményén alapszik, nem szólva arról, hogy az Equity tengelyének is a *trust*-öt kell tekinteni.

Mi tulajdonképpen a *trust*? A *trust* oly jogviszony, amely valakit (a *trustee*-t, mint bizalmi egyént) arra kötelez, hogy valamely vagyont (amelynek ő forma szerint tulajdonosa) bizonyos szemé-

³⁵⁴⁾ Holdsworth: Sources 200. „Equity has added one wholly original idea to the jurisprudence of the World — the trust concept.”

³⁵⁵⁾ Maitland: Equity: 23: „Of all the exploits of Equity the largest and the most important is the invention and development of the Trust. This is perhaps the most distinctive achievement of English lawyers.”

lyek (beneficiarius vagy cestui que trust) javára kezeljen, akiknek ő is egyike lehet, és akik közül bármelyik kényszerítheti őt kötelezettsége teljesítésére.³⁵⁶⁾ A trust alapfogalma tehát az, hogy valakire oly vagyron van ráruházva, amelyet más személy javára vagy a saját hasznától különböző cél érdekében köteles kezelni. A trustee ily esetben a névleges (nominal) tulajdonos, míg a cestui que trust, a beneficiarius az igazi tulajdonosa a vagyonnak.

A trust „equitable obligation“-t (equity-kötelmet) jelent, vagyis csak oly bíróságnál érvényesíthető, amely az Equity szabályait alkalmazza. Bizalmi és méltányossági természeténél fogva azonban a trust *nem* szerződési jogviszony, aminek jelentősége a különös szabályokban mutatkozik. A trust intézmény mai tétéles szabályait most figyelmen kívül hagyva, fel kell említeni a trust nagy hatását az egész Equityre.³⁵⁷⁾

Ismert mondás szerint: „Equity operated by means of trust.“ Ez tulajdonképen a következőt jelenti: az Equity önállóan nem ruházhatott át valamely jogot (legal right) olyasvalakire, akinek arra a Common-law szerint nem volt jogcíme; de módjában állott ott, ahol az erkölcs vagy a lelkiismeret kívánta, a legal right hordozóját arra kötelezni, hogy az jogát a másik javára (for the benefit) gyakorolja. Az ilyen joghordozót az Equity, mint trustee-t, a jóerkölcs szerint jogosítottat pedig, mint Cestui que trust-et, kezelve, ezen az úton elérte, hogy az utóbbi legyen az „equitable“-jog alanya, a legal right-al szemben.³⁵⁸⁾ Ezen alapszik az egész angol vagyronjogon végigvonuló különbség *legal* és *equitable* rights között. Ez az eljárási mód magyarázza ugyancsak Strahan mondását: „in this very broad sense trusts may be said to include the whole or almost the whole subject-matter of equity.“³⁵⁹⁾ A trust

³⁵⁶⁾ „an equitable obligation binding a person (who is called the trustee) to deal with property over which he has control (which is called the trust property) for the benefit of persons (who are called beneficiaries or cestuis que trust), of whom he may himself be one, and anyone of whom may enforce the obligation.“ (Snell: Principles, 65.)

³⁵⁷⁾ A trustre vonatkozóan I. Lewin's Practical Treatise on the Law of Trusts (1928) és Godefroi's Law relating to Trusts and Trustees. 5. kiad. by H. G. Hanbury (1927).

³⁵⁸⁾ Schwarz: id. m. 122.

³⁵⁹⁾ Digest of Equity 22.

mai nagy szerepe és jelentősége mellett, nem szabad megfelelkezni, a múltban betöltött nagy szerepéről sem (l. usesről, 107. l.).

A trust intézményt az Equity kiterjesztette oly jogviszonyokra, amelyeknél bizalmi viszony valójában a felek akaratából fenn sem áll Equity, csupán az igazságosság és méltányosság követelményének engedve, szerkesztett trust viszonyt (ú. n. constructive trust).

Ilyen *constructive trust* viszony áll fenn ingatlan adásvételi szerződés esetében úgy az eladóra, mint a vevőre nézve. Az adásvételi szerződés megkötése után, amennyiben ellenértéket kapott, az eladó trustee-je lesz a vevőnek, vagyis a tulajdon átruházásáig bizalmi viszony alapján, a viszony megszegésének (breach of trust) súlyos jogkövetkezményeivel terhelve birtokolja az ingatlant. Viszont abban az esetben, ha az eladó az ingatlan tulajdont a vevőre átruházta, de még a vételárat, vagy a vételár egy részét nem kapta meg, a vevő (aki már tulajdonban van) a vételár erejéig constructive trustee-je az eladónak és ugyancsak a bizalmi viszony alapján felel a vételárért. Hasonló trust konstrukciót nagyszámban találni a legkülönbözőbb jogviszonyokból kifolyólag.

Az Equity intézményeknek ebbe a csoportjába tartozik továbbá a *jóhiszemű szerző védelme* (doctrine of notice) az Equity szerint. Ez a tan a legal és equitable rights közötti alapvető különbséggel függ össze. A Common-law nem ismerte ingatlan dologi jogok (legal interest) tekintetében a jóhiszemű harmadik szerző védelmét; abszolút természetüknél fogva, mivel „rights in rem” voltak, mindenkiel szemben érvényesíthetőek is voltak. De nem így volt ez az Equity által elismert dologi jogokkal (equitable interests). Az Equity az általa adott és elismert jogokat csak akkor érvényesítheti a jogosított javára, ha a méltányossági szempontok azt megengedik. Ez a szempont magyarázza meg azt az általános tételt, hogy az equitable right (equity adta alanyi jog) nem ad jogvédelmet oly harmadik személy ellen, aki a legal right-ot ellenértékért, az equitable interest létezésének ismerete nélkül (for value without notice) szerezte meg. A jóhiszemű vevő (bona fide purchaser) tehát biztosítva van az ellen, hogy netalán ellene equitable rights alapján is fordulhassanak. Igaz, hogy az

equitable right is dologi erejű jog, de gyengébb, mint a legal right. A legal és equitable right természete közötti különbözőségen alapul a „notice“ tana.³⁶⁰⁾ Rosszhiszem (notice) akkor forog fenn, ha a szerzőnek az equitable right fennforgásáról valóságos tudomása volt (actual notice) vagy ha hanyagság terheli a szükséges és alapos tudomásszerzés, a „usual investigations“ körül (constructive notice); a képviselő (agent) tudomása ugyanúgy jön számba, mint a saját tudomás (imputed notice).³⁶¹⁾³⁶²⁾

Az Equitynek igen jelentős hatása mutatkozik a *zálogjog* (mortgage) intézményére az ú. n. redemption (visszaváltás) kérdésében.³⁶³⁾ A Common-law szerint az ingatlan zálogbaadása (a magyar zálogbirtokhoz hasonlóan) úgy ment végbe, hogy az ingatlant átruházták a zálogbirtokosra, arra az esetre, ha a zálogilag biztosított adósság szerződésileg meghatározott módon teljesítve nem lett. A hitelező tehát tulajdonosa lett az ingatlannak, azzal a korlátozással, hogy az adósnak módjában állott azt a meghatározott időpontig visszaváltani (redeem). A Common-law a feltételt szigorúan értelmezte és ha az időpont bekövetkezett az adós teljesítése nélkül, ez utóbbi elveszítette (forfeited) visszaváltási jogát, a hitelező pedig az ingatlan korlátlan tulajdonosává vált.

Itt lépett közbe az Equity, azon maximája alapján, mely szerint „Equity looks to the intent rather than to the form.“³⁶⁴⁾ Abból indulva ki, hogy a mortgage-nél az ügylet célja a *biztosí-*

³⁶⁰⁾ Snell: Principles: 28 és köv. 38 ff. White and Tudor: Leading cases II. 136. és köv.

³⁶¹⁾ Espin v. Pemberton (1859) 3, De G. d. J. 547.

³⁶²⁾ Espin v. Pemberton (1859) 3, De G. & J. Chelmsford, C. said: „Constructive notice, properly so called, is the knowledge which Courts impute to a person upon a presumption so strong of the existence of the knowledge, that it cannot be allowed to be rebutted, either from his knowing something which ought to have put him upon further inquiry or from his wilfully abstaining from inquiry, to avoid notice“. White & Tudor II. 174. old.

³⁶³⁾ Snell: 290 ff. Strahan 333 ff. 345 ff. White & Tudor II. 1. ff. Maitland 266 f. l. Grosschmid Werbőczy és az angol jog 5—46. old., u. o. Gladstone és az ingatlan zálog. Magyar Jogi Szemle 1923. évf. június—decemberig, 1924 június, 1926 április és június, 1927 február és június száma.

³⁶⁴⁾ Snell. 20. old.

tékaadás (nem pedig ingatlanszerzés), a lelkiismeret és értelem ellen valónak tekintette, ha a hitelező végleges tulajdont szerezne a biztosításra szánt ingatlanon. Ami biztosítékul, zálogul szolgált, ezt a jelleget ne veszítse el, mondja az Equity; amint az Lord Davey oly hangsúlyozottan mondotta: „Once a mortgage, always a mortgage, and nothing but a mortgage.”³⁶⁵) A zálogbaadó tehát még a *stricto jure* visszaváltási időpont (a legal right to redeem) elmulasztása után is megkapja a visszaváltási jogot Equity szerint (Equity of redemption). Ez az Equity of redemption oly erős jogvédelemben részesül, hogy attól még szerződési kikötéssel sem lehet eltérni vagy lemondani. „There must be no cloy on the equity of redemption”, mondják az angol jogban.³⁶⁶)

Az Equity elvek érvényesülését látjuk itt a maguk teljes jelentőségében. Nem csoda, hogy a Common-law bíróságok merevsége mellett, a jelzálogjogi kérdések lassanként teljesen az Equity-jogszolgáltatás hatása alá kerültek.

Az Equity adta tulajdonjogi védelmek egyik legfontosabbika a *férjezett nő vagyoni jogi védelme*.³⁶⁷) A férjezett nőnek a Common-law szerint nem volt önálló vagyoni jogi képessége (személyisége), hanem az a férjére szállott.³⁶⁸) Eszerint a nő önálló vagyonát elvesztette, ha férjhez ment. Az Equity azonban kifejlesztette a férjezett nő önálló vagyonának tanát (married woman's separate property), ez esetben az „Equity operates by means of trusts” maxima alkalmazásának segítségével. A nő vagyonát, az ő javára való kezelés kötelezettségével, vagy külön trustee-re ruházták át,

³⁶⁵) Bradley v. Carritt (1903) A. C. 266.

³⁶⁶) „Redemption is the very nature and essence of a mortgage, as mortgages are regarded in equity. It is inherent in the thing itself. And it is, I think, as firmly settled now as it ever was in former times that equity will not permit any device or contrivance designed or calculated to prevent or impede redemption. It follows as a necessary consequence that, when the money secured by mortgage of land is paid off, the land itself and the owner of the land in the use and enjoyment of it must be as free and unfettered to all intents and purposes as if the land had never been made the subject of the security.” Noakes & Co. v. Rice (1902) A. C. 24. per Lord Macnaghten at p. 30. (White and Tudor II. 6.)

³⁶⁷) Snell: 363. f. Strahan 35, 394. f. White & Tudor I. 464 ff. 555. ff.

³⁶⁸) „By marriage the husband and wife are one person in law: that is, the very being or legal existence of the woman is suspended during the marriage or at least is incorporated and consolidated into that of the husband.” Blackstone: Comm. I. 442.

vagy pedig magát a férjet tekintették a női vagyon trustee-jének. Az asszony különvagyona jövedelmével éppúgy szabadon rendelkezhetett, mint az önálló nő (feme sole). E külön javak megtartása és a férjre szállásuk megakadályozása végett, az Equity szabályai úgy rendelkeztek, hogy a nő jövedelmeit sem előre fel nem veheti, sem azokkal előre nem rendelkezhetik (restraint on alienation or anticipation).³⁶⁹⁾ Az Equity ezen intézkedései szolgáltak alapul a későbbi Statutumoknak, amelyek ma már elismerik a férjezett nő vagyoni jogi önállóságát.³⁷⁰⁾

37. §. B) Equity jurisdictió szerződések és jogellenes cselekmények felett.

A szerződési jog és a magánjogi tiltott cselekmények terén az Equity nem termelt széles körben jogintézményeket. Az intézmények azonban, amelyeket e téren kifejlesztett, nagy jelentőségűek, mert köztük van az Equity két sajátos jogvédelmi eszköze, amelyhez hasonlót a Common-law-ban nem találni. E jogvédelmi módokat equitable remedies-nek nevezik, a Common-law jogvédelmi módjaival, a legal remedies-el szemben. Az alperes ellen kibocsájtott parancs (decree vagy order) alapján érvényesültek. Eleinte csak az equitable right-ek védelmét célozták, de később ezen túlmenően a legal right-ek védelmére is használatosak lettek. A két legfontosabb equitable remedy: a *specific performance of contracts* és az *injunction*.

a) *Specific performance of contracts*.³⁷¹⁾ A Common-law szerződésszegés esetén csak egyetlen jogorvoslatot ismert: a kártérítésre kötelezést (judgement for damages). A jogában sértett fél tehát ez esetben csak pénzbeli kártérítésre számíthatott. Sok eset-

³⁶⁹⁾ Lord Brougham mondása szerint: „to protect the wife from the kicks or kisses of her husband.“

³⁷⁰⁾ Matrimonial Causes Act 1857; Married Women's Property Acts 1870, 1874, 1882, 1884, 1893, 1907, 1908. — A magyar jog kezdettől fogva elismerte a női vagyonszabadság elvét. L. az ingatlanokra Hk. I. rész 54. cím 2. §. és 113. cím 4. §.; az ingatlanokra nézve Hk. I. rész 100. cím 4. §.; mai jogunkra vonatkozólag v. ö. Mjogi Dtár VI. 189. IX. 185., XV. 6. stb., Mtj. indokolása 58. l.

³⁷¹⁾ Fry: Treatise on the specific performance of contracts (1921); Halsbury: Laws of England: 13 köt. 11. f. és 27 köt. 1 ff. Maitland: 237 f.; White & Tudor: Leading Cases II. 368. f.

ben azonban a pénzbeli kártérítés nem igazi orvoslása az okozott sérelemnek. Ily esetben a Chancery jogszolgáltatása abból indult ki, hogy a lelkiismeretes (conscientious) ember köteles megtartani adott szavát és azért pontosan *azt* tartozik teljesíteni, amit ígért. Ezért a bíró parancsot bocsájtott ki *természetbeli* teljesítésre, „specific performance“-re, amely parancs „in personam“ volt kikényszeríthető, vagyis ha az alperes nem engedelmeskedik a parancsoknak, „contempt of Court“ miatt letartóztatható.

A specific performance a jogorvoslat meg nem felelő voltának (inadequacy of the remedy at law) gondolatán alapszik, éppen ezért csak olyan esetben alkalmazzák, amelyben a pénzbeli kártérítés nem nyújt teljes elégtételt (full compensation).³⁷²⁾

A specific performance alkalmazásának főesetei az ingatlanvételre és ingatlan bérletre vonatkozó szerződések, mert itt a természetbeli szolgáltatás elsőrangú érdek. Ingó dolgok szolgáltatására vonatkozó szerződések esetében csak olyankor kerül alkalmazásra, amikor egyedülálló és különleges értékű dologról van szó (unique or peculiar value), pl. műtárgyak esetében. Személyes szolgáltatásokra vonatkozó szerződések esetében a bíróságok nem alkalmazzák a specific performance-ot.³⁷³⁾ Ingyenes szerződés esetében sem alkalmazzák. (Equity will not assist a volunteer.)

b) *Injunction*.³⁷⁴⁾ Az injunction oly bírói intézkedés (parancs), amelyben a bíróság a felet eltiltja valamely jogellenes cselekmény elkövetésétől vagy folytatásától, vagy jogsértő (wrongful) mulasztás folytatásától. Lényegileg tehát abba hagyásra kényszerít: bírói cselekmény, amely ugyancsak „in personam“ kényszeríthető ki.

E jogintézmény jelentősége megint abban rejlik, hogy a Common-law hiányos jogvédelmi rendszerét egészíti ki és teszi rugalmasá. A Common-law csak a pénzbeli kártérítést ismerte, mint fennt (l. specific performance) már említettük, és ezt is csak

³⁷²⁾ „The Court gives specific performance instead of damages, only when it can by that means do more perfect and complete justice.“ Wilson v. Northampton and Banbury Junction Rail. Co. (1874), 9. Ch. App. 279, per Lord Selborne. L. C.

³⁷³⁾ „One can bring the horse to the water but nobody can make him drink.“

³⁷⁴⁾ W. W. Kerr: Treatise on the law and practice of injunctions (1927) 6 kiad; Snell: 556. f. Maitland: Equity 254; Strahan Digest 478; White and Tudor II. 396.

akkor, amiután a kár már bekövetkezett. Ezzel szemben az Equity nem várja be, míg a kár bekövetkezett, hanem jogellenes károkozás veszélye vagy kezdete esetén is segítséget nyújt a fenyegetett félnek, mert célja lehetőség szerint a károkozás megakadályozása. „Equity will not permit a man to soil his conscience by wronging his neighbour.“

Az injunction-nak többféle fajtája is van. Régebben különböztettek common injunction és special injunction között. Common injunctiont bocsájtott ki a bíróság oly célzattal, hogy megakadályozza a Common-law bíróságok előtt folyó oly eljárást, amely a jó erkölcsök és az Equity alapelveibe ütközik, pl. valaki oly okirat alapján perelt, amelyhez csalárdul jutott (joggal való visszaélés). Ilyen esetekben a Chancery Court common injunctiont adott ki, amelyben felperesnek megtiltotta, hogy peres eljárást kezdjen vagy folytasson a Common-law bíróságok előtt. Ezek a bírói parancsok szolgáltatták a főkot a Common-law és az Equity közt lefolyt küzdelmekre. Valójában ezek az injunction-ok nem avatkoztak a Common-law bíróságok joghatóságába, mert nem e bíróságnak szóltak, hanem a peres feleknek. Az 1873-iki bírósági reform következtében megszűnt a common injunction, mivel az Equity-t ezután a Common-law-val együttesen alkalmazta.

A ma is használatban lévő injunction fajták (a special injunction-ok) céljuk és hatásuk szerint többfélék.

Amennyiben pusztán abbanhagyásra és eltiltásra irányulnak: *prohibitory* vagy *restrictive injunctions*-ról szólunk. Gyakori eset azonban, hogy valamilyen jogellenes állapot további fenntartásának eltiltása nemcsak negatív parancsban nyilvánul, hanem az előbbi állapot visszaállítására irányuló pozitív parancsban. Az ilyen cselekvést parancsoló injunctiot nevezik *positive* vagy *mandatory injunction*-nak. Régebben ezeket is per fictionem negatív alakban formulázták meg,³⁷⁵⁾ de ettől a fikciótól ma már eltekintenek.

Időtartam szempontjából, ha végleges az eltiltásra vagy abbanhagyásra irányuló parancs, perpetual injunction-nak nevez-

³⁷⁵⁾ pl. „do not permit, the continuance of any wall to the plaintiffs right of light.“

zük. Sokszor azonban, éppen a károkozás megakadályozására, sürgős intézkedésre van szükség. Ily esetben, a bírói eljárás végleges befejezése előtt, a bíróság ideiglenes parancsot bocsájt ki, az ú. n. interlocutory (vagy interim) injunctiont.³⁷⁶⁾ Ily esetben a felperes kötelezi magát, hogy alperest kártalanítja (undertaking as to damages), amennyiben az ideiglenes injunction alaptalannak bizonyulna.³⁷⁷⁾ Még az ideiglenes parancsok kibocsájtása előtt is, a bíróság rendszerint meghallgatja mindkét felet; nagyon sürgős esetben a felperes esküvel (affidavit) megerősített előadása alapján is kibocsájthatja a bíróság, de csak a legközelebbi bírósági tárgyalásig terjedő időtartamra.³⁷⁸⁾

Az injunctiont elsősorban jogellenes cselekmények (magánjogi delictumok) megakadályozására használják (injunctions to restrain wrongs). E mellett széles körben alkalmazzák ezt a jogvédelmi eszközt szerződésszegés esetében (injunctions to restrain breaches of contract). Injunction jogvédelmet ad a law of torts (a magánjogi károkozás) terén; így alkalmazható dologrongálás (waste), birtokháborítás (trespass), sérelmes behatás (nuisance), sőt újabban becsületsértés (libel) esetében is.³⁷⁹⁾ Alkalmazzák az injunctiont kereskedők védelmére, állítólagos szabadalmi vagy mintavédelmi bitorlás alapján indítandó perrel való fenyegetőzés ellen.³⁸⁰⁾ Védelmet nyújt az injunction klubból, társaságból stb. való jogellenes kizárás ellen is.³⁸¹⁾ Nagy jelentősége van az injunctionnak eszmei javak védelme terén, különösen szabadalom

³⁷⁶⁾ A magyar jog is számos ideiglenes eltiltó intézkedést ismer, így pl. a tisztességtelen verseny joga (1923: V. t.-c. 48. §.; 23.800/1924. I. M. sz. rendelet); a szerzői jog (9800/1922. I. M. sz. rendelet 14. §. 2. bek.); a jelzalogjog (Jt. 33. §. 1. bek.; 24.000/1929. I. M. sz. rendelet 39. §.); a tulajdoni igény (Mtj. 495. §.; MD. XXVII. 94.) körében. V. ö. Dr. Harmath Zoltán: Ideiglenes intézkedések.

³⁷⁷⁾ A magyar jogban felperes kártérítési kötelezettsége az alaptalanul kieszközölt ideiglenes intézkedésért és végrehajtási intézkedésekért külön elvállalás nélkül is fennáll. (Vht. 236. §., 3982/1916. M. E. sz. r. 6. §.; l. Mbyg. 659. és köv. oldalain összegyűjtött gyakorlatot.)

³⁷⁸⁾ Hasonló nálunk a 23800/1924. I. M. sz. rendelet 5. §-a.

³⁷⁹⁾ A Judicature Act előtt libel esetében nem bocsájtott ki a bíróság injunctiont.

³⁸⁰⁾ Patenst and Designs Act 1907 s. 36 és 61. Snell 578.

³⁸¹⁾ Snell. 578/9.

szerzői jog és védjegy (patent, copyright, trade mark) esetében.³⁸²⁾ A szerződésszegés esetében különösen olyankor nyer alkalmazást, amikor negatív tartalmú a szerződés, pl. versenytilalom esetében. Ilyenkor minden további mérlegelés nélkül alkalmazást nyer az injunction.³⁸³⁾

Ugyanúgy, mint a specific performance esetében, az injunction alkalmazásában is a bírói szabad mérlegelés teljes mértékben érvényesül. A körülmények gondos figyelembe vétele és mérlegelése után a bíróság megtagadhatja védelmét, ha úgy találja, hogy más megfelelő jogvédelem is áll rendelkezésre. Különösen arra az esetre kell gondolni, amikor a pénzbeli kártérítés teljes értékű kártérítést ad.³⁸⁴⁾

A fentt vázolt néhány jellemvonás mutatja, milyen óriási jelentősége van az injunctionnak a mai angol jogéletben. Általa hatályosul a jognak az az igen fontos szerepe, amely megelőző védelemben és nem csak az okozott jogsértés orvoslásában áll.

38. §. C) Védelem a jog ridegsége ellen.

A jogéletben gyakran találni kikötéseket és intézkedéseket, amelyeknek rideg szó szerinti követése méltánytalanul sújtja az egyik szerződő felet. Ily esetben az Equity intézményei hivatottak a méltánytalanságok enyhítésére. Ezt látjuk a *penalties* (kötér) és *forfeitures* (jogvesztés) eseteiben. Mindkét esetben az Equity vezérelve: „Equity looks to the intent rather than to the form.”³⁸⁵⁾

A felek megállapodhatnak abban, hogy szerződésszegés esetén, a szerződésszegő fél meghatározott összeget köteles fizetni. Ilyen esetben megállapítandó, vajjon a szerződő felek célja szerint ez az összeg a szerződésszegés miatt bekövetkező kár meg-

³⁸²⁾ Snell. 579 ff. — L. nálunk 1923: V. 1. §. 2. bek.

³⁸³⁾ Lord Cairns: „it is not then a question of the balance of convenience or inconvenience or of the amount of damage or of injury — it is the specific performance by the Court of that negative bargain which the parties have made between themselves.” Doherty v. Allmann (1878), 3 App. Ca. 709.

³⁸⁴⁾ Lord Cairns: „The very first principle of injunction law is, that *prima facie* you do not obtain injunctions to restrain actionable wrongs, for which damages are the proper remedy.” Doherty v. Allmann (1878), 3 App. Ca. at p. 720. D

³⁸⁵⁾ Snell 353. köv.

térülését célozza-e (liquidated damages) vagy pedig a megállapodás csupán „in terrorem“, az adós megfélemlítésére irányult-e (penalty). A bíróság feladata a szerződő felek célját kideríteni. De ha penalty-ról van is szó, a bíróság adott esetben megállapíthatja a szerződésszegés következtében beállott kárt (actual damages) és a fizetendő összeget erre mérsékelheti.³⁸⁶⁾³⁸⁷⁾

Hasonló az Equity eljárása, amikor a szerződő felek jogvesztést (forfeiture) kötöttek ki, valamely szerződési kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából. Különösen gyakori ez a bérleti jogviszonyokban, ahol a bérösszeg fizetésének elmulasztása esetén a bérelő elveszti bérleti jogát.³⁸⁸⁾ A bérleti szerződések tartalmazzanak ú. n. proviso for forfeiture-t, amelynek alapján a bérbeadó a bérösszeg késedelmes fizetése esetén a bérleményt elfoglalhatja és ezzel a bérleti jogviszony megszűnik.³⁸⁹⁾³⁹⁰⁾ Mivel ezen intézkedés célja a fizetések biztosítása volt, az Equity megvédte a bérelőt, ha a hátralékos bérösszeget, kamatokkal és költségekkel együtt megfizette a bérbeadónak.³⁹¹⁾³⁹²⁾ A bíróság ezzel eléri, hogy

³⁸⁶⁾ L. Ch. Macclesfield: „the true ground of relief against penalties is from the original intent of the case, where the penalty is designed only to secure money, and the Court gives him all that he expected and desired.“ Sir Harry Peach v. Duke of Somerset. (1724), 1 Stra. 447 (a).

³⁸⁷⁾ Hasonló a magyar bíróság joga a kötbér mérséklésére. 455. E. H.

³⁸⁸⁾ Snell: 357 és köv.

³⁸⁹⁾ The lessor may re-enter upon the premises and immediately thereupon the said term shall absolutely determine.

³⁹⁰⁾ Ugyanez volt haszonbérlet esetére régebbi bírói gyakorlatunk álláspontja (l. pl. 4388/1885); az újabb gyakorlat szerint a bérbeadó kikötés nélkül is megszüntetheti a szerződést, ha a bérelő a bért nem fizeti meg (l. pl. P. V. 4305/1931., Grill XXV. 715.; ugyanígy Budapest székesfőváros lakbérleti szabályrendeletének 50. §. a) pontja; l. a Mtj. 1509. §. 1. bek. 2. pontját is.

³⁹¹⁾ Lord Erskine: „There is no branch of the jurisdiction of this Court more delicate than that which goes to restrain the exercise of a legal right. That jurisdiction rests only upon this principle: that one party is taking advantage of a forfeiture; and as the rigid exercise of a legal right would produce a hardship, a great loss and injury on the one hand arising from going to a full extent of the right, while on the other the party may have the full benefit of the contract, as originally framed, the Court will interfere where a clear made of compensation can be discovered. Of this nature is the case of a contract to pay rent, with a covenant and clause of re-entry for breach. The obvious intention is to secure the payment of the rent. In that case Equity is in the constant course of relieving the tenant paying the rent and all expenses... and upon payment of the rent and all expenses will not permit the tenant to be turned out of possession; con-

egy szerződési kikötés, amelynek célja már egyéb módon megvalósult, ne sujtsa méltánytalan súlyossággal a szerződő felet.

Az intézmények ezen csoportjába tartoznak az ügyleti akarat szabadságát védő intézmények, különösen a *fraud* (megtévesztés) és az *undue influence* (illetéktelen befolyásolás). Az akarat védelmét a tévedésbeejtés esetében a Common-law bíróságok is ismerték. Az Equity szerepe tehát ez esetben kiegészítő volt (*concurrent jurisdiction in equity*); de az Equity a jogvédelmet messze túlterjesztette azon a határon, amelyen belül a Common-law jogvédelmet adott.³⁹³) A fraud két csoportra osztható: az *actual fraud* és a *constructive fraud* csoportjára. *Actual fraud* vagy *misrepresentation*-ben (hamis látszat keltése), vagy *concealment*-ben (eltitkolás) áll. Ezen a körön túl terjedt a fraud, minden olyan esetben, amikor a jóhiszeműséggel, a tisztességes eljárással (*fair dealing, conscientious dealing*) ellentétes magatartásról van szó. Az Equity mérlegelés tárgyává tette, vajjon a fraud fogalmat erre is kiterjessze-e. Ez a tágabb kör az ú. n. *constructive fraud* vagy *equitable fraud* köre. Ennek a tág körben kiterjesztett jogvédelemnek egyik legérdekesebb alakzata az *undue influence* (illetéktelen befolyásolás).³⁹⁴) E jogintézmény szerint a szerződés vagy más joghatályú rendelkezés jogilag megtámadható (*voidable*), ha az ügylet olyan körülmények között jött létre, amelyekből az következtethető, hogy az egyik fél a másik féllal szemben fennálló függőségi vagy bizalmi viszonyból fogva, nem rendelkezett teljesen szabad akaratával, hanem a másik fél által meg nem felelő módon befolyásolva lett. Hogy mi *undue influence*

sidering that in the one case frequently great hardships might be the consequence; in the other, the party being placed in the same situation, there is no hardship." *Sanders v. Pope* (1806), 12 Ves. 282.

³⁹²) Ugyanígy nálunk 134. E. H.; ha azonban a fizetés a kereset beadása után történt, ez már nem érinti a bérbeadó megszüntetési jogát.

³⁹³) „as to relief against fraud, no invariable rules can be established. Fraud is infinite, and were a Court of Equity once to lay down rules how far they would go and no further, in extending their relief against it, or to define strictly the species or evidence of it, the jurisdiction would be cramped and perpetually eluded by new schemes which the fertility of man's invention would contrive." Snell. 441.

³⁹⁴) Snell: 455 és köv.; Strahan: 316 és köv.; White and Tudor I. 203; Anson: Contracts 212 és köv.

és mi nem az, annak eldöntése végsősorban a bíró mérlegelésén alapszik.³⁹⁵⁾

Az a személyi kör, amelyen belül az undue influence feltételezhető, igen tág; magába foglalja mindazokat, akik bizalmi viszonyból fogva, valakire a rendesnél nagyobb befolyást érhetnek el. Így minden jogügyletnél feltételezhető az undue influence, amely szülő és gyermek, gyám és gyámolt, ügyvéd és ügyfél, orvos és beteg, trustee és cestui que trust, lelkiatya és gyámoltottja stb. közt jön létre. A gyanúsított fél feladata, hogy védekezzék a befolyásolás gyanúja ellen.³⁹⁶⁾³⁹⁷⁾

A méltányossági elvnek hangsúlyozása a jog ridegségével szemben nyilvánul meg az *accident* (véletlen baleset) esetében.³⁹⁸⁾ Accident az Equity szerint oly előre nem látható esemény, amely valamely veszteséget von maga után, de amely nem tudható be egyik fél hibás vagy gondatlan magatartásának sem.³⁹⁹⁾ A Common-law is adott jogsegélyt némely baleset esetében, de az Equity

³⁹⁵⁾ „As no Court has ever attempted to define fraud, so no Court has ever attempted to define undue influence, which includes one of his many varieties.“ Per Lindley L. J. *Allcard v. Skinner* 36 Ch. D. at p. 183. „The equitable doctrine of undue influence has grown out of and been developed by the necessity of grappling with insidious forms of spiritual tyranny, and with the infinite varieties of fraud.“ u. o.

³⁹⁶⁾ „In equity, persons standing to one another such as parent and child, doctor and patient, attorney and client, confessor and penitent, guardian and ward, are subject to certain presumptions when transactions between them are brought in question and if a gift or contract made in favour of him who holds the position of influence is impeached by him, who is subject to that influence, the courts of equity cast upon the former the burden of proving that the transaction was fairly conducted as if between strangers, that the weaker was not unduly impressed by the natural influence of the stronger, or the inexperienced overreached by him of more mature intelligence.“ *Parfitt v. Lawless* (1872), L. R. 2. P. & D. 468, per Lord Penzance.

³⁹⁷⁾ Illetéktelen befolyásolást a magyar jog is ismer, mint a kizsákmányoló szerződés egyik esetét. (L. MBGy. 39. sk., 67. sk. old.; 1932: VI. t.-c. 9. §.) Az, hogy a felek bizalmi viszonyban vannak egymással, a magyar jog szerint még nem teremt vélelmet amellet, hogy illetéktelen befolyásolás történt; a semmisségre hivatkozó félnek bizonyítania kell, hogy a megtámadott fél a bizalmi viszonyt, vagy a függő helyzetet kihasználta és bizonyítania kell a kizsákmányolás többi feltételeit is.

³⁹⁸⁾ Snell 420. és köv. Story 39. f. Halsbury: Equity 25.

³⁹⁹⁾ Snell 420 „Accident in equity is any unforeseen event which occasions loss, and which, or the loss occasioned by it, is not attributable to any misconduct in the party, or any negligence or culpable inadvertence on his part.“

kiterjesztette ezt az esetkör-t. Különösen fontos alkalmazása az okiratok elvesztése vagy elpusztulása (loss or destruction of documents). Az adóslevél (bond) elvesztése esetén az igény Common-law bíróság előtt nem volt érvényesíthető. Ily esetben az Equity segített. Sőt segített oly esetben is, amikor fizetési eszközként szereplő okiratok (negotiable instruments) semmisültek meg.⁴⁰⁰⁾

39. §. D) Az eljárási szabályok folytán a Court of Chancery alá tartozó intézmények.

Ezen csoportba olyan Equity intézmények tartoznak, amelyek körében a bíróság bizonyos befolyást és felügyeletet gyakorol — az érdekeltek egymás közti viszonyában — rendszerint számadási viszonyból származó jogügyek felett. Így különösképen hagyatéki vagyonkezelésből (administration of the estates of deceased persons) és az ezzel összefüggő ügyekből származó jogviszonyok tárgyában a Court of Chancery alkalmas eljárást alakított ki és lehetővé tette az ügyek méltányos rendezését, amelyre a Common-law szabályai nem nyújtottak lehetőséget.

Ilyen Equity intézmény volt a hagyatéki tartozások rendezése körében az ú. n. *marshalling of assets*. Jog szerint az előnyt élvező (külön kielégítésre jogosult) hitelezők, a specialty creditors javára mind az ingatlan (real-), mind az ingó vagyon (personal estate) kielégítési alapul szolgált, ellenben az ú. n. simple contract creditors javára csak az ingó vagyon volt a kielégítési alap. A marshalling of assets alapján a Court of Chancery gondoskodott arról, hogy a specialty creditors előbb az ingatlan vagyonból keressenek kielégítést és így az ingó vagyont a lehetőség szerint a többi hitelező részére biztosítsa.⁴⁰¹⁾ Ezen intézmény jelentőségét vesztette, amióta az ingatlan vagyon (real estate) mindenféle tartozásért felel.

Sokkal nagyobb a jelentősége az ú. n. equitable doctrine of marshalling-nak (a méltányos rendezés tanának), amely tulajdonképpen az adóssal szemben álló több hitelező helyzetének bíróság útján való elrendezése. Ha egy adósnak több hitelezője van oly-

⁴⁰⁰⁾ L. nálunk Pp. 749—754. §.; 1881: XXXIII. 18.; Váltót. 77—80. §.

⁴⁰¹⁾ „the simple contract creditors were entitled to have the assets marshalled in their favour, so as to throw the specialty creditors on the real estate.

képen, hogy az egyik hitelező javára több vagyonrész (fund) szolgál biztosítékkal, a másik javára azonban ezek közül csak egy, a bíróság gondoskodik arról, hogy a lehetőség szerint mindegyik hitelező kielégítést nyerjen. Így, ha A. hitelező javára úgy *a.* vagyonrész, mint *b.* vagyonrész biztosítékkal szolgál, B. hitelező javára azonban csak a *b.* vagyonrész van lekötvé, ebben az esetben a bíróság arra szorítja A-t, hogy előbb *a.* vagyonból keressen kielégítést és csak azután *b.* vagyonból, hogy ez utóbbit, mint B. hitelező egyedüli kielégítési alapját, attól szükség nélkül elvonja. Ha azonban A. magát a *b.* vagyonból elégitette ki, a bíróság megengedi B-nek, hogy A. helyébe lépjen az *a.* vagyonra szóló igényével, amint az angol mondja: „hogy A. cipőibe léphessen“ (to stand in the shoes of A.). Az intézkedés azonban soha sem célozza azt, hogy az előnyösebb helyzetben levő hitelezőt megrovidítse, hanem csak arra terjed ki, hogy a hátrányosabb helyzetben levőt az előnyösebb helyzetben levő hitelező méltánytalan eljárásával meg ne rövidítse.⁴⁰²⁾

A *conversion* intézménye az Equity bíróság azon szabályán alapszik, hogy az akarat teljes megvalósulását keresztül vinni igyekszik. Vezető maximája a *conversion* intézményének: „Equity looks on that as done which ought to be done“ és alapját a personal property-nek a real property-től való különbözőségében találni. A *conversion* elve szerint ingatlan vételére rendelt pénz, már a rendeltetés megvalósítása, t. i. az ingatlan vétele előtt is jogilag ingatlannak tekintendő és viszont eladásra rendelt ingatlan az eladás megvalósítása előtt is már ingóknak (t. i. pénznek) tekintendő.⁴⁰³⁾⁴⁰⁴⁾ A valóságos átváltoztatás (actual conversion) előtt az Equity fiktív átváltoztatást szerkeszt (notional vagy construc-

⁴⁰²⁾ „A person having two funds shall not, by his election, disappoint the party having only one fund, and equity, to satisfy both, will throw him, who has two funds, upon that which can be affected by him only, to the intent that the only fund to which the other has access, may remain clear to him.“ 8. Ves. 382, at p. 395; White and Tudor, I. 29. p. 38. per Lord Eldon.

⁴⁰³⁾ „Nothing is better established than this principle that money directed to be employed in the purchase of land, and land directed to be sold and turned into money, are to be considered as that species of property into which they are directed to be converted“. Fletcher v. Ashburner 1 Bro. Ch. 497, per Sir. Th. Sewell, M. R.; Tudor and White I. 293, 295.

⁴⁰⁴⁾ V. ö. Snell: Princip of Equity 331 és köv. Maitland: Equity 283. és köv.

tive conversion), hogy a rendelkező akaratát a legteljesebb módon megvalósítsa. A fél akaratát ebben az esetben oly mértékben veszi az Equity figyelembe, hogy a dolgok természetét is megváltoztatja és „pénzből földet“, viszont „földből pénz“ alakít.⁴⁰⁵⁾

Az intézmény jelentősége legfőképpen a törvényes öröklés (intestate) esetében tűnt ki, amíg a real és personal property-re vonatkozólag eltérő öröklési rend állott fenn. Ezt a jelentőségét elvesztette újabb törvényes intézkedés következtében (Administration of Estates Act, 1925), amely kiegyenlítette a kétféle vagyon közötti egyenlőtlenséget. Jelentősége van azonban végrendeleti öröklés esetében, ha a real és personal property-re vonatkozóan eltérő intézkedés történt.

Vannak még egyéb esetek is, amelyekben conversion alkalmazásával ingatlant ingóvagyonná vagy megfordítva minősítenek át. Ilyen fontos eset, amikor akár élők között, akár végintézkedéssel trust (l. 124. l.) alapítója utasítást (direction) ad a trustee-nek, ingatlan vételére vagy eladására. Ilyen esetben a trust alapító rendelkezései úgy alkalmazandók, mintha a kérdéses ingatlan már pénzzé lett volna téve, illetőleg a kérdéses pénzösszeg már ingatlan vételére lett volna fordítva. Ettől a trustee el nem térhet, mert az „Equity véghezvittnek tekinti azt, amit véghez kellett volna vinni“.⁴⁰⁶⁾

Ugyanezen elv alkalmazásaként a társaságba (partnership) ingatlan alakjában bevitt vagyonbetétet, amennyiben kifejezetten ellenkező rendelkezés ki nem tűnik, a bíróság ingónak (personalty) tekinti, mivel a társaság megszűnésekor úgylis értékesítendő és az érte befolyt vételár kerül felosztás alá.

Hasonlóképpen ingatlanvételre irányuló szerződési megállapodás esetében, amennyiben a specific performance (l. 129. l.) lehetősége fennáll, a szerződés érvényes megkötésének időpontjától kezdődően az ingatlan ingóvá konvertálódik és fordítva az ingó (vételár) ingatlanná.

Pandektafogalmak szerint mindez esetekben valójában alvagyonok közti *surrogatio*-val állunk szemben.

⁴⁰⁵⁾ „A rule so powerful as to alter the very nature of things, to make money land, and, on the contrary, turn land into money.“ Fletcher v. Ashburner 1 Bro. Ch. 497, per Sir. Th. Sewell M. R.; Tudor and White I. 300. l.

⁴⁰⁶⁾ l. Snell: Principles 185. és köv. Maitland: Equity 215.

40. §. Az Equity egyesítése a Common-law-val a Judicature Actben.

Annak, hogy az Equity szabályait csak külön bíróság alkalmazhatta, történeti alapja és magyarázata meg volt ugyan, de a jogfejlődés folyamán elkövetkezett az az idő, amikor az Equity-nek a Common-law-tól külön, sőt ennek ellenére való alkalmazása nyilvánvaló visszásságra vezetett. Különösen olyan jogintézmények esetében vált ez a kettősség egyre tűrhetetlenebbé, ahol nem kizárólagos Equity intézményekről volt szó, hanem csak kiegészítő és kisegítő szabályokat szolgáltatott az Equity (*concurrent and auxiliary jurisdiction*), vagyis ahol a Common-law és Equity egyaránt szolgáltatott jogvédelmet. A jogvédelmet kereső választani volt kénytelen egyik vagy másik bíróság között, vagy pedig az egyik bíróság előtti sikertelen próbálkozás után, fordulhatott a másik bírósághoz, oly jogvédelemért, amelyet a megelőző bíróság nem ismert. Pl. a Court of Chancery előtt perelhetett *specific performance*-re (l. 129. l.), de kártérítésért *damages*) már csak a Common-law bírósághoz fordulhatott. Sőt a perbeli védelem egyes mozzanataira nézve, pl. illetéktelen befolyásolásra (*undue influence*) való hivatkozás esetén is a Court of Chanceryhez volt kénytelen fordulni. Végül a Court of Chancerynek az a hatalma, hogy ú. n. *common injunction*-nal megtiltsa a Common-law bíróság előtt kapott ítélet végrehajtását, már veszedelemmel fenyegette a jogbiztonságot.⁴⁰⁷⁾

A 19. század reformtörvényhozása e kérdést, néhány eljárásjogi reform után,⁴⁰⁸⁾ dűlőre vitte. 1867-ben királyi bizottságot rendelt ki a parlament, amely bizottság részletes jelentései alapjául szolgáltak a Judicature Act, 1873 (36 & 37 Vict. c. 66) meghozatalának. Ez a törvény rendezte, az utána következő számos törvényes kiegészítéssel, az Equity és Common-law bíróságok egységesítését. Végül a Supreme Court of Judicature (Consolidation) Act,

⁴⁰⁷⁾ Stephen Commentaries I. 53: „scandal of one of the King's Courts issuing an injunction to prevent a suitor continuing his proceedings in another of the King's Court of equal dignity and position.”

⁴⁰⁸⁾ Common Law Procedure Act, 1854 (17 d 18 Vict. c. 125) és a Chancery Amendment Act vagy Lord Cairn's Act, 1858 (21 d 22, Vict. c. 27).

1925 (15 & 16 Ges. 5. c. 49) egységes törvényben rendelte el a Common-law és Equity egységes alkalmazását a bíróságok részéről. A Judicature Act (1873), illetőleg a Supreme Court of Judicature (Consolidation) Act, 1925 nagy jelentősége abban állott, hogy jogalkalmazás szempontjából egységesítette a két jogrendszert (Law-t és Equity-t), ez ezáltal megszüntette az ellentétek és az egyes bíróságoknál eltérő jogvédelmi eszközök alkalmazásának lehetőségét.

Figyelemre méltó, hogy ez a reform, amely a Common-law és az Equity közötti béke végleges helyreállítását célozta, nem az anyagi jog szabályainak egységesítése, összeolvasztása útján törekedett a cél elérésére, hanem csupán a *bíróságok* és az eljárási szabályok egységesítése útján érte el célját. A két jogrendszer továbbra is külön rendszer maradt, csak egységesen volt alkalmazandó. A Judicature Act, 1873 (helyesebben az annak helyébe lépő Supreme Court of Judicature (Consolidation) Act, 1925 fontos intézkedéseit az alábbiakban részletesebben ismertetjük.

Első és legfontosabb intézkedése a reformtörvénynek a *bíróságok átszervezése*. Az addig fennálló felsőbb bíróságok megszűntek és egyetlen bírósággá, a High Court of Justice-szé lettek egyesítve, amely viszont a Supreme Court of Judicature-nak alkotta egyik részét. (l. 13. old.)

A Supreme Court of Judicature a jogalkalmazásban figyelembe veszi mind a Common-law, mind az Equity szabályait és intézkedéseit.⁴⁰⁹⁾ A peres felek tehát a bíróság előtt élhetnek az Equity szerinti jogigényeikkel éppen úgy, mint a Common-law igényekkel, és ugyancsak felhasználhatják minden perben az Equity nyújtotta pervédelmi eszközöket (equitable defences).

Ezen intézkedés mellett azonban az Equity legfontosabb intézményei körébe eső ügyekben való ítélkezés külön bírósági osztály, a Chancery Division hatáskörébe esik. Ez távolról sem jelenti azt, hogy az Equity alapelveit kizárólag vagy főképpen a Chancery Divisionban alkalmazzák, mert mindegyik bíró egy-

⁴⁰⁹⁾ (S. 24. Jud. Act, 1873; s. 36 Jud. Act. 1925): „in every civil cause or matter commenced in the High Court, law and equity shall be administered by the High Court and the Court of Appeal.“

formán köteles alkalmazni a Law és Equity szabályait. Ügybeosztás szempontjából azonban a bíró egyes ügyeket áttehet a Chancery Divisionba.⁴¹⁰⁾

Az igazságszolgáltatás egységesítése szükségszerűen anyagi-jogi intézkedéseket és reformokat is vont maga után, ott, ahol Equity és Common-law egymásnak kifejezetten ellentmondtak. Ezt a néhány anyagi-jogi intézkedést tartalmazza a Judicature Act, 1873, 19 § s. 25.-je. Ezen egyes részletes anyagi-jogi szabályok mellett áll a nagyhorderejű általános szabály, a híres generalis clausula, amely szerint minden kérdésben, amelyben a két jogrendszer ellentétbe kerül, az Equity szabályai az irányadók.⁴¹¹⁾ Ez az általános elv tulajdonképpen elismeri az Equity felsőbbségét a Common-law felett és hatályon kívül helyezi a Common-law azon szabályait, amelyek ezen alapelvvel ellentétben állanak. A gyakorlatban ennek az intézkedésnek sokkal kisebb a hatása, amint az az első látszatra feltűnik. És pedig két okból: egyrészt a valóban létező ellentétek legnagyobb részét a fent említett anyagi-jogi intézkedések kiküszöbölték, másrészt

⁴¹⁰⁾ Ilyen a Chancery Divisionhoz utasított ügyek (s. 34. Jud. Act, 1873; s. 56 Jud. Act. 1925):

a) elhalt személyek vagyonának kezelése (administration of estates);
b) társaságok feloszlata (dissolution of partnerships) és elszámolási igények társas vagy más viszonyból kifolyólag (the taking of partnerships and other accounts);

c) elzálogosított birtokok visszaváltása (redemption) és elvesztésüknek eldöntése (foreclosure);

d) ingatlanok haszonélvezettel való terhelése;

e) visszatartási joggal (lien) vagy más korlátozással terhelt vagyon eladása vagy jövedelmének elosztása;

f) jótékony célú és más trustök létesítése és kezelése;

g) lepecsételt és más okiratok helyesbítése és megsemmisítése (rectification or setting aside or cancellation of deeds or other written documents);

h) ingatlan adásvételi szerződések specific performance-e, ide értve a bérleti- és haszonbérleti szerződéseket is;

i) ingatlan vagyon felosztása és értékesítése;

j) kiskorúak feletti gyámság és kiskorúak vagyona.

⁴¹¹⁾ Jud. Act. 1873. s. 25 subs. 11; Jud. Act. 1925. s. 44.): „Generally in all matters not hereinbefore particularly mentioned, in which there was formerly or is any conflict or variance between the rules of equity and the rules of the common law with reference to the same matter, *the rules of equity shall prevail.*“

Equity és Common-law lényegükben nem *ellentétes*, hanem kiegészítő szabályok viszonyában állottak és állanak egymással.⁴¹²⁾

A helyzet végeredményben a Judicature Act intézkedései után is az, hogy az angol jogban két különálló, nemcsak a tudományos doktrínában, hanem a bíróságok által is különállónak és önállónak elismert jogrendszer van, amelyet a bíróság azonban egységesen alkalmaz, amiáltal a kettősség visszasságai és igazságtalanságai megszűntek. A reformintézkedések sem hozták létre tehát a két jog egyesülését, fúzióját, csupán egységes alkalmazásukat.⁴¹³⁾ A bíróságok fúziója volt a reform, nem a két jogágazat.⁴¹⁴⁾⁴¹⁵⁾

Az Equity-t tehát a reform után is az angol jog önálló és különálló részének lehet, sőt kell is tekinteni. Sok esetben ugyan pusztán történeti jelentősége van annak, hogy valamely jogintézményt a reform előtt melyik bíróságnál alkalmaztak. De az alapvető megkülönböztetés legal és equitable right között, nemkülönben a legal és equitable remedies különválása ma is döntő fontosságú.

A különbség legal és equitable right, vagyis a Common-law és az Equity szerinti jog között ma is fennáll, aminek az a jelentősége, hogy a Common-Law-ban gyökerező jogok elbírálása a Common-Law alapelvei szerint történik, azon jogok viszont, amelyek az Equity-ből alakultak ki, az Equity elvek alapján döntenők el.

⁴¹²⁾ Maitland: Equity 156 és köv.: „Normally the relation between equity and law has not been one of conflict... We ought to think of the relation between common-law and equity not as that between conflicting systems, but as that between code and supplement.“

Hanbury, Law Quart. Rev. (1929) 201 old.: „Maitland's statement that there is, with very few exceptions, no real conflict between law and equity, is unanswerable. The field of operations of sect. 25 subsect. 11 of the Judicature Act, 1873 has been infinitesimal.“

⁴¹³⁾ „It was not any fusion or anything of the kind, it was vesting in one tribunal the administration of law and equity in every case, action or dispute which should come before that tribunal.“ Sir. J. Jessel M. R. in Salt v. Cooper (1880), 16 Ch. D. 544, at p. 549.

⁴¹⁴⁾ Schwarz: Equity, 155. old.

⁴¹⁵⁾ „The court is now not a court of law or a court of equity; it is a court of complete jurisdiction.“ Pugh v. Health (1882), 7 App. Cas. 235. per Earl of Cairns, ap. p. 237.

Az Equity jogok (equitable rights) védelme ma is az Equity jogvédelmi eszközei (equitable remedies) útján valósul meg. Ez azt jelenti, hogy oly jogok esetében, amelyeknek csak az Equity adott jogvédelmet, ma is csak ezen jogvédelmi eszközökkel lehet élni. Amennyiben a Common-law jogok, ennek védelmi eszközein kívül, még az Equity védelmi eszközeit is élvezték, mindkettő együttes védelme továbbra is érvényesül. Az Equity jogvédelmi eszközeinek kiterjesztése azonban a reform nyomán sem következett be, azok ma is csak oly keretben nyernek alkalmazást, mint azelőtt a Court of Chanceryben.⁴¹⁶⁾

A Judicature Act, 1873 és az azt követő törvények biztosították a Common-law és Equity közös alkalmazását, de ezzel az intézkedéssel azt is elérték, hogy a jövő fejlődés már az egyeséges jog keretében folyik. Vajjon létrejön-e a jognak teljes fúziója is, az rejtve van ma előttünk. Az angol jogászok konzervatív irányzata mindenesetre sokáig nem fogja megengedni, hogy elmosódjék a két nagy történeti rendszer különálló jellege.

* *

*

A fentiekben igyekeztem röviden ismertetni az angol jog kút-
főit és ennek keretében vázolni a jogrendszer hármasságát.

Az angol jog igen távol fekszik a magyar jog egészétől. Az angol jog intézményei, az intézmények fejlesztése és általában az angol jogi gondolkodásmód merőben más, mint a kontinensen, és ennek következtében a magyar jogéletben. Idegen jogok ismer-

⁴¹⁶⁾ „It has been contended, that as the contract has been partly performed, it may be enforced notwithstanding the Statute of Frauds, and the equitable doctrine as to part performance be applied to it. — But this doctrine was exercised only as to cases concerning land and was never extended to contracts like that before us. Those Courts could not entertain suits for specific performance of contracts of service. — The doctrine was not extended to any other kind of contract before the Judicature Acts: can we so extend it now? The true construction of the Judicature Acts is that they confer no new rights; they only confirm the rights which previously were to be found existing in the Courts either of Law or of Equity; if they did more, they would alter the rights of parties, whereas in truth they only change the procedure. Before the passing of the Judicature Acts no one could be charged on this contract either at law or in equity; and if the plaintiff could now enforce this contract, it would be alteration of the law.“ *Maddison v. Alderson* (1883) 8. App. Cas. 467. per. Brett, L. J..

rete nem is azt a célt van hivatva szolgálni, hogy utánzandó példákat állítson a jogászok elé, ez a jogösszehasonlítás lényegének félreismerése volna, hanem inkább arra alkalmas, hogy más jogok fejlődését, intézményeit és gondolkodásmódját megértve, a saját jogunknak másoktól való különbözőségét és másokhoz való hasonlóságát meglátva, azt jobban, mélyebben megértsük.

Az angol jog kútfőinek ismertetéséből kitűnik, mennyire a sajátos történeti és társadalmi fejlődés eredménye, mondhatni minden intézménye: Sok helyen csodálatosnak tűnik fel az, hogy egyszerű, logikusan rendezett intézmények helyett nehézkes, bonyolult, szinte áttekinthetetlen intézkedéseket találni. Igaz, hogy lehámozva az archaisztikus formulák dekoratív burkait, valóban egyszerű, a sajátunkéhoz hasonló intézményt találunk. De nem minden esetben! Ott pedig, ahol elválnak az angol jogintézmények a kontinens intézményeitől, ahol számunkra lemosolyogni való különködésnek tűnnek fel: számba kell venni az angol gondolkodás különleges voltát, amely a jogi gondolkodásban is kiütkezik.

Az angol elmét inkább foglalkoztatják a magatartás és cselekvés problémái, mint a gondolkodás kérdései, módszerében inkább utilitárius és realista, mint fogalomelemző; ezért intézményei sem tökéletesen csiszoltak, végleges megoldást célzóak, hanem a társadalmi erők változásait követően kompromisszuális természetűek, befejezetlenségüknél fogva fejlődésképesek. Ideiglenes megoldások, amelyek rugalmasságuknál fogva mégis állandóbb, töretlenebb jelleget biztosítanak e hatalmas jogrendszernek és szívósabbá teszik minden megrázkódtatással szemben, mint amilyen a világ bármely más jogrendszere.